

Міжнародна мастацтва

Выдаецца з 1932 г.
№ 42 (2568)
ПЯТНІЦА
15
кастрычніка 1971 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАУЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

ВЫХОДЗІЦЬ РАЗ У ТЫДЗЕНЬ НА ШАСНАЦЦАЦІ СТАРОНКАХ

Цана 8 кап.

Прыз фестывалю ўручаецца стваральнікам «Усёй каралеўскай раці».

Іраклій Андронікаў—лаўрэат прэміі фестывалю.

Фота А. ЗУТЭЛЬМАНА І Ул. КРУКА.

Гасцей вітае старшыня Дзяржаўнага камітэта Савета Міністраў БССР па тэлебачанні і радыё-вядзенні С. М. Пуцылеў.

ЗГАСЛІ БЛАКІТНЫЯ экраны ў фазе акруговага Дома афіцэраў у Мінску. Цішыня. Нават цяжка ўявіць, што зусім нядаўна, дзесяць дзён запар, з раніцы дапазна тут фільм змяняўся фільмам, гучала музыка і ўсхваляваныя словы, ішлі гутаркі і спрэчкі—адбывалася спаборніцтва за права звацца лаўрэатам IV Усесаюзнага фестывалю тэлевізійных фільмаў.

Лаўрэаты аб'яўлены. Уручаны крышталёвыя вазы, з любоўю зробленыя рукамі беларускіх майстроў. Цяпер яны будуць ззяць на стэлажах тэлестудый Саратава і Харкава, Масквы і Тбілісі, нагадваючы пра бурлівыя, нялёгка, хвалюючыя і радасныя дні фестывалю.

Не ўсе паехалі дадому з прызамі. Але ж не толькі ў іх сэрцы. Не менш дарагая магчымасць прагледзець усё тое, што зроблена ў апошні час, сустрэцца са славытымі майстрамі, пачуць словы захаплення ці сяброўскую параду, нават заўвагу. Як усё гэта прыдасца дома!

Хоць на фестывалі ішло шмат гарачых спрэчак, бяспрэчным было адно: у конкурсе ўдзельнічала так многа добрых фільмаў, што даводзілася выбіраць не з горшых лепшыя, а з лепшых—найлепшыя.

Асабліва прыемна, што сярод іх аказаліся і беларускія стужкі: мастацкія «Усё каралеўскае раці» і «Чырвоны агітар Трафім Глушкоў» і дакументальная «Размова пра зямлю» [на старонках нашай газеты яны ўжо абмяркоўваліся].

Фестываль скончыўся, але спаборніцтва працягваецца. На нашых экранах будуць з'яўляцца ўсё новыя і новыя тэлефільмы, лепшыя з якіх праз два гады будуць прадстаўлены на чарговы фестываль. Хочацца пажадаць рэжысёрам, апэратарам, мастакам, якія прысвяцілі сваю творчасць такому маладому і перспектыўнаму віду мастацтва, як тэлебачанне, ствараць фільмы яркія, паўнакроўныя, праўдзівыя, трымаць раўненне на лепшыя карціны IV Усесаюзнага...

Падробізна пра вынікі фестывалю чытайце на 2-й старонцы.

Георгій Жюнонаў — гасць воінаў.

СВЯТОЧНЫ ФІНАЛ

Мінск-71

У НЯДЗЕЛЮ, 10 кастрычніка, у Мінску завяршыўся IV Усесаюзнага фестывалю тэлевізійных фільмаў. Гэты адказны агляд самага масавага з сучасных мастацтваў праводзіўся Дзяржаўным камітэтам Савета Міністраў СССР па тэлебачанні і радыёвяшчанні пры шырокім удзеле Саюза кінематографістаў і Саюза журналістаў СССР.

Тры журы фестывалю прагледзелі 94 лепшыя творы майстроў савецкага блакітнага экрана і шэрагу кінастудый краіны, якія выконваюць заказы тэлебачання. Конкурсныя стужкі былі адабраны з многіх соцярных фільмаў, створаных за апошнія два гады.

Раніцай 10 кастрычніка на прэс-канферэнцыі журы паведаміла аб прысуджэнні фестывальных узнагарод.

Вялікі приз для мастацкіх тэлефільмаў заваявала шматсерыйная карціна «Ад'ютант яго правасхадзіце л'с т в а», створаная аб'яднаннем «Тэлефільм» студыі «Масфільм».

Прыз і прэмію прысуджаны двухсерыйнаму мастацкаму тэлефільму «Сакратар парткома» студыі імя Даўжэнкі — за стварэнне вобразна нашчага сучасніка, шматсерыйнаму фільму Беларускага тэлебачання «Уся каралеўская раць» і кароткаметражнаму мастацкаму

фільму Грузінскага тэлебачання «Збан».

Прыз і прэмію фестывалю ўдасноены таксама М. М. Хуцёў — за рэжысуру двухсерыйнага фільма «Буй месяц май» і Г. Л. Андронікаў — за аўтарска-выканавую дзейнасць у савецкім тэлебачанні.

Журы па мастацкіх тэлефільмах акрамя таго, адзначыла стужкі «Вір» (Таджыкістан), «Насып» (Рыга), «Мусліма» (Казахстан), «Начны званок» (аб'яднанне «Экран»), выкананне акцёрам А. Ільіным галоўнай ролі ў фільме Новасібірскага тэлебачання «Да сына» і апэратарскае майстэрства Н. Кульчыцкага ў фільме Украінскага тэлебачання «На зары туманнага юнацтва». Адзначаны журы і плённы пошук творчага аб'яднання «Грузіятэлефільм» у галіне малых форм тэлевізійнага кіно.

Сярод 52 дакументальных стужак лепшай прызнана стужка Саратаўскага тэлебачання «Старонка», прысвечаная сацыялістычнай перабудове сельскай гаспадаркі Паволжа. Ёй прысуджаны вялікі приз фестывалю.

Прыз і прэмію ўдасноены наступныя дакументальныя стужкі: «Тры дзюку у дзень» (аб'яднанне «Экран»), «Рэспубліцы патрэбны мір» і «Чатыры дні ў Халіла» (Ленінград), «2x2=x» (Украіна), «Алтайскі мантаж» (Літва). Журы фестывалю таксама адзначыла «Тажынія часы году» (Перм), «Сын Каспій» (Азербайджан), два фільмы Сврдлоўскага тэлебачання «Заказ» і «Пераход», стужкі «Свяці, рака» (Узбекістан), «Учкун»

(Кіргізія), «Плаўка» (Паўночная Асеція) і «Праз гады» (Казахстан).

Вялікі приз фестывалю за сюжэтны тэлефільм-канцэрт прысуджаны грузінскаму фільму «Матывы старога Тбілісі». Прыз і прэмію ўяўчалі таксама музычныя стужкі «Мой голас для цябе» (Малдавія), «Згода ды любоў» (творчае аб'яднанне «Экран»), Дыпломамі фестывалю адзначаны ўкраінскі тэлефільм-канцэрт «Гелікон-69» і грузінская «Калхідская сюіта».

Набылі сваіх гаспадароў і спецыяльныя прызы фестывалю, устаноўлены яго арганізатарам — горадам Мінскам, творчымі саюзамі, арганізацыямі і прадпрыемствамі сталіцы Беларусі і Мінскай вобласці.

Уладальнікам прыза горада-арганізатара сталі аўтары мастацкага фільма «Буй месяц май». Прыз Саюза кінематографістаў СССР прысуджаны мастацкаму тэлефільму «Мая вуліца», створанаму аб'яднаннем тэлефільмаў студыі «Масфільм», і дакументальнай стужцы Прыморскага тэлебачання «Паўтары гадыны да абдымаў».

Творчому калектыву тэлефільма «Ад'ютант яго правасхадзіцельства», акрамя галоўнага прыза, прысудзіла ўстаноўленую ім узнагароду Палітупраўлення Чырванасцяжнай Беларускай ваеннай акругі.

Саюз кінематографістаў БССР прысудзіў свой приз фільму Ржыскай кінастудыі «Насып» — за глыбокую распрацоўку тэмы партызанскай барацьбы супраць нямецка-фашысцкіх за-

хопнікаў у гады Вялікай Айчыннай вайны.

Прыз ЦК ЛКСМБ прысуджаны мастацкаму тэлефільму студыі «Беларусьфільм» «Чырвоны агітатар Трафім Глушкоў», приз калгаса імя Гастэлы Мінскага раёна — дакументальнай стужцы Беларускага тэлебачання «Размова аб зямлі», приз мінскіх аўтамабілебудавнікоў — дакументальнаму фільму Армянскага тэлебачання «Вадзіцелі», а приз піянерскіх газет «Піянер Беларусі» і «Зорька» — кіргіскаму мастацкаму тэлефільму «Дарога ў Парыж».

Невядомым застаўся пакуль толькі лёс «Прыз за гледачоў». На пытанне, каму ён дастанецца, адкажуць пісьмы тэлегледачоў, якія паступаюць цяпер у адрас аргкамітэта фестывалю.

Вечарам у акруговым Доме афіцэраў адбылося ўрачыстае закрыццё IV Усесаюзнага фестывалю тэлевізійных фільмаў. Залу запоўнілі ўдзельнікі і госці фестывалю, шматлікія прадстаўнікі грамадскай сталіцы — рабочыя, служачыя, вучоныя, партыйныя і савецкія работнікі, студэнцкая моладзь, зарубежныя госці з Балгарыі, Венгрыі, ГДР, Польшчы, Румыніі і Чэхаславакіі. У вечары прынялі ўдзел сакратар ЦК КПБ А. Т. Кузьмін, намеснік Старшыні Савета Міністраў БССР Н. Л. Сняжкова, інструктар ЦК КПСС Ю. Ю. Кузалец, намеснік старшыні Дзяржаўнага камітэта Савета Міністраў СССР па тэлебачанні і радыёвяшчанні Э. Н. Мамедаў, начальнік Галоўнага ўпраўлення мясцовага тэлебачання і радыёвяшчання Дзяржаўнага камітэта Савета Міністраў СССР па тэлебачанні і радыёвяшчанні А. Н. Дзмітрук. Ва ўрачыстай абстаноўцы пераможцам фестывальных конкурсаў былі ўручаны прызы і дыпломы.

БЕЛТА.

СТО РАДКОЎ з рэдакцыі

ДРОБЯЗЕЙ У МАСТАЦТВЕ НЕ БЫВАЕ

ЧАЛАВЕК шмат гадоў стаяў на чале вялікіх тэатральных калектываў. Бываў на семінарах па падрыхтоўцы і перападрыхтоўцы, вучыўся заочно, здабываў урокі з уласнага вопыту і вывучаў вопыт калег. Цяпер ён на заслужанай пенсіі. І да яго звярнуўся маляды работнік, якога прызначылі на тую ж самую пасаду дырэктара тэатра. Маладзейшы папрасіў ветэрана сказаць адно — хто лепш за ўсіх вучыў таго кіраваць тэатрам, і атрымаў не зусім стандартны адказ: «Неміровіч-Данчанка». Вопытны адміністратар, ён толькі цяпер, абдумваючы сваё жыццё ў мастацтве, зразумеў, што кнігі, артыкулы, загады і звароты да трупы МХАТ, пераліска з артыстамі і драматургамі аднаго са стваральнікаў лепшага тэатра краіны — якая гэта невычэрпная скарбніца карысных і патрэбных урокаў, школа дырэктара і мастацкага кіраўніка артыстычнай трупы!

Прывядзём толькі адзін зварот да мхатаўнага У. Неміровіча-Данчанкі. 29 жніўня 1939 года ён з абурэннем пісаў пра тое, што «...нашы спектаклі часцей і часцей засмечваюцца адсябанаі, устаўкамі, парушэннем аўтарскага тэксту», што многія акцёры «на заўвагі рэжысёраў і сурфлёраў не звяртаюць увагі». І падкрэсліваў, што «у далейшым будзе разглядаць лаўмысны адход ад аўтарскага тэксту як парушэнне прафэсійнай дысцыпліны, якое выклікае аднаведнае спаганненне».

Ці сустранецца ва такіх загад у нашых тэатрах сёння, хоць культура сцэнічнай мовы ва ўсіх не аспектах (ад вымаўлення да павагі да дакладнага аўтарскага слова), як гаворыцца, не на вышнім амаль ва ўсіх драматычных трупях? Як гэта правільна і педагогічна, што кіраўнік мастацкага калектыву лічыць парушэннем прафэсійнай дысцыпліны адхіленне акцёра ад таго, што было напісана драматургам, выпрацавана ў творчых пошуках на рэпетыцыях, ужо дзёна паміж рэжысёраў і выканаўцамі.

Такое стаўленне да тэатральнай справы дыктуе культура кіравання мастацтвам наогул. Тут дробязей не можа быць, бо нават самыя «нязвычайныя» з іх (на першы погляд) рэзка знікаюць гучанне сцэнічнага твора наогул і даюць гледачу спектакль з недаравальнымі агрэхамі, з бракам. Наўрад ці трэба даводзіць, што агрэхі і брак у мастацкіх творах часам, бывае, пазбаўляюць гэтыя творы той сілы ідэіна-эстэтычнага, выхаваўчага ўздзеяння на людзей, дзеля якога пісалася кніга, здымаўся фільм, ставіўся спектакль.

І тут ад кіраўнікоў мастацкіх калектываў, выдавецтваў, студыяў, канцэртных арганізацый залежыць многае. Есць свае асаблівасці ў тым, як складаюцца ўзаемаадносіны ў творчым асяроддзі, але агульныя правілы для гаспадарча і для творчага кіраўніка таксама ёсць. Таму нам варты больш уважліва вывучаць тое, што гаварылася ў Справаздачным дакладзе ЦК КПСС XXIV з'езду партыі пра ўдасканаленне сістэмы кіравання ўсімі галінамі эканомікі і культуры. Вывучаць, каб у практычнай дзейнасці карыстацца парадамі і рашэннямі дырэктывных органаў.

Усе мы ўзялі на сваё ўзбраенне прыныцы высокай прафэсійнай патрабавальнасці да працы работнікаў мастацтва. Гэтая патрабавальнасць павінна спалучацца з тактам, з беражлівымі адносінамі да стваральнікаў мастацкіх каштоўнасцей. І ўсё ж здарэцца яшчэ, на жаль, што якраз тактоўнасці і нестасе ва ўзаемаадносінах паміж кіраўнікамі і мастакамі, напрыклад, у галіне сцэнічнага мастацтва.

П'еса аднаго драматурга была адзначана на рэспубліканскім конкурсе. Гэта быў дэбют аўтара на новай для яго ніве літаратурнай творчасці. Прэмія падбадзёрвала. Яшчэ больш узрадавала тое, што адзін з вядучых тэатраў адразу ж прапанаваў аўтару ў сумеснай працы давесці п'есу да прэм'еры на сцэне. Былі гутаркі з прадстаўніком літаратурнай часткі, з галоўным рэжысёрам, абмеркаванні на мастацкім савеце. Выказваліся парады, якія аўтар то гораха прымаў, то рашуча адхіляў. Стварыўся новы — сцэнічны варыянт п'есы... І аднаго дня кіраўніцтва тэатра паведаміла аўтару, што ніякай прэм'еры не будзе, бо жыццёвы матэрыял, пакладзены ў аснову твора, цяпер не актуальны і не цікавы трупі! Чаму і з якога моманту гэта стала ясна кіраўніцтву? Рэчаіснасць і людзі, па-мастацку асэнсаваныя драматургам-дэбютантам, заставаліся тыя ж самыя, што і на самым пачатку шматбагатага супрацоўніцтва яго з калектывам. Да літаратурнай якасці п'есы не было ў рэжысёры і ў мастацкага савета ніякіх прэтэнзій. І — гром сярод яснага дня, траўма ў дэбютанта, высвятленне юрыдычных фармальнасцей: якія цяпер правы ў яго і якія ў тэатра, што прыняў твор да пастаноўкі...

Дробязь? Не, гэта таксама пэўны паказчык культуры кіравання творчым працэсам. Бо спачатку настройце калектыв і пісьменніка на творчую саруджынасць, а потым адным восчыткам п'ераперасліць усё, што нарадзілася, можна толькі тады, калі людзі, якія стаяць на чале трупы, не вельмі кілопацяцца пра спраўды творчыя атмасферы і пра прэстыж калектыву. Не называем драматурга і тэатр, бо такія выпадкі здараліся раней і з іншымі.

Мабыць, на тых занятках па матэрыялах XXIV з'езду КПСС, якія праводзіцца ў мастацкіх калектывах, варты на ўвесь голас гаварыць пра канкрэтныя справы, пра сённяшыя жыццё і практыку радавога работніка мастацтва і пра культуру кіравання складанымі працэсамі творчасці. Без гэтага адчувальнага плёну ў такіх працэсах не будзе!

ад пятніцы да пятніцы

ГЕАГРАФІЯ ГАСТРОЛЯЎ

Амаль месяц працягваліся гастролі Беларускага вакальна-інструментальнага ансамбля «Арбіта-67» у Прыбалтыцы. Талін, Нарва, Кохтла-Ярве, Калінінград, Балтыйск, Чарняхоўск... Дадаена больш 20 канцэртаў. З новай праграмай пазнаёмліся 15 тысяч гледачоў.

Многа гадоў ансамбль выступае ў нязмурным складзе пад кіраўніцтвам Ізмаіла Капланава. Горача прымаюць гледачы дыпламантку Усесаюзнага конкурсу артыстаў эстрады Нэллі Багуслаўскую. З добрым густам былі выкананы песні ўкраінскага кампазітара Івасюка «Чырвоная рута», Беларуска — «День добры» і многія іншыя, савецкія і зарубежныя.

Моцнае ўражанне пачынаюць драматычны ма-

налог «Хатынь» у выкананні канферансье Якава Фарманова.

Ансамбль папоўніўся новым цікавым салістам Анатолем Будзько. У рэпертуары спевака песня Д. Тухманова «Што нам застаецца ад кахання», руская народная песня «Карабейнікі», беларуская — «Белая Русь». Публіка шчодро ўзнагароджвала А. Будзько апладысентамі за выкананне песні «Александрына», напісанай на словы П. Броўкі кіраўніком ансамбля «Песняры» Уладзімірам Мулявіным. У праграме — новы мімічны нумар артыстаў А. Юданава і І. Дансір па казцы Пушкіна «Казка пра папа і яго работніка Балду».

Наперадзе ў аркестра цяжка і адказная паездка ў Сібір і на Далёкі Усход. Больш як два месяцы эстрады калектыву будзе выступаць перад выхарами Якуцка, Магадана, Хабаравска і іншых гарадоў.

В. ДАНИЛАУ.

«РОДНАЯ ПРЫРОДА»

Ахова зямель, лясоў, парнаў, зберажэнне вод, прыродных выкапняў, рэдкіх выдатнасьцей прыроды, правільнае іх выка-

СУСТРЭЧА З МАЙСТЭРСТВАМ

Дзень адкрыцця канцэртнага сезона Гомельскай абласной філармоніі 10 кастрычніка стаў святкам аматараў музыкі. Афішы запрасілі іх на канцэрт лаўрэата Ленінскай прэміі Эмілі Гіельсы, які выступае разам з Дзяржаўным сімфанічным аркестрам БССР пад кіраўніцтвам Юрыя Яфімава.

У праграме — Чацвёртая сімфонія Чайкоўскага і яго славетны Першы канцэрт для фартэпіяна з аркестрам.

Імя Эмілі Гіельсы вядома ўсім аматарам музычнага мастацтва, ён праславіў школу савецкага піянізму ў многіх краінах свету. І вось Эміль Гіельс — на Гомельшчыне! Такая сустрэча — сапраўды святая! Канцэрт закончан. Слухачы зноў і зноў выклікалі саліста, дырыжора, аркестр.

Кветкі, кошыкі кветак і доўгія, доўгія апладысменты.

А. ЦІМОШЧАНКА.

«ЦУДОЎНАЕ ВАКОЛ НАС»,—

так назвала новы цыкл перадач маладзёжнай рэдакцыя Беларускага радыё. Чаму змястоўныя высокамастацкія творы часам залежваюцца на бібліятэчных паліцах, а танны дэтэзтыўны зачытваюцца да дзюра? Чаму частка моладзі з энтузіязмам падхоплівае блыдныя эстрадыныя песенкі і адмахваецца ад сімфанічнай музыкі? Чаму вострасюжэтныя ці сентыментальна-меладраматычныя фільмы карыстаюцца ў пэўнай гледачоў большым поспехам, чым псіхалагічныя, філасофскія? Гэта, безумоўна, — ад прабелу ў эстэтычным выхаванні, ад недастатковай увагі да яго.

Дапамагчы запоўніць гэтыя прабелы, выхаваць у моладзі добры мастацкі густ — такую задачу паставіла перад сабой маладзёжная рэдакцыя, распачаўшы новы цыкл. У першай перадачы кампазітар М. Аладаў, студэнтка кансерваторыі Л. Шлег і паэтэса Л. Глянчарова правялі гутарку аб сімфанічнай музыцы. Мастацтвазнаўца В. Нячай прысвечыла сваё выступленне выхаванню культуры кінагледача.

Навіны літаратурнага, музычнага, тэатральнага жыцця, рэпертуар мастацкай самадзейнасці, прыкладнае мастацтва, сучасныя танцы — вось далёка не поўны пералік тэм, па якіх два разы ў месяц будучы праводзіцца гутаркі. У іх прымуць удзел вядомыя пісьменнікі, мастакі, артысты, мастацтвазнаўцы.

Дзяржаўнага камітэта Савета Міністраў БССР па ахове прыроды, рэспубліканскага савета Беларускага таварыства аховы прыроды і рэспубліканскага савета Беларускага таварыства навуковых і рыбалоўчых першых нумар якога з'явіцца ў свет у студзені наступнага года і будзе выходзіць шэсць разоў у год.

ШТО ЗВЯЗВАЕ нас з зямлёй, дзе мы нарадзіліся і пасталі? Усё, чым жывём сёння, што сёння любя нашым сэрцам? Мабыць, не толькі гэта. Радзіма пачынаецца і з замшлага камяна-абеліска з паўсцёртым надпісам, што стаіць у чыстым полі, як напамінак аб даўняй бітве продкаў з чужынцамі. І з чыстай ад пылу стагоддзяў фрэскі на сцяне сабора — натхнёнай працы старажытнага мастака, і са сціплага помніка на магіле камсамольца, які загінуў ад кулацкай кулі...

Нехта з вялікіх сказаў, што ў народа, які адракаецца ад свайго мінулага, няма і будучага. Мы ведаем, што былі людзі, якія прапаноўвалі закрэсліць усё, што было дасягнута ў культуры, літаратуры і мастацтве да кастрычніка семнацатага. Мы ведаем таксама, як бяжліва крытыкавалі гэтых людзей Уладзімір Ільіч Ленін. У першыя ж дні пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі Саветскі ўрад звярнуўся да ўсіх грамадзян краіны з заклікам старанна бераць культурную спадчыну народа.

Пра ўсё гэта думалася мне на з'ездзе, думалася, калі ўслухоўваўся ў прамовы дэлегатаў — прадстаўнікоў амаль мільённай арміі членаў таварыства.

Мільённай... На з'ездзе гучалі і іншыя лічы, якія не менш цешылі вуха. Сёння ў рэспубліцы працуе 6 абласных і Мінскае гарад-

кам. А што чакаць там, дзе ахоўнага знака яшчэ няма? Тут варта нагадаць, што з усіх помнікаў гісторыі і культуры, выяўленых у рэспубліцы, толькі палова знаходзіцца пад аховай дзяржавы. Заўважым, што гэта палова знойдзенага. А колькі на нашай зямлі помнікаў, якія яшчэ схаваны ад вачэй знаўцаў? За два гады экспедыцыя Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору толькі на Брэсцкай вобласці выявіла 2 тысячы помнікаў культуры, у тым ліку 400 — архітэктуры. 700 — выяўленчага мастацтва. Аказалася, што Брэсцкае Палессе з'яўляецца сапраўдным запаведнікам драўлянага дойлідства, якое на сваёй прыгажосці, унікальнасці не саступае лепшым узорам Закарпацця, поўначы Расіі. А дзе Віцебчына, Гродзенчына, Гомельшчына?

Як слушна заўважыў на з'ездзе доктар архітэктуры У. Чантурыя, пакуль што ахова помнікаў народнага дойлідства вельмі незадавальняючая. І перспектывы ў гэтай справе не зусім ясныя. Трэба мець на ўвазе і дрэнны тэхнічны стан драўляных аб'ектаў, і тое, што знаходзіцца яны ў асабістым карыстанні грамадзян, і перасяленне сельскіх жыхароў у новыя дамы, і г. д. У такой складанай сітуацыі ўяўляецца найбольш рацыянальным і разумным стварэнне ў рэспубліцы музея народнага дойлідства і народнага быту.

Тлумачыцца гэта не так пытаннямі эканомікі (хаця і гэта важна), як слабай узброенасцю нашых навукова-рэстаўрацыйных майстэрняў, вострым недахопам спецыялістаў-рэстаўрацараў, адсутнасцю прафесійнага вопыту, вельмі важнага ў мастацтве рэстаўрацыі.

Каму не вядомы Мірскі замак — славыты на ўсю краіну помнік архітэктуры XVI стагоддзя. Вось ужо некалькі гадоў вядуцца работы па яго кансервацыі, але вядуцца няясна, марудна, да сённяшняга дня да замка не па'едзеш, бо тэрыторыя вакол не добраўпарадкавана. А між тым, на ўзнаўленчыя работы замка пайшло ўжо больш як 100 тысяч рублёў.

— На Гродзеншчыне, — сказаў начальнік абласнога ўпраўлення культуры А. Лыскоў, — акрамя Мірскага замка, ёсць яшчэ іншыя выдатныя помнікі гісторыі, архітэктуры і археалогіі. Дастаткова нагадаць фарны касцёл і комплекс Бернардскага манастыра ў Гродне, кальвінісцкі храм і Крэўскі замак на Смаргоншчыне, неалецічныя шахты ў Красным сяле Ваўкавыскага раёна і г. д.

Па кожным з іх спатрэбяцца неадкладныя работы па ўзнаўленні, але дагэтуль ніхто, здаецца, не ведае, як гэта трэба рабіць.

Прамоўца прывёў прыклад з неалецічнымі шахтамі — старажытнейшым у краіне археалагічным помнікам. Вось ужо шэсць гадоў гродзенцы ставяць пытанне аб праектаванні наземнага павільёна над шахтамі — падабраў назат узоры ў Чэхаславакіі, асігнавалі грошы. Але піводная праектная ці падрадна арганізацыя не бярэцца за гэтую справу.

Такія ж пытанні непакоілі і дэлегата з'езда, старшыню Магілёўскага аблвыканкома У. Дайнеку. Ён адзначыў, што рэстаўрацыйныя работы вядуцца на нізкім тэхнічным і мастацкім узроўні. Прыцягнуты да гэтай справы выпадковыя людзі, для якіх што рамантаваць жылы дом, што ўзнаўляць старажытны сабор — адно і тое ж.

У. Дайнека адзначыў таксама, што пакуль пытанні фінансавання рэстаўрацыі помнікаў рэспубліканскага значэння не пастаўлены на дзяржаўную аснову. Пры зацвярджэнні народнагаспадарчых планаў і бюджэтаў рэспублікі не прадугледжваецца фінансаванне на поўны аб'ём рэстаўрацыйных работ. Так, скажам, у вобласці ў 1970 годзе прадугледжваўся аб'ём рэстаўрацыйных работ на 157 тысяч рублёў, а было выдаткавана 23 тысячы.

Помнік. Гэта не толькі напамінак аб пэўнай гістарычнай падзеі, не толькі мастацкі твор. Кожны помнік нясе ў сабе вялізны выхавальны зарад. Невыпадкова адным з цэнтральных пытанняў, узятых з'ездам, было пытанне аб арганізацыі прапаганды помнікаў. Як падкрэсліў у сваім выступленні загадчык аддзела культуры ЦК КПБ С. Марцэлеў, акцэнт у гэтай справе павінен быць зроблены на тых помніках і мемарыяльных збудаваннях, якія адлюстроўваюць барацьбу народа за Саветскую ўладу, услаўляюць гераічны подзвіг саветскіх людзей у гады Вяльай Айчынай вайны. Наш абавязак, каб падрастаючае пакаленне ведала не толькі пра слаўныя справы сваіх бацькоў, а стала іх дастойным пераемнікам.

Дэлегатамі з'езда быў узняты і шэраг іншых важных і актуальных пытанняў. Аб адным з іх скажу ў двух словах. Некаторыя госці з'езда, у прыватнасці, з Расійскай Федэрацыі, Украіны, Латвіі ў якасці падарункаў паднеслі Беларускаму таварыству прыгожыя наборы значкоў, прысвечаныя помнікам. У гэтых рэспубліках пры таварыствах аховы помнікаў створаны спецыяльныя вытворчыя майстэрні, якія выпускаюць значкі і іншыя сувеніры. Гэта і вельмі карысная форма прапаганды помнікаў і, што таксама важна, прыбытковая справа.

Вось чаму былі так зразумелыя апладысменты, якімі зала сустрэла словы І. Клімава аб тым, што час і ў нашай рэспубліцы стварыць такія майстэрні.

У канцы свайго работы з'езд прыняў разгорнутую пастанову, накіраваную на паліпашэнне работы ўсіх звянаў таварыства.

У рабоце з'езда прынялі ўдзел сакратар ЦК КПБ А. Т. Кузьмін, намеснік старшыні Савета Міністраў БССР Н. Л. Сняжкова, загадчык аддзела культуры ЦК КПБ С. В. Марцэлеў.

І НАШ ГОНАР...

НАТАТКІ З ДРУГОГА З'ЕЗДА БЕЛАРУСКАГА

ДОБРААХВОТНАГА ТАВАРЫСТВА АХОВЫ ПМНІКАУ ГІСТОРЫІ І КУЛЬТУРЫ

ское (на правах абласнога), 140 раённых і гарадскіх аддзяленняў, 7156 прыватных арганізацый таварыства. 5577 прадпрыемстваў, калгасаў, саўгасаў, навучальных устаноў з'яўляюцца яго калектывнымі (юрдычнымі) членамі.

Адным словам, вялізная сіла. На рахунку таварыства не малыя справы, асабліва, калі ўлічыць, што існуе яно ўсю пяць гадоў. Варта нагадаць толькі некалькі фактаў, што прыводзіліся ў справаздачным дакладзе старшыні прэзідыума Цэнтральнага савета таварыства І. Клімава, выступленнях дэлегатаў.

Гэта і выяўленне помнікаў гісторыі і культуры — карціналіва і напружаная работа (усяго на тэрыторыі рэспублікі выяўлена і ўзята на ўлік 12450 помнікаў), і арганізацыя паходаў моладзі па месцах рэвалюцыйнай, балявой і працоўнай славы, у якіх прынялі ўдзел тысячы і тысячы школьнікаў, агляды-конкурсы сярод вучняў па шэфстве над помнікамі, месячнікі па іх добраўпарадкаванні і г. д. і г. д.

Але мэта гэтых нататкаў засяродзіць увагу не на тым, што зроблена, а зроблена, паўтараем, няма, а на тым, што яшчэ тарможыць справу, што трэба тэрмінова выправіць.

Мы ўжылі слова «тэрмінова» невыпадкова. Нічога няма вечнага на зямлі. Сёння мы можам захапіцца чужоым стварэннем старажытнага архітэктара, заўтра над цяжарам часу гэты помнік можа рухнуць. Можа ён рухнуць і ад рукі абыякавага чалавека. На жаль, няма ад гэтага поўнай гарантыі. Дырэктар Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору пры Акадэміі навук БССР В. Бандарчык раскажаў, што ў вёсцы Дастоева Іванаўскага раёна знік помнік культавай архітэктуры, звязаны з імем выдатнага рускага пісьменніка Ф. Дастаеўскага, пасля таго ўжо, як ён быў абследаваны і ўзяты на ўлік экспедыцыяй Інстытута.

Асабліва «безабаронным» археалагічным помнікі. У сваім дакладзе І. Клімаў прыводзіў такія факты. Амаль цалкам знішчана пры пракладцы дарогі Беларэскі — Драгічын гарадзішча старажытнага пасёлка Эдзітава. А вось яшчэ. Археалагічны комплекс «Шведская гара» ў Ваўкавыску — унікальны помнік, які мае вялікае гістарычнае і навуковае значэнне. Ён узятый пад ахову дзяржавы. Тым не менш, Ваўкавыскі камбінат будаўнічых матэрыялаў амаль да апошняга часу вёў там здабычу гліны, чым нанёс значную шкоду цудоўнаму археалагічнаму помніку.

Дык гэты помнік з ахоўным зна-

Дарэчы, пра тое, што ў рэспубліцы наспела пытанне аб стварэнні этнаграфічнага музея пад адкрытым небам (такія музеі ёсць у Прыбалтыцы, ствараецца ён на Украіне), гаварылі многія ўдзельнікі з'езда. У свой час (гады чатыры назад) гэтае пытанне ўзнімала «Літаратура і мастацтва». На жаль, пакуль без выніку.

Калі мы загаварылі пра захаванне помнікаў архітэктуры, нельга абмінуць пытанне, якое хвалюе кожнага гараджаніна, пытанне, якое ўзнімаюць у сваіх допісах у газету многія нашы аўтары.

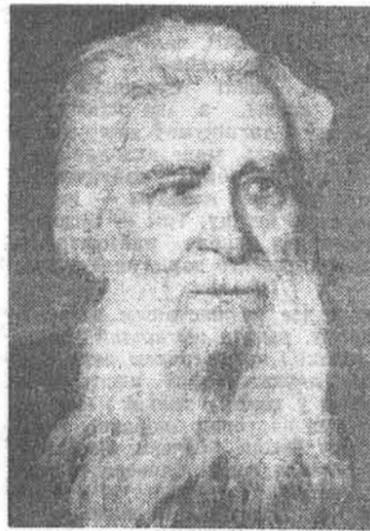
Справа ў тым, што нашы гарады растуць не па днях, а па гадзінах. Гэта прыводзіць да масавага зносу і перабудовы старых гістарычных раёнаў, што пагражае поўным знікненнем тыповых узораў нацыянальнай культуры градабудаўніцтва. Яшчэ чатыры гады таму на адным з пленумаў таварыства, як адзначалася ў справаздачным дакладзе, быў зацверджаны спіс 44 гарадоў і пасёлкаў, старыя забудовы якіх маюць архітэктурна-мастацкую каштоўнасць. Дзяржбуду патрабавалася тры з паловай гады, каб прараэгаваць на зворот пленума і даць указанне праектным арганізацыям улічваць наяўнасць помнікаў архітэктуры пры новай планіроўцы і забудове. Пасля доўгіх «узгадненняў» у спісе засталася толькі 21 назва. З яго былі выключаны такія старажытныя гарады, як Слонім, Мазыр, Кобрын, Ашмян, Браслаў, Крычаў і г. д.

Слухаў пра ўсё гэта і думаю — хто дасць гарантыю, што праз якія 10—15 гадоў мы зможам адрозніць Слонім ад Ашмян, Кобрын ад Крычава? Хіба няма ў нас ужо такога прэцэдэнта? Дзіву даешся, з якой лёгкасцю незвычайнай некаторыя нашы архітэктары, пракціроўшчыкі, будаўнікі гатовы выкрэсліць усё, што не кладзецца ў пракрустава ложа іх задум...

Слоў няма, многа ў нас зроблена і робіцца, каб вярнуць помнікам, асабліва архітэктурным, іх былое прыгажосць. Планаўца рэстаўрацыя Нясвіжскага і Мірскага замкаў, Нікольскай царквы ў Магілёве, ратушы ў Віцебску, Слуцкай брамы ў Нясвіжы і г. д.

І, разам з тым, некаторыя дэлегаты з'езда выказвалі законную трывогу з поваду таго, што ў нас не знайшло свайго лагічнага, навуковага вырашэння пытанне — «рэстаўраваць», ці «кансерваваць» той ці іншы помнік.

На думку У. Чантурыя, сёння павінен дамінаваць метад кансервацыі ў сукупнасці з фрагментарнай рэстаўрацыяй. Што датычыць рэстаўрацыйных работ, дык іх трэба праводзіць у крайніх выпадках.

АД ЦК КПСС,

ПРЭЗІДЫУМА

ВЯРХОУНАГА САВЕТА

САЮЗА ССР І САВЕТА

МІНІСТРАУ СССР

ЦК КПСС, Прэзідыум Вярхоўнага Савета Саюза ССР і Савет Міністраў СССР з глыбокім жалем паведамляюць, што 9 кастрычніка 1971 года на дзевяноста восьмым годзе жыцця памёр выдатны дзеяч саветскай культуры, старэйшы рускі скульптар, Герой Сацыялістычнай Працы, народны мастак СССР, правадзейны член Акадэміі мастацтваў СССР, лаўрэат Ленінскай прэміі і Дзяржаўнай прэміі СССР Канёнкаў Сяргей Цімафеевіч.

ЦК КПСС,
ПРЭЗІДЫУМ
ВЯРХОУНАГА САВЕТА
САЮЗА ССР,
САВЕТ МІНІСТРАУ СССР

СЭРЦА НЕ ВЕРЫЦЬ

Душа перапоўнена болем. Не стала Сяргея Цімафеевіча Канёнкава! Памёр патрыярх саветскай скульптуры. Настомны працўнік, выдатны мастак, з імем якога звязана шмат старонак развіцця рускага і саветскага выяўленчага мастацтва. Ён стаяў у вытокаў саветскага рэалістычнага мастацтва, быў адным з першых, хто актыўна ўключыўся ў пераўтварэнне ў жыццё ленынскага плана манументальнай прапаганды. На яго раўняліся маладыя, у яго вучыліся пілнасці, чэснасці, майстэрства, адданасці радзіме.

Ён вельмі хацеў у стогадовы юбілей наладзіць вялікую выставку сваіх твораў. Не давялося... Але ўсе яго работы застануцца ў залатым фондзе саветскай скульптуры. Застаюцца ў памяці скульптараў, прадаўжальнікаў яго справы, застануцца ў сэрцы народа, якому так доўга, так верна і самааддана служыў гэты вялікі мастак.

Уся яго творчасць ад пачатку да канца была прысвечана вялікаму рускаму, саветскаму народу, яго лепшым людзям — рабочым, калгаснікам, інтэлігентам, воінам. Ён стварыў вялікую галерэю вобразаў сучаснікаў, шэраг кампазіцыйных партрэтаў выдатных дзеячў рускай культуры, такіх, як: Пушкін, Талстой, Дастаеўскі, Горкі, Паўлаў, Маякоўскі.

Усе яго творы — прыклад для нас, яго маладых калегаў, выдатнага майстэрства пластыкі. С. Ц. Канёнкаў, як ніхто іншы, мог пранікнуць ва ўнутраны свет чалавека, расказаць пра яго з такім захапленнем, з такой зацікаўленасцю, што самыя звычайныя, на першы погляд, рэчы ўзнімаліся да сапраўдных вяршынь абагульнення.

Сяргей Цімафеевіч Канёнкаў быў вялікім майстрам... Быў? Не! Ён назаўсёды застаецца ім у неўміручай памяці народа!

А. БЕМСЕЛЬ,
народны мастак БССР, лаўрэат
Дзяржаўнай прэміі БССР.

КОЖНЫ РАЗ, калі неба задыхае вераснёвай прахалодай, калі сучына зашасцяць дрэвы, а на падворках вучылішчаў і тэхнікумаў завіруе, загамоніць моладзь, мяне ахапляе трывога. Тады я, бывае, забудуся на свае штотыднёвыя клопаты — іду на Беламорскую вуліцу. Там — будаўнічае вучылішча, школа майго юнацтва, а паводаль яго парк, вялікі, што ляс.

Сядзіш дзе на пясчаным пагорачку ў парку, дыміш цыгарэтай і, здаецца, толькі і чуеш галасы ветру ды снічак у верхаллі дрэў, шэпты апалага лісця ў траве; толькі і бачыш, як пльвучы за горад воблакі, яшчэ палетняму белыя, бачыш, як яны ў святле нізкага сонца барвова гараць зверху. «Вось так, чалавеча, — абзавецца ў думках, — яшчэ адзін жыццёвы круг замкнуўся...»

Гэтае падарожжа ў парк — як развітанне з летам, з пэўнай паласой быцця.

Потым я іду ў вучылішча. Іду і ведаю, што нікога там з колішніх сяброў няма. Як птахі, яны разляцеліся па свеце, і сувязь з ім даўно абарвалася. Ды і сама «фэзэвушка» ўжо не тая. На месцы яе і старога саду вырас новы трохпавярховы корпус з прасторнымі класамі, па-сучаснаму абсталяванымі — адзін былі інтэрнат сумна шарэе за кляновымі прысадамі.

Але ўсё ж у вучылішчы мне ёсць з кім пагаварыць. Гэта — майстры, выкладчыкі. Сядзіш з ім на дварышчы пад старымі таполямі, слухаеш іх няспешную гаману, а сам не зводзіш вачэй з рамеснікаў-навабранцаў.

«Здравствуй, племя молодое, незнакоме!» — ціхім рэхам пазвоньвае, разглядаючы ў душы.

Гэтай восенню, аднак, я не пайшоў у сваю «фэзэвушку». Парашыў перажыць вераснёўскае свята на другім канцы горада, у прафесійна-тэхнічным вучылішчы металістаў, дзе працуе Пётр Іванавіч Якімаў — мой даўні знаёмы, выкладчык, майстар. Пацягнула туды вычытанае ў газетах паведамленне, што яму прысвоена званне Героя Сацыялістычнай Працы, павяла горадзец за ўсіх знаёмых і незнаёмых майстроў-выкладчыкаў тэхнічных школ, радасць, што нарэшце-такі заўважылі.

І вось я ў вучылішчы. Адчыняю дзверы ў настаўніцкую — гамана і смех на хвілінку пераціхаюць. Пётр Іванавіч адсоўвае ўбок класны журнал, працягвае мне руку, пасміхаецца:

— Ну, дачакаўся-такі госця-ляліўца.

Я пільна прыглядаюся да яго, нібы панова знаёмлюся: які ж ты цяпер, Пётр Іванавіч? Не, высокая ўзнагарода ніколі не змяніла нябе. Усё той жа: просты, свойскі, уменшлівы чалавек, адзін з тых людзей, якія лёгка губляюцца ў натоўпе, не любяць выстаўляць сябе напакан.

Пётр Іванавіч шырока разводзіць рукамі:

— Знаёмся, от мае калегі...

Аглядаюся: здаўна знаёмы свет настаўніцкай. Адзін выкладчык перагортвае падручнік, другі запаяняе класны журнал, іншы аб нечым спрачаюцца, а гэтыя двое...

— Пётр Адамавіч Кошаль і Валодзя Салодкіх, майстры, — ціха падказвае мне Якімаў.

...Тыя двое, цяжка ўзлукціўшыся на стол у закуце, даюць перцу цыганкаватаму, з дзікаватым позіркам хлапцу. Хлапец унурыста маўчыць і ўсё водзіць рукою па астрыжанай нагола галаве. Першы месяц заняткаў, а ўжо, накольнік, у нечым правініўся.

— Што тут у вас? — пытае Пётр Іванавіч.

— Ды вось новы маляр аб'явіўся, Адаць Савей, — павяртаецца да нас Кошаль, — вымазаў чарнілам сцены, шаржы панамалёўваў на Уладзіміра Уладзіміравіча, — смех забурліўся ў вачах майстра.

Уладзімір Салодкіх сцэпануў плячыма і пачырванеў, бы хлапчук.

Кошаль немаладога веку. У яго сівыя скроні, з куточкаў нечакана сніх вачэй разлягаюцца, як павуцінкі, маршчыны. Салодкіх — што юнак, белатвары і чарнабровы. Абое выхаванцы Пятра Іванавіча, у абодвух за плячыма завод, інстытут, пэўны педагогічны вопыт. Яны ўважна, запытальна паглядаюць на старога настаўніка: маўляў, што будзем рабіць з гэтым штукарком?

— Шаржы, кажаце? — строга падрабіў свівы вусікі Пётр Іванавіч.

І падобныя на... Так, — нечакана акруглілі вочы і аж засвіціліся. — Дык ён жа мастак, знаходка для нас! От што зробім. Няхай забеліць гэтыя сцены, а потым аформіць школьную сценгазету. На першай калонцы ты, Адаць, адмастачыш карыкатуру на сябе, кудлу-малыра. Уцяміў? А цяпер бяжы на ўрок...

Апанураны Адаць Савей ураж ібы прагнуўся: здзіўлена ўзняў галаву, заплюскаў вейкамі. Але Пётр Іванавіч не жартаваў. Борздка адшоўся на сярэдзіну настаўніцкай і, ахоплены новым клопатам, узяўся складаваць падручнікі, канспекты.

ціцца — нават парашыў з жонкай забраць яго да сябе: няхай хлапчынка пажыве ў лепшых умовах.

Вечарамі, праглядаючы газеты, Пётр Іванавіч усё часцей задумваўся: а можа бацька Максіма жыць? Чалавек жа не іголка. Пшунь, што бацькі знаходзяць сваіх дзяцей, дзеці — бацькоў. І напісаў у Маскву ў ваенны архіў. Аднак быў няўдэшны: звестак ніякіх. Пётр Іванавіч не здаўся: яшчэ напісаў — цяпер ужо ў розныя месцы, установы. І нечакана, калі Якімавы былі надумалі ўсынавіць хлапчука, прыходзіць пісьмо ад Максімавага бацькі. Аказваецца, высту-

Міхась ВЫШЫНСКІ

ГЭТА СВЕТЛАЯ ВОСЕНЬ...

Гледзячы на яго, я зноў успомніў свайго колішняга майстра Леаніда Апанасавіча Кліменку. Як яны падобны адзін на аднаго — нізкароствы, лысавацены Пётр Іванавіч і Леанід Апанасавіч, высачэзны з густой чупрынай мужчына-волат. — духоўным падабенствам. Любое школьнае «чэпэ», вялікае ці малое, яны маглі ўладзіць нечакана тонка і проста — як бы да кожнай сітуацыі ў іх быў у запаску свой сакрэтны ключык. Падумалася, што і ў выпадку з Адаць Савеем Леанід Апанасавіч зрабіў бы так ці прыкладна так, як Пётр Іванавіч. А гэта ж Кліменка і пазнаёміў мяне з Пятром Іванавічам — пад той час я ўжо трэці ці чацвёрты год працаваў на мінскіх будоўлях.

Помніцца, пры першай сустрэчы Пётр Іванавіч некай раптам і прыдкрыўся перада мной як чалавек. Майстры тады былі ў добрым настроі — сядзелі пад вячэрнімі таполямі ля «фэзэвушкі» і ўспаміналі пасляваенныя гады, вучняў тагачаснага набору. Успаміналі, як галаднавата кылосся, але ў той жа час — як дружна, як весела. У такім калектыве і працавалася лёгка... Лёгка, пакуль у групу Якімава не трапіў хлапчук Максіма Акулёнак. Худзенькі, чарнявы, што выгалёк. Максіма ўсіх стараніўся, быў замкнёны, не па гадах сур'ёзны. «Што б гэта значыла?» — задумаўся Пётр Іванавіч. Падняў асабістую справу хлапчука — круглы срата: бацька без вестак прапаў на граніцы ў першыя дні вайны, маці-падпольшчыцу замучылі фашысты. Сіратой у групе быў не адзін Максіма. Але другія некай лягчэй перажывалі сваю гораць. А гэты... Што ж, прырода не штампуе ўсіх на адзін узор.

Не дзень і не два патраціўся Пётр Іванавіч, каб разварушыць, вывесці з душэўнага шок хлапчука. Быццам бацька родны, глядзеў за ім. І ажыў, павесялеў Максіма. А Пётр Іванавіч і потым не перастаў аб ім клапа-

паў па радыё аўтазаводскі хор, у якім спяваў Максіма, а суседзі старога Акулёна ў Львове пачулі знаёмае прозвішча. Значыць — жыў і паехаў Максіма ў Львоў, а Пётр Іванавіч назаўжды застаўся для яго другім бацькам...

Пётр Іванавіч вядзе мяне ў свой клас. Я ўмошчаюся на задняй парце, а выкладчык праходзіць да стала, разгортвае канспект. Тут ён неўпрыкмет перайначваецца: цішэе ў рухах, у слове. Позірк поўніцца нейкім унутраным святлом, голас цяжэ мякка, душэўна. Ён становіцца падобны на мудрага дзяда з любімай назкі.

Схіліліся над партамі дзеці, пчыра пішучы у шытак. Перада мною навічкі, будучыя слесары-рамонтнікі — трыццаць шэсць чалавек і ўсё хлапчукі. Скліканыя вераснем з розных мясцін Беларусі, яны яшчэ чужыя між сабой, сарамлівыя, асапарожныя, непадобны адзін на аднаго і адзіннем, і абліччам, і вядома ж, душама, якія не-не, ды і прыдкрыўца праз мімалётны рух, выпадковае слова.

За высокімі вокнамі гудуць цэхі аўтамабільнага завода, паўз класныя сцены шарэюць станкі, пабліскаюць прыборы, і скрозь — табліцы, табліцы... Уяўляю, што перажываюць цяпер гэтыя хлапчукі. Тут свет зусім новага жыцця, ведаў, які ім трэба спазнаць. А ў цэнтры гэтага свету Пётр Іванавіч, кіраўнік групы. Ён павінен згуртаваць дзікаватых яшчэ навічкоў у адзін калектыў. Цяжка. Але старому майстру гэта не ў навіну. У школе ён з першага дня яе адкрыцця — як прыйшоў, дэмабілізаваўшыся з арміі, так і працуе на адным месцы. За дваццаць пяць гадоў вучылішча выпусціла 8 500 маляў спецыялістаў, і я не палова з іх — выхаванцы Пятра Іванавіча.

Звініць званок. Цяпер — самы вялікі перапынак. Мы падаёмся ў сласарны кабінет.

— То як яно, новае племя? — весела пытае Пётр Іванавіч і, не чакаючы адказу, адыходзіцца, сур'ёзнае, клопатна моршчыць лоб. — Цяжкавата яму прыходзіцца. Асабліва з жытлом... Што было ўчора? Вяртаюся я нацямку з вучылішча, адно гляджу: у парку ля кінаатэатра ўмошчаюцца на лаўцы на начлег двое мальцоў. Нутром адчуў, што гэта нашы. Падшоў да іх, распытаў. А яны: «Ды от гаспадыня з хаты выправіла, сказала, што сын з нявесткай вяртаюцца на жыццё да яе — трэба свабодны пакоік...» Што ж было рабіць? Панорпаўся я ў папчы, знайшоў адрасы кватэрадатчыкаў, і пайшлі мы ўтрох па тых адрасах. Да поўначы хадзілі, але знайшлі. Мальцы аказаліся слаўныя: выдатна скончылі васьмігодку, спявалі ў каласным хоры. Я сказаў ім: як зашпацеся, салаўі, у заводскі хор, я вас у рабочы інтэрнат уладкую. Ёсць такое права...

Слухаю Пятра Іванавіча, паглядаю на яго: хоць і не ўпершыню, а ўсё ж дзіўна мне чуць, што рамеснікі жывуць не ў інтэрнаце, а на прыватных кватэрах, ходзяць не ў казённай форменнай адзежы, а ў вольнай, што харчуюцца — хто як можа. Гадоў дзесяць назад усё было іначай, і школы тады называліся ТВу, ФЗН, РВу. Цяпер яны гучаць на адзін манер: ГПТВу. Кажу пра гэта Якімаву.

— Бачыш, вучняў нашых прыраўнялі ў нейкім сэнсе да студэнтаў. Парашылі, — шматзначна падймае ўгору палец, — што форма абсцэнцілася ў вачах маладняка. Што ж, насце сваю вопратку, жыцце са ступенды, вось вам дваццаць тры рублі і пяцьдзесят капеек. — Пётр Іванавіч спыняецца, здзіўлена пакручвае вусы: — Ліха ведае, што з некатораў дзетварой робіцца! Прызнаюся табе, што і я, стары воўк, не заўсёды разумею яе. Ёй не да спадобы стала старая форма, падавай касцюмчыкі, туфлікі, шыкоўныя нейлоныя сарочкі. А некалі мае гадаванцы душой аж заміралі, калі браліся за сваю парадную форму. Наванасуюць чаравікі, устаўяць новы падкаўнерык, зацягнуць рэмень. Ды, урэшце, з адзеннем яшчэ можна мірыцца. А от з інтэрнатам... Некалі, цяжэйшым часам, мы яго мелі, а цяпераканяма. Штука ўся ў тым, што раней гадавы набор дзетвары быў у тры разы меншы, чым сёння, інтэрнат пайшоў пад класы, а новы не будоўца.

— Без яго і дзецям нявыкрутка, і вам, выхаванцям... — устаўляю і я сваю думку.

— Дзе і што робіць хлопец — не ведаем. Сядзіш і чакаеш якога «чэпэ». Такі ўзрост. Яшчэ от стыпендыя... Жыллі б усе пад адным дахам, харчаваліся б у сваёй сталойцы, і былі б заўсёды пад'етыя. А так, палучыў іншы стыпендыю, а назаўтра ходзіць, падцяўшы жыўот. «Дзе падзеў грошы?» — папытаеш. «А на музыку пайшлі!».

— Калі на музыку, гэта паўбяды, — заўважаю я, згадаўшы колішніх зухаў-сяброў па «фэзэвушцы», — а калі на вінце?..

— Здаралася, — падхоплівае Пётр Іванавіч. — Быў у мяне Віцька Аўчынінкінаў. Даўгалыгі, лахматы, вечна спаў на ўроках. Падымеш яго, ветлівенька так запытаешся: «Можа вам, даражэнькі, падушачку прынесці? Што вы ноччу рабілі?» А ён з пахмелкі і ляпіе: «У карты рэзаўся». Падам яму паперку: маўляў, сядзіся, пішы, — свайго канспекта Аўчынінкінаў ніколі не вёў, — а праз якую мінуту глядзіш — зноў спіць, і пахне ад яго, што ад піўнога банка. Зноў падыму і выстаўляю на вуліцу, каб прасвяжыўся. Усе выкладчыкі адсту-

Фотаацюд І. АСКІРКІ

піліся, махнуў на яго рукою. Я, прызнаюся, не губляў надзеі. Раз сабраўся і пайшоў да яго на кватэру. І што ж? Дазнаўся ад суседзіў, што гаспадар яго стары выпівоха і што ён псе нашага хлопца. Тым жа днём знайшоў яму новую кватэру і прымусяў перасяліцца. Неадкладна напісаў бацькам: яны зацім прысылаў сыну грошай. Кантат з сям'ёй у такіх выпадках асабліва неабходны. Спагадзя прыехаў сам бацька, калгасны старшыня. Як пачуў усё — за галаву схаліўся: наўжо гэта яго Віцька? Што ўжо ён гаварыў з сынам, невядома. Але назаўтра заявіўся Віцька наш у вучылішча чысценыі, шхманы, і з канспектам. Але ўсё гэта было толькі паловай справы. Уведаў я да чаго ляжыць Віцькава душа — да вучылішча, аказваецца, ён працаваў памочнікам калгаснага электрыка — і калі мае вучні ладзілі станок-буравічок, даручыў яму зманціраваць электраправодку. О, пабачыў бы ты гэтага хлопца ў той час! Дзе падзелася сапівасць і абываасць! Жыццё забурліла ў ім. Пасля даў другое заданне, трэцяе, і пайшло ўсё на лад. Цяпер ён чалавек, якога не надта саб'еш з жыццёвай дарогі: добры спецыяліст, сям'янін...

Між тым, канчаўся перапынак, і Пётр Іванавіч ухаліўся збіраць табліцы, слясарны інструмент — уперадзе быў урок практыч.

— А от яшчэ быў у мяне адзін тыпус, — ужо на выхадзе з кабінета ўспомніў Пётр Іванавіч, — мудрайшы за Віцьку Аўчынінікава. Лёнька Набокаў. Жулікаваты гарадскі ветрагон. Трапляў у мліццо. На ўроках быў гасцем. Гэтага хацелі ўжо выключыць, ды я з завучам заступіўся. Доўга валаводзіліся, але справіліся і з ім. Ты яго от зараз пабачыш...

Павярнулі калідорам налева, увайшлі ў майстэрню. Пётр Іванавіч разгарнуў плечы, пакваеў: відаць было, што практычныя заняткі для яго — любоў асабліва. Да таго ж тут ужо не навчкі, а знаёмы, абцёрты работай народ.

І я адчуў прыліў нейкай новай радасці. Быццам увайшоў у вучэбны клас сваёй «фэзэвущкі» і перада мной — усё сябры-равеснікі, муляры. Яны пахаджаюць у камбінезонах ля рабочых староў, пастаюць канспектамі, а на сталах усюды — ціскі, варшаты, паўз староў стаяць станкі: фрэзерны, танарны, свідравальны... Нібыта заводскі цэх.

Пётр Іванавіч закрывае журнал. — Тэма ўрока ранейшая. Абліоўванне металічных паверхняў. Мэта — выпілаваць ключ, сапраўдны рабочы ключ. — І майстар падымае цяжкі інструмент, што некай нагадае птушку з рашчэпленай дзюбай. — Ключ, як і молат, можна сказаць, сімвал працы рабочых, рабочага саюза. Так што пастарайцеся...

І вось схіліліся над ціскам чубатыя галовы. Зарыпелі напільнік, зашаргалі тачыльныя брусы, ручныя дрэлі... Твары юных майстроў становяцца клопатныя, засяроджаныя.

Пётр Іванавіч прайшоўся паўз сталы.

— Вунь той, сніжонкі, — хітнуў ён галавою. — І ёсць Лёнька Набокаў.

Я зірнуў: звычайны хлопец. Сярэдняга росту, плечукаваты, з пунжом на губе, позірк сур'ёзны, спакойны. Бадзёра ходзіць у ягоных руках напільнік, пыльком асыпаецца на ціскі сточанае жалеза. Упобачкі з Лёнькам пачырае чарыявы пчуплы хлапчынка, мала не па дзве галавы ніжэйшы за Лёньку.

— Дзіцё яшчэ, — кажу я.

— Побач Сашка Лосік. Дука па Максіму Акульчыка падобны. — ласкава кажа Пётр Іванавіч, — такі ж ціхманы, безадказны. З Лёнькам яны — дружбакі. Нічога дзіўнага: дужэйшы апыае слабейшага — гэта эдараецца часта. У Лёнькі добрае сэрца. — І нечакана падышоў да хлапчука. — Не рві, Лёнька, напільнікам, плаўна цягні. Дай яго сюды, вось так: ад сябе з прыцскам, назад — лгчэй. Што ў цябе з рукамі?

— Балязь, Пётр Іванавіч, — пацірае далоні хлопец, — учора на трэіроўцы перасіліўся.

— А-а, зноў баксіруеш. Ну... Пра-

цуй, — падае яму інструмент майстар і тут жа схіляецца над Лосікам. — Раўней, Саша, трымай напільнік, не закідай насочак. Э-э, галубок, ды ён у цябе «засаліўся». Мянэй. Бяры от гэты.

— Ага, засаліўся, — вочкі ў Сашкі забегалі, як мышкі — ён успыхвае чырвоным мака і нервова хапае чысты напільнік.

— А ты, Іванька-старацель, — ужо звартаецца да наступнага вучня майстар. — заплываў свой ключ? Прыкладзі брусок, паглядзі. — Пётр Іванавіч бяра кантрольную лінейку, праводзіць ёй па хвасце ключа, — бачыш, якія прасветы? Ідзі за новай загатоўкай, будзеш працаваць пасля заняткаў...

— Ой, — ціха ўскрыкнае Сашка Лосік і рэзка тузае рукою. Напільнік са званом падае на стол. На Сашкавых пальцах зачырванела кроў.

— Ах ты, бядак, — трывожна нахліецца да яго Пётр Іванавіч. — Гаварыў жа, не заціскай напілак панізу пальцамі.

— З-забыўся, — разгублена шпэча Сашка.

— Ідзі з ім, Лёнька, да аптэчкі — пераважы, — і адыходзіцца, зноў падыходзіць да аднаго вучня, да другога. Для кожнага ў яго сваё слова, свая парада.

Калі Пётр Іванавіч вяртаецца назад да Сашкі, у таго два вялікія пальцы на правай руцэ тоўста забітаваны.

— Як цяпер будзеш пісаць? Пальцы, што дудышкі, — непакоіцца майстар.

— Прылаўчуся, — з бадзёрай упэўненасцю абываецца Сашка. — У нас у вчэрній адзін чалавек нават кульцякай піша.

— Во як. А хіба ўжо там пачаліся заняткі?

— Ужо, — адказвае за Сашку Лёнька, — учора хадзілі.

— Ясна, — Пётр Іванавіч кідае позірк на гадзінік: час бяжыць...

Металёвы шумок у майстэрні адцякае. Стараста збрае гатовыя ключы, складае іх у жалезную скрынку.

— Куды, Іванавіч, дзеяце гатовую прадукцыю? — пытаюся, калі мы выходзім з майстэрні.

— А гэта не праблема. Што прадаём, а што пакадаем для свайго музея. Зараз пабачыш.

Музей у вучылішчы! Не, такога ў нашай «фэзэвущы» не было.

Пётр Іванавіч адчыняе дзверы, і вочы мае разбягаюцца...

У цэнтры пакоя на пастаменце ўзвышаецца мадэль аўтамабіля «МАЗ-216». Яна дзейнічае, як сапраўдная машына. Дэманстравалася на ВДНГ у Маскве, атрымала дванаццаць залатых медалёў.

А вось тачыльны станок. Яго пабудавалі Мікалай Паддубскі і Мікалай Чэрвеньскі. На рэспубліканскім конкурсе «Лепшы па прафесіі» хлопцы занялі другое месца. Яны спончылі вучылішча круглым выдатнікам і сталі слесарамі-інструментальшчыкамі чацвёртага разраду. Чацвёртага... Гэта — многае, калі ўлічыць, што звычайна выпускнікам прысвойваецца другі разрад.

А вось на пальчыцы штампцы, дрэлі... Аглядаеш каштоўнасці музея і ўвесь час думаеш пра старога майстра. Гэта ж амаль усё зроблена рукамі яго вучняў, яго выхаванцаў. Ён навучыў...

Вечарэе.

Пётр Іванавіч пачынае развітвацца: прыспеў час практычных заняткаў з адстаючымі, а заўтра шмат урокаў — яму трэба падрыхтавацца. Я ведаю: ён будзе працаваць да цёмнага.

...Я выходжу на вуліцу. Глуха гудуць заводскія цэхі, спяшаюцца да прахадной рабочыя. У асенніх снах заміраюць дрэвы, і лісце сыплецца з іх, нібы само па сабе. Верасень... У горадзе ён не такі, як у вёсцы. Тут ён непрыкметны. І усё ж... Я люблю яго, як найвялікшую песню...

У гэты час спадае з душы, як лісце з дрэў, усё лішняе, выпадковае, ты абнаўляешся і, нібы дрэва, чуеш, сябе на мяккі нечага новага.

Такі і сёлетні верасень. Ён светлы. Ён прынёс мне свята сустрэчы з харонным чалавекам і з малым колішнім рабочым святаннем.

— А-а, зноў баксіруеш. Ну... Пра-

зенсага раёна Мінска ад 14 ліпеня 1971 года і вызначэнне Мінскага абласнога суда ад 17 жніўня 1971 года ў адносінах Хаўкіна. Справа накіравана на новы разгляд са-

стадыі судовага разбіральніцтва ў той жа суд, але ў іншым складзе суддзяў.

Так называўся судовы нарцыс, змешчаны ў «Літаратуры і мастацтва» і настрычніка г. г. Як паведаміў у рэдакцыю намеснік старшыні Вярхоўнага суда БССР Л. Зайцаў, судовая калегія па крымінальных справах Вярхоўнага суда БССР адмяніла прыговор народнага суда Фрун-

зенсага раёна Мінска ад 14 ліпеня 1971 года і вызначэнне Мінскага абласнога суда ад 17 жніўня 1971 года ў адносінах Хаўкіна. Справа накіравана на новы разгляд са-

стадыі судовага разбіральніцтва ў той жа суд, але ў іншым складзе суддзяў.

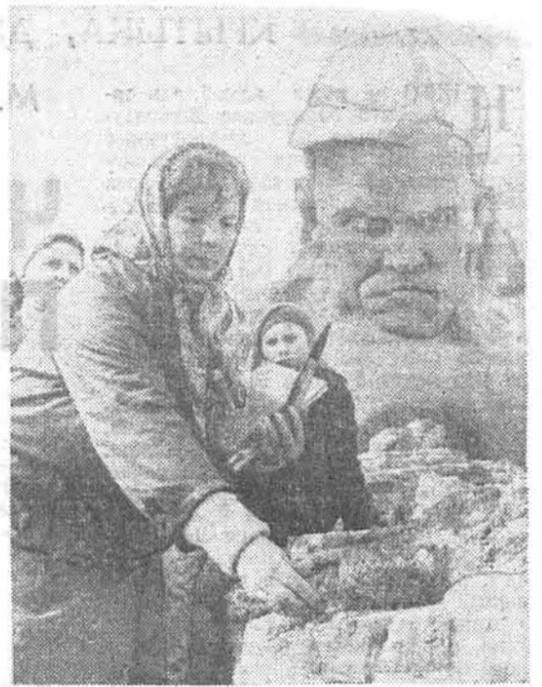
— А-а, зноў баксіруеш. Ну... Пра-

НАВЕЧНА ў памяці народнай подзвіг герою

Брэсцкай крэпасці. Нядаўна музей Брэсцкай крэпасці-героя наведваў пяцімільённы экскурсант — медыцынска сестра дзіцячай бальніцы з Пінска Ганна Аляксееўна Дземчанка.

На здымку — удзельніца Вялікай Айчыннай вайны А. А. Дземчанка ўскладае кветкі да руін цытадэлі.

Фота В. ГЕРМАНА, (БЕЛТА).

З пошты Ліма

УВАЖЛИВЫ чытач беларускай перыёдыкі лёгка заўважыць прыкметны разнабой у нашым друку. Рад выданняў сьведома ігнаруе нормы, якія ўзаконены аўтарэцызмі ўстановамі і адпаведнымі заканадаўчымі актамі (акадэмічная двухтомная «Граматыка беларускай мовы», у рэдагаванні якой прымаюць самы актыўны ўдзел акадэмік К. К. Атраховіч (Крапіва), Пастанова Савета Міністраў БССР ад 11 мая 1957 года і выдадзены ў адпаведнасці з ёй «Правілы беларускай арфаграфіі і пунктуацыі» 1959 года, «Беларуская русіфікацыя» 1962 года, арфаграфічны слоўнікі і іншы). У выніку ў друк трапляюць штучна і не заўсёды удала «зробленыя» словы (напрыклад НЯРАЗ, ПАЦЯРПЕЛЫ, СУМНІУНЫ, ЗГУСАННЕ), формы роднага склону назойнік розных тыпаў сіланення штучна аб'ядноўваюцца ў адзін тып. Так з'яўляюцца формы УЛАСЦІВАСЦЯ, АСАБЛІВАСЦЯ, СОЛЯ, СТУПЕНЬ, НОРМА, ЦЕЛА, САЛДАТА і шмат іншых.

Аднак асабліва трывогу выклікае дзіўны разнабой ва ўжыванні прыназоўнікаў і спалучэнняў з ім. У асобных вельмі аўтарытэтных выданнях (БелСЭ, т. 1), напрыклад, цалкам зніклі стары і звычны беларускі прыназоўнік АБ у канструкцыях з месным склонам: ён ва ўсіх выпадках заменены прыназоўнікам ПРА. Такую практыку спрабуюць праводзіць услед за БелСЭ і некаторыя іншыя выданні. Атрымліваюцца спалучэнні ТЭОРЫ ПРА РОЛЮ ПРАЦЫ, ПРАПАНОВА ПРАГРЭСІУНЫХ ПРАФАСАЮЗА ПРА СУМЕСНЫЯ ДЗЯЕННІ і г. д., якія наўрад ці зручныя для вымаўлення. Аднак справа не толькі ў гэтым. Вядома, што ў афіцыйным стылі, асабліва ў спалучэнні з абстрактнымі назойнікамі ў ролі галоўнага слова або ў канструкцыях без галоўнага слова, прыназоўнік АБ з'яўляецца больш прыдатным і звычным сродкам (возьмем хача б загаловы заканадаўчых актаў). На што ж адмаўляцца ад спрадвечнага беларускага граматычнага сродка і збядняць гэтым літаратурную мову?

У многіх выданнях («Полымя», «Маладосць», «Вячэрні Мінск» і інш.) у канструкцыях, якія маюць аднолькавае сінтаксічнае значэнне, можна сустрэць нічым не апраўданы паралельныя формы. Так, у «Вячэрнім Мінску» ад 3 верасня 1971 года знаходзім і «у 16 гадзін 41 мінуту па маскоўскім часе», «паведамляюць пра гэта па месцы работы», дзе з прыназоўнікам ПА ў абмежавальных канструкцыях ужыты формы меснага сілону, і «работы па стварэнню і ўкараненню ў народную гаспадарку найбольш прагрэсіўных матэрыялаў», «завяы накіроўваць па адрасу», дзе ў такіх жа выказах знаходзім формы дзвальнага склону. І такі разнабой у друку працягваецца ўжо не першы год.

Нядаўна выдавецтва БДУ імя У. І. Леніна надрукавала кнігу дацэнта

НАРМАЛІЗАЦЫЯ ПАТРЭБНА

П. П. Шубы «Прыназоўнік у беларускай мове» (Мінск, 1971). У гэтай кнізе на вялікім моўным матэрыяле, пачэрпнутым з розных стыляў беларускай літаратурнай мовы, фальклорных крыніц і народных гаворак, даецца падрабязны аналіз беларускай прыназоўнікавай сістэмы. Аб фактычным матэрыяле, якім карыстаўся аўтар, гавораць да прыкладу, такія лічыць: аб'ём даследаванняў тэкстаў — больш мільёна слоў (хоць вядома, што лінгвастатыстыка ўстаноўлівае аб'ём у 400 тысяч слоў ня зусім дастатковы для многіх статыстычных выпадкаў), асобныя прыназоўнікавыя канструкцыі ў выпучаных тэкстах паўтараліся больш чым па 20 тысяч разоў. Вядома, такое даследаванне павінна прыцягнуць увагу і мовазнаўцаў, і ўсіх тых, хто дбае пра культуру роднай мовы.

Але вось у часопісе «Полымя» (№ 6 за 1971 год) павялілася рэцэнзія А. Каўруса на гэту кнігу пад назвай «На нетрывалым грунце». Гэта рэцэнзія шмат у якіх месцах супярэчліва. А. Каўрус як быццам дае стаючую ацэнку кожнаму раздзелу кнігі паасобку і піша ў заключэнні, што «кніга П. Шубы патрэбна. Да яе будуць звяртацца пры далейшым вывучэнні службовых слоў у беларускай мове».

Разам з тым рэцэнзент робіць шмат дробязных заўваг, які быццам імкнуліся гэтымі дробязямі засланіць асноўную вартасць працы. Але з многімі заўвагамі цяжка пагадзіцца. Прывядзем прыклады.

Рэцэнзент гаворыць: «Не звяжачы на шырокае ўжыванне прыназоўніка ПАВОДЛЕ, сіналічнага ў многіх значэннях прыназоўніку ПА, П. Шуба піша: «ПАВОДЛЕ наўрад ці можа з ім (прыназоўнікам ПА) канюрыраваць», і тлумачыць гэта далёка не лінгвістычнымі спосабам: «Канструкцыя з ПАВОДЛЕ ў беларускай мове сфармавалася не без польскага ўплыву». А калі б і так? Тлумачыць прыдатнасць моўнага сродку трэба не так паходжаннем, як здольнасцю яго выконваць адпаведную функцыю» (стар. 232). Далей А. Каўрус піша, што ПАВОДЛЕ «вызначаецца большай абстрактнасцю, чым функцыянальна пера-

гружаны прыназоўнік ПА».

Тут трэба разабрацца. Па-першае, ПАВОДЛЕ па частаце ўжывання займае адно з апошніх месцаў (21 на 100 тысяч прыназоўнікавых канструкцый, або прыблізна 0,02%, у той час як ПА — 4,22%, г. зн. у 210 разоў часцей), і гаворыць аб яго «шырокім ужыванні» ніяк нельга. Па-другое, ПАВОДЛЕ не «ў многіх значэннях» сіналічным прыназоўніку ПА, а толькі ў адным — лімітаўным. Па-трэцяе, чаму ж гэта «не лінгвістычны спосаб» — тлумачыць невысокую частотнасць тым, што службовы моўны сродка усведамліваецца як запазычаны? А сам жа рэцэнзент змагаецца супраць канструкцыі ПА з давальным імемна таму, што лічыць іх запазычанымі. Пачацвёртае, прыназоўнік ПАВОДЛЕ ніяк не «вызначаецца большай абстрактнасцю», чым ПА. Якім наадварот. ПАВОДЛЕ — значна больш канкрэтны, а ПА таму і абстрактны, што «функцыянальна перагружаны». Нарэшце, рэцэнзент няправільна прыводзіць цытату з кнігі П. Шубы. У кнізе напісана: «у беларускай мове сфармаваліся не без польскага ўплыву» (гл. стар. 162). А. Каўрус на піша: «СФАРМАВАЛІСЯ. А розніца паміж словамі СФАРМАВАЦА і СФАРМАВАЦА выразна падкрэсліваецца ў слоўніках».

Далей, А. Каўрус піша: што «прыназоўнік ПРА не абмежаваны ні стылямі, ні кантэкстамі» (стар. 232). Аднак жа Указы Прэзідыума Вярхоўнага Савета не пачынаюцца з ПРА, а толькі з АБ. Можна спаслацца і на творы мастацкай літаратуры. Чытаем, напрыклад, у Адакдзі Куляшова: «Тан змаўнае сям'я АБ памёршым ці сыне, ці браце, дараго імя доўга не вымаўляецца ў хаце» («Сцяг брыгады»).

Падводзячы вынік усламу сказанаму, хацелася б звярнуцца да нашых мовазнаўцаў з пажаданнем не адкладаць вырашэнне спрэчных пытанняў беларускага словаўжывання і фармаўжывання, упарадкавання перадачы аднаўтвальных сінтаксічных канструкцый і іншых праблем культуры роднай мовы.

І. ГЕРМАНОВІЧ, дацэнт БДУ.

ВОДГУКІ, АДКАЗЫ

«АДНА КРЫМІНАЛЬНАЯ СПРАВА»

Так называўся судовы нарцыс, змешчаны ў «Літаратуры і мастацтва» і настрычніка г. г. Як паведаміў у рэдакцыю намеснік старшыні Вярхоўнага суда БССР Л. Зайцаў, судовая калегія па крымінальных справах Вярхоўнага суда БССР адмяніла прыговор народнага суда Фрун-

зенсага раёна Мінска ад 14 ліпеня 1971 года і вызначэнне Мінскага абласнога суда ад 17 жніўня 1971 года ў адносінах Хаўкіна. Справа накіравана на новы разгляд са-

У РЕДАКЦЫЮ ГАЗЕТЫ «ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Прыношу шчырую падзяку ўсім арганізацыям, чытачам і таварышам за сардэчныя вышаванні ў сувязі з моім шасцідзесяцігоддзем.

Анатоль АСТРЭЙКА.

НІХТО не можа адмаўляць таго, што беларускае літаратурназнаўства і літаратурная крытыка за апошнія гады дасягнулі значных поспехаў. Пра гэта сведчаць чатырохтомная гісторыя беларускай літаратуры, напісаная калектывам навуковых супрацоўнікаў Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы Акадэміі навук БССР, калектыву акадэмічных зборнікі даследаванняў пра беларускую савецкую прозу і паэзію, кнігі Дамітрыя Бугаева, Віктара Каваленкі, Рыгора Вярэжкіна, Рыгора Шкрабы, Сцяпана Александровіча, Алега Лойкі, Адама Мальдзіса, Яківа Герцовіча, Алеся Адамовіча, Івана Навуменкі, Фёдара Куляшова, Ніла Плевіча, Навума Перкіна, Сцяпана Майхровіча, Міхаса Яроша, Вячаслава Рагойшы, Міхаса Лазарука, Ісідара Баса, Генадзя Кісялёва, Міхаса Стральцова і асобныя працы іншых нашых крытыкаў і літаратуразнаўцаў.

Аднак задаволіцца тым, што зроблена, мы не можам, бо яшчэ многае намі не здзейснена, многае яшчэ ў літаратурным працэсе чакае свайго вырашэння і патрабуе глыбокага пранікнення ў сутнасць бурнага развіцця не толькі беларускай, але ўсёй шматнацыянальнай савецкай літаратуры.

Праблемы становлення і развіцця метаду сацыялістычнага рэалізму ў беларускай літаратуры (ды і не толькі ў беларускай) у многіх аспектах яшчэ не вырашаны нашымі крытыкамі і літаратуразнаўцамі. Яшчэ пануе ў нашай крытыцы схематычны падыход да метаду сацыялістычнага рэалізму, калі гэты метаду савецкай літаратуры

М. ЛАРЧАНКА,
прафесар.

ЧАС ПАТРАБУЕ

і мастацтва, яго творчыя прынцыпы разглядаюцца як сума пэўных, аднойчы ўстаноўленых правіл і не ўлічваецца тое галоўнае, што сацыялістычны рэалізм дынамічна і няспынна развіваецца, што дзённая ўзбагачаецца новымі якасцямі, новымі творчымі прынцыпамі, якія вынікаюць з развіцця самой савецкай літаратуры, з творчай індывідуальнасці нашага пісьменніка.

Заблытаным застаецца пытанне індывідуальнага творчага метаду пісьменніка. Ці можа існаваць індывідуальны творчы метаду пісьменніка разам з асаблівасцямі стылю ў межах асноўнага метаду сацыялістычнага рэалізму? Некаторыя адказваюць на гэтае пытанне станоўча, аргументуючы сваю думку тым, што творчая індывідуальнасць мастака праяўляецца перш за ўсё ў самабытнасці яго мастацкага мыслення, паэтычнага бачання і адлюстравання жыцця, а таму ўсім заканамерна, што яна павінна знаходзіць сваё выражэнне не толькі ў своеасаблівасці стылю, але і ў індывідуальных асаблівасцях творчага метаду пісь-

менніка. Значыць, можна гаварыць пра індывідуальны метаду пісьменніка ў межах сацыялістычнага рэалізму як пра дыялектычнае праўленне адзінакавага ў агульным.

Крытыкі і літаратуразнаўцы пакуль што спрачаюцца між сабой адносна існавання ў савецкай літаратуры творчага метаду рамантызму побач з існаваннем сацыялістычнага рэалізму.

Ідзе таксама спрэчка адносна таго, што сацыялістычная літаратура — з'ява больш шырокая, чым сацыялістычны рэалізм, што творчасць некаторых буйных майстроў слова (Ясенін, Пастарнак, Ахматава, Цвітаева, Прышвін, Сяргею-Цэнскі і інш.), будучы сацыялістычнай па сваім змесце, не заключае ў сабе тых вызначальных якасцей і рыс, што характарызуюць сацыялістычны рэалізм.

Адсюль вынікае, што сацыялістычная літаратура, як з'ява больш шырокая і аб'ёмная, уключае ў сябе апрача сацыялістычнага рэалізму і асоб-

ныя другарадныя мастацкія плыні, якія існуюць у сацыялістычнай літаратуры, дапаўняючы яе.

Калі праблема эстэтычных адносін літаратуры да жыцця і жыцця да літаратуры, праблема партыйнасці і народнасці вырашаюцца ў нашай крытыцы і літаратуразнаўстве больш-менш паспяхова, то такія пытанні, як адносіны нашай мастацкай літаратуры да чытача і чытача да нашых мастацкіх твораў, а таксама крытэрыі эстэтычнай ацэнкі з'яўляюцца з пазіцыі камуністычнага ідэала належным чынам не даследаваны, глыбока не вывучаны.

Складаная праблема традыцый і паватарства, па якой неаднаразова вяліся дыскусіі ў друку, патрабуе далейшай распрацоўкі. Нам яшчэ трэба паказаць на шырокім гісторыка-літаратурным фоне, як нашы пісьменнікі пераймаюць і развіваюць традыцыі класікі — традыцыі грамадзянскасці, рэалізму і народнасці, гуманізму і патрыятызму.

У сувязі з гэтым нам трэба больш сур'ёзна заняцца вывучэннем узаемазвязей і ўзаемадзеяння нацыянальных літаратур, у прыватнасці, беларускай літаратуры з літаратурамі Савецкага Саюза, а таксама з літаратурамі зарубежных краін, і ў першую чаргу, славянскіх краін сацыялістычнай садружнасці.

Калі нашы адносіны да прагрэсіўных пісьменнікаў свету ў справе вучобы ў іх з'яўляюцца яснымі, то не зусім ясным застаецца пытанне: як быць з таленавітымі прадстаўнікамі

У АПОШНЯЕ дзесяцігоддзе ў рэспубліцы выдадзена некалькі даследаванняў па беларускай дзіцячай літаратуры. Гэта — «Казка ў беларускай дзіцячай літаратуры» І. Разанава (1962), метадычны дапаможнік для студэнтаў-завочнікаў факультэтаў пачатковых класаў педінстытутаў «Беларуская дзіцячая літаратура» М. Яфімавай (1965), фундаментальная манאграфія Э. Гурэвіч «Беларуская дзіцячая літаратура» (1970)... І ўсё-такі мы з жалем канстатуем, што ў нас яшчэ мала прац, якія б грунтоўна, глыбока аналізавалі літаратуру для дзяцей, што дзіцячыя кніжкі разглядаюцца

без уліку індывідуальных асаблівасцей таго ці іншага пісьменніка. Стала звычайнай нелераборлівае захвальванне. У некаторых друкаваных выданнях на дзіцячыя кнігі не знаходзіш нават элементарных адзнак крытычнага аналізу.

Рэдка надараецца, што рэцэнзент сапраўды кваліфікавана разгледзіць дзіцячыя кнігі. У якасці добрага прыкладу хочацца назваць цікавыя крытычныя выступленні Р. Шкрабы з разглядам кніжак для дзяцей А. Васілевіч, А. Чарнышэвіч, В. Дайлідзі. Далейка не кожнай кніжцы, адрасаванай дзецям, шанцуе быць адрэцэнзаванай...

кі, выхвацелі, бібліятэкары, работнікі дзіцячых устаноў. У крытыкі дзіцячай літаратуры багата неадкладных і важных спраў.

Прызначэнне крытыкі дзіцячай літаратуры — не толькі прапагандаваць дзіцячую кнігу, дапамагаць дзіцячаму пісьменніку. Трэба весці базлітасную, прынцыповую і доказную барацьбу з шэраццю і халтурай, рамесніцтвам у дзіцячай літаратуры.

На жаль, у рэспубліканскіх выданнях ніколі не паяўляюцца гадзавыя агляды паэзіі і прозы для дзяцей. Такія агляды давалі б магчымасць вызначыць вядучыя тэндэнцыі развіцця дзіцячай літаратуры. Трэба часцей друкаваць рэцэнзіі на навінкі, палемічныя артыкулы аб асноўных праблемах дзіцячага чытання і аб выхаванні. Апошняе асабліва важна для дзіцячых пісьменнікаў.

Кожны год у дзіцячую літаратуру прыходзяць новыя аўтары. Добра было б, калі б наш перыядычны друк і, у першую чаргу, штотыднёвік «Літаратура і мастацтва» знаёміў чытачоў з маладымі пісьменнікамі, чый талент служыць дзецям.

І яшчэ. Я Герцовіч у дыскусійным артыкуле «Салаўя байкамі не кормяць...» піша аб тым, што неабходна зрабіць так, «каб пераважная большасць крытыкаў працавала ў выдавецтвах, у літаратурных аддзелах газет і часопісаў» («ЛіМ», 17 верасня г.г.). Гэта вельмі слушная заўвага. Трэба, каб літаратуразнаўца, крытычная літаратура рэдагавалася спецыялістамі, а не выпадковымі людзьмі. Гэта, дарэчы, паставіла б і больш надзейны заслон перад халтурай. Прыклад адзіна характэрны прыклад. Сёлета выдавецтва «Вышэйшая школа» выдала кнігу Я. Чарняўскай «Советская детская литература» — першы ў нашай рэспубліцы дапаможнік для студэнтаў педагогічных вуні і філагалічных факультэтаў універсітэтаў. Першае, што кідаецца ў вочы: змест працы Я. Чарняўскай не адпавядае назве кнігі. У дапаможніку разглядаецца не ўся савецкая дзіцячая літаратура, а толькі руская. Але размова не пра назву. Звяртаеш увагу на тое, як многа ў кнізе штампаваных фраз, агульных мясцін, неабавязковых разважанняў. Але і гэта яшчэ паўбяды. Самае горшае тое, што рэдактары гэтай кнігі Н. Дружыніна і С. Левіна, рыхтуючы рукапіс да выдання, не заўважылі ня-мала мясцін, спісаных Я. Чарняўскай з даследаванняў вядомых рускіх крытыкаў і літаратуразнаўцаў.

Крыніцы, якімі «карысталася» Я. Чарняўская, няцяжка было адшукаць, спецыялістам па дзіцячай літаратуры яны добра вядомы.

Возьмем адну з іх — дапаможнік для педагогічных інстытутаў і педучылішчаў «Детская литература», выпушчаны «Учпедгизом» (Маска, 1960). Прачытаем, што гаворыцца тут на старонцы 226 пра пасляваенную творчасць Маршака:

«Пасляваенны перыяд творчасці Маршака характарызуецца тэматычнай жанравай разнастайнасцю: паэт паспяхова распрацоўвае для чытачоў маладзёва школьнага ўзросту сур'ёзныя грамадска-палітычныя тэмы: пра сучаснае і мінулае нашай Радзімы

(«Быль — небыліца»), пра барацьбу за мір («Урок роднай мовы»), піша вершы пра працу школьніка — пра час, затрачаны з карысцю і праведзены марна («Што такое год!»).

А цяпер, хто цікавіцца, хай перачытае адпаведнае месца ў кнізе Я. Чарняўскай: «Пасляваенная творчасць Маршака характарызуецца тэматычнай і жанравай разнастайнасцю. Паэт паспяхова... і г. д.» Усё перапісана дослоўна. Вар'іруюцца толькі знакі прыпынку.

Пра цыкл вершаў С. Маршака «Вясёлае падарожжа ад А да Я» ў кнізе Я. Чарняўскай напісана:

«Паралельна з павязкай па роднай краіне паэт робіць з чытачом не менш цікавае падарожжа ў свет літар і слоў...» (Стар. 178).

Але гэта зноў жа — з натарыяльнай дакладнасцю — з названай кнігі «Детская литература» (стар. 230).

Не знайшлося ў Я. Чарняўскай сваіх слоў і для размовы пра Маршака-перакладчыка. Тут ужо «выкарыстана» манאграфія Б. Галанова «С. Я. Маршак» (1957). Чытач можа ўзяць у рукі хоць кнігу Я. Чарняўскай, хоць манאграфію Б. Галанова, але адпаведна на старонках 185 (у Чарняўскай) і 181—182 (у Галанова) ён прачытае адно і тое ж:

«Школа рускага перакладу дала высокую ўзоры творчага засваення зарубежнай паэзіі. Дзякуючы натхнёнай працы Жукоўскага і Казлова, Пушкіна і Лермантава, Курчакіна і Міхайлава, Блока і Брусва, нараджаліся адпаведныя рускія вершы, якія шырока чытач успрымаў як самабытныя...»

Маршак-перакладчык заўсёды імкнецца стварыць адпаведныя рускія вершы, якія ўспрымаюцца як арыгінальныя творы, гучаць па-руску і ў той жа час застаюцца англійскімі, шатландскімі, нямецкімі, венгерскімі вершамі...»

«Не пашанцавала» ў кніжцы «Советская детская литература» і Чукоўскаму, Міхалкову, Маякоўскаму. Не здолела аўтар новага «дапаможніка» знайсці для характарыстыкі іх творчасці сваіх слоў.

Чытаем у Чарняўскай: «Ствараліся для маленькіх дзяцей казкі, песенкі, вершы, К. Чукоўскі няўхільна прытрымліваўся сваіх «абавязковых правіл». (Стар. 125). «У сваіх п'есах Міхалкоў заўсёды ставіць хвалюючыя дзіцячыя пытанні маралі, піянерскага гонару, дружбы і таварыскасці. Найбольш удалым адказам драматурга на гэтыя пытанні была п'еса «Чырвоны гальштук»... і г. д. (Стар. 256).

У выдавецтва «Вышэйшая школа» палічылі, што гэта і напісана самай Я. Чарняўскай. Але... зноў жа, усё гэта з той самай «Детской литературы», якой суджана было стаць важкай падмогай для плагіату...»

Хочацца спадзявацца, што пра пытанні, закранутыя мною, яшчэ скажучь слова і крытыкі, і пісьменнікі, і чытачы. Хочацца таксама верыць, што дзіцячая літаратура з кожным годам будзе надавацца ўсё больш і больш увагі.

Р. ЛІЦВІНАУ,
аспірант Гомельскага ўніверсітэта.

СЛОВА БЯРЭ ЧЫТАЧ

ДЗІЦЯЧАЯ ЛІТАРАТУРА ПРОСІЦЬ УВАГІ

нашай крытыкай, па сутнасці, спарадычна, ад выпадку да выпадку.

Мала ўвагі ўдзяляюць літаратуры для дзяцей і нашы часопісы. Гэта ж сорам, што за апошнія тры гады ў часопісах «Полымя», «Маладосць», «Неман» і «Народная асвета» надрукавана... ўсяго 5(1) артыкулаў, прысвечаных дзіцячай літаратуры.

Не часта рэцэнзуюцца і навінкі дзіцячай літаратуры. Зноў звернемся да статыстыкі. У 1969 годзе ў «Полымі» было надрукавана 6 рэцэнзій, у 1970 — 2, сёлета — 3. Пра гэтым паводу крытычных водгукаў змешчана ў раздзеле «Кароткія рэцэнзіі».

«Неман» у 1969 годзе змясціў 2 рэцэнзіі, у 1970—6, а сёлета—пакуль што ніводнай...

Часопіс «Маладосць», здавалася б, павінен найбольш пільна сачыць за дзіцячай літаратурай. Але не. Дзіву дзешся! За 1969 год на старонках часопіса з'явіліся ўсяго толькі 2 рэцэнзіі на дзіцячыя кнігі, за 1970—1(1), сёлета... пакуль што ніводнай...

А часопіс «Народная асвета» дык і зусім не цікавіцца новымі творами дзіцячых пісьменнікаў...

22 рэцэнзіі за тры гады ў чатырох часопісах! Не густа...

На жаль, не так уж часта можна сустрэць рэцэнзію на дзіцячую кніжку ў «Чырвонай змене» і нават у «Настаўніцкай газеце», а таксама ў штотыднёвіку «Літаратура і мастацтва», не гаворачы пра іншыя перыядычныя выданні, якія, быццам і забыліся, што існуе дзіцячая літаратура. Ды і тыя нямногія рэцэнзіі, што трапляюць у друк, як правіла, маюць анатацыйны характар. Вельмі часта рэцэнзаваннем дзіцячых кніжак займаюцца выпадковыя, часам непадрыхтаваныя аўтары. Пра кніжкі гаворыцца агульнымі, стандартнымі фразамі,

Трэба рабіць нейкія захады для прыцягнення ў крытыку дзіцячай літаратуры кадраў сапраўдных спецыялістаў, трэба заахвочваць крытычныя выступленні аб кнігах для дзяцей. Некалькі гадоў назад часопіс «Детская литература» правёў конкурс маладых крытыкаў на лепшыя артыкулы аб творах для дзяцей у літаратуры, кіно і тэатры. А чаму б і ў нашай рэспубліцы не правесці падобны конкурс?

У Маскве і Ленінградзе ёсць Дом дзіцячай кнігі выдавецтва «Детская литература», які штогод выпускае спецыяльныя зборнікі па пытаннях дзіцячай літаратуры і дзіцячага чытання. Было б вельмі добра, калі б у нашай рэспубліцы хця б раз у два гады выходзіў літаратурна-крытычны і бібліяграфічны зборнік, прысвечаны праблемам дзіцячага чытання і беларускай дзіцячай літаратуры.

У мінулым дзесяцігоддзі цэнтральнае выдавецтва «Детская литература» выдала шмат кніг аб дзіцячай літаратуры, манаграфій аб творчасці буйнейшых дзіцячых пісьменнікаў. А хіба не заслугаюе спецыяльных даследаванняў творчасць такіх прызнаных майстроў беларускай дзіцячай літаратуры, як А. Якімовіч, М. Лынькоў, Я. Брыль, К. Чорны, М. Танк, В. Вітка, В. Вольскі, У. Дубоўка, Э. Агняцет, С. Шушкевіч? Пакуль што, здаецца, амаль ні пра каго з іх у нас няма нават больш-менш грунтоўных артыкулаў. Да гэтага часу ўсё яшчэ недастаткова асветлена творчасць для дзяцей Я. Купалы, Я. Коласа і Э. Бядулі. Хаця пра творчасць Янкі Маўра ўжо ёсць асобныя працы (М. Барсток і М. Яфімавай), але ўсебаковага даследавання жыццёвага і творчага шляху нашага выдатнага дзіцячага пісьменніка ўсё яшчэ няма. Чакаюць распрацоўкі і навуковага вырашэння — на матэрыяле сучаснай беларускай літаратуры для дзяцей — многія важныя пытанні. Чакаюць дапамогі ад крытыкаў настаўні-

буржуазних плинняў у сучасных капіталістычных краінах? Думаецца, ігнараваць іх нельга. Ведучы неспрымальную барацьбу з элементамі рэакцыйнай ідэалогіі ў літаратурнай творчасці мадэрністаў, авангардыстаў, экзистэнцыялістаў і г. д., мы павінны ўдзіліць адносіцца да іхніх мастацкіх пабыткаў, да творчай практыкі.

Наватарства пісьменніка сацыялістычнага рэалізму не можа плённа развівацца без пошукаў новых сродкаў мастацкай выразнасці. Гэта заканамерна. Новы змест заўсёды шукае свайго праяўлення ў новай форме і «штурхае» пісьменніка-наватара да пошукаў такой формы, якая б арганічна адпавядала зместу. На жаль, некаторыя нашы крытыкі і літаратуразнаўцы ў сваіх работах мала звяртаюць увагі на эстэтычную каштоўнасць і змястоўнасць твора, разглядаюць тэматыку і праблематыку твораў па-за мастацкай сферай. А мастацкі твор тады з'яўляецца каштоўным і цікавым для чытача, калі ў ім па-майстарску здзейснена гарманічнае зліццё вайнай, грамадска-гуманістычнай ідэі з наватарскай формай, зразумелай чытачу.

У сувязі з гэтым — пра пытанне, пастаўленае ў анкетзе «Літаратура і мастацтва»: «Крытык піша цікава... Як вы гэта сабе ўяўляеце?» На маю думку, крытычны выступленні выклікаюць цікавасць, захапляюць чытача, пісьменніка, паэта, калі ў іх ёсць у наяўнасці самастойная глыбокая і патрэбная думка, важная грамадска-эстэтычная ідэя, якая звязана з ідэяй мастацкага твора і памагае чытачу і

пісьменніку разабрацца як у дадатных, так і адмоўных баках верша, рамана, апавесці, што падлягаюць аб'ектыўнаму навуковаму даследаванню.

На маю думку, агульным істотным недахопам нашай крытыкі і літаратуразнаўства з'яўляецца пэўны эмпірызм, недастатковае навукова-тэарэтычнае асэнсаванне літаратурных фактаў; нестасі і паглыблення ў творчую індывідуальнасць пісьменніка, у яго творчы метады, у мастацкую лабараторыю. Не хапае яшчэ нам баявітасці ў барацьбе з буржуазнай ідэалогіяй на літаратурным фронце, навуковай аб'ектыўнасці, патрабавальнасці.

Вельмі правільна сказана ў Справаздачным дакладзе ЦК КПСС XXIV з'езду нашай партыі, што поспехі савецкай літаратуры і мастацтва былі б яшчэ больш значнымі, а недахопы хутчэй ліквідоўваліся б, калі б наша літаратурна-мастацкая крытыка больш актыўна праводзіла лінію партыі, выступала з большай прынцыповасцю, спалучаючы патрабавальнасць з тактоўнасцю, з беражлівым адносінам да мастацкіх твораў.

Нашым крытыкам і літаратуразнаўцам гэта трэба памятаць, ніколі не забываць, кожны дзень думаць пра тое, як трэба нам у новых умовах, калі савецкі народ з вялікім энтузіязмам ажыццяўляе рашэнні XXIV з'езду нашай партыі, працаваць, каб патрабаванне партыі да літаратурна-мастацкай крытыкі як мага хутчэй здзейсніць, пазбавіцца недахопаў, узняць крытыку і літаратуразнаўства на больш высокі ўзровень.

ТОЛЬКІ РЭПЛІКА

Сярод многіх і розных якасцяў літаратурнага крытыка — адна з найважнейшых: умельства бачыць з'явы культуры ў іх уласным святле і маштабе, у іх праўдзівым значэнні. Сядзінасць не паддавацца спакусе мітусліва-павярхоўных збліжэнняў і аналогій, якія нікога іншага засведчыць не могуць, апроч нашага борздага на скараспелых вывады лёгкаважкага дылетанцтва.

Чытаеш, напрыклад, крытычны агляд творчасці пачаткоўцаў — членаў літаб'яднання пры раённай газеце, і раптам са здзіўленнем дазнаешся, што вершы аднаго гурткоўца нагадалі аўтару артыкула, прафесійнаму літаратару, творы... Цютчава.

Крытык прыводзіць радкі маладога паэта... Божа пры чым тут Цютчаў, навошта ўвогуле трывожыць цені вялікіх там, дзе гаворка павінна ісці пра элементарныя навыкі рамяства, і толькі?..

Цытую дыскусійны артыкул Міколы Ароцкі «Як і сама паззія...»: «Сення, на жаль, нельга ўжо адчуваць прыроду так, як адчуваў і пісаў пра яе Фет ці нават Блок. Наіўна-радужнае, праставатае захапленне (увесь сэнс якога зводзіцца толькі да воклічу «ах!») гучыць ужо прымітыўным дысанансам на фоне трывожна-балючых твораў А. Пысіна, А. Русецкага, Р. Барадуліна, Ю. Свіркі. Бо творы гэтыя не проста аб прыродзе, а пра чалавека ў прыродзе, аб іх драматычных узамаснасках, аб чалавеку з цяжкім вопытам паходаў, блакад, перажытых трагедый...»

Унікальнае, скажам прама, выказванне; нават не ведаеш, з якога боку да яго падступіцца.

Пачну з таго, што не зусім ясна разумею, чаму «на жаль, нельга ўжо адчуваць прыроду», як Фет ці Блок. Аб чым тут, уласна кажучы, шкадаваць? Аб «наіўна-радужным, праставатым захапленні», «увесь сэнс якога зводзіцца» да прымітыўнага воклічу? Развеелася гэта захапленне, аджыло, сышло са сцэны — туды яму і дарога! А чым шкадаваць?.. Тут у М. Ароцкі нейкая лагічная няўзгодненасць.

Толькі вось пытанне: ці такім ужо «прымітыўным дысанансам» выглядае «наіўна-радужнае, праставатае захапленне» Фета і Блока на фоне паэзаў, названых М. Ароцкам?

І што канкрэтна меў на ўвазе крытык, сцвярджаючы, быццам успрыманне прыроды Фета было праставатым і зводзілася да воклічу «ах!»? Можна, вось гэта:

Но верь весне. Ее прочтешь гений,
Опять теплою и жизнью дыша,
Для ясных дней для новых
откровений
Переболит скорбящая душа.
Альбо:
Здравствуй!

На половинном пути
К вечности, здравствуй, Пентун!
Слышишь ли шумные крылья
Над собою
и ветер,
Спертый нагрудными сизыми
перьями? Здравствуй!

Адчуваю, што, калі задаваць пытанні М. Ароцку, то ім канца не будзе. Скажу адно: лічыць, быццам таоры Фета «проста аб прыродзе», а творы Свіркі «пра чалавека ў прыродзе», і таму першыя выглядаюць прымітыўным на фоне другіх, значыць страціць усякае ўяўленне аб рэальных мастацкіх каштоўнасцях і праявіць такую да іх глухату, якую і не заўсёды даруеш колькі-небудзь уважліваму чытачу паззіі, тым больш крытыку і яшчэ такому цікаваму крытыку паззіі, якім паказаў сябе Мікола Ароцка.

Мала Ароцку Фета, выдатнага лірыка, якому сапраўды бракавала гістарычнага мыслення, але творы якога жывуць і сёння дзякуючы ўмельству аўтара з цудоўнай свежасцю маральнага пацучы «ачалавечыць» прыродны свет (вершы Фета «ўвайшлі ў рускую прыроду», піша С. Маршак), — крытык «турбуе» яшчэ і Блока, паэта, які ўмеў напоўніць адчуваннем гісторыі кожнае сваё перажыванне аж да самага «прыватнага».

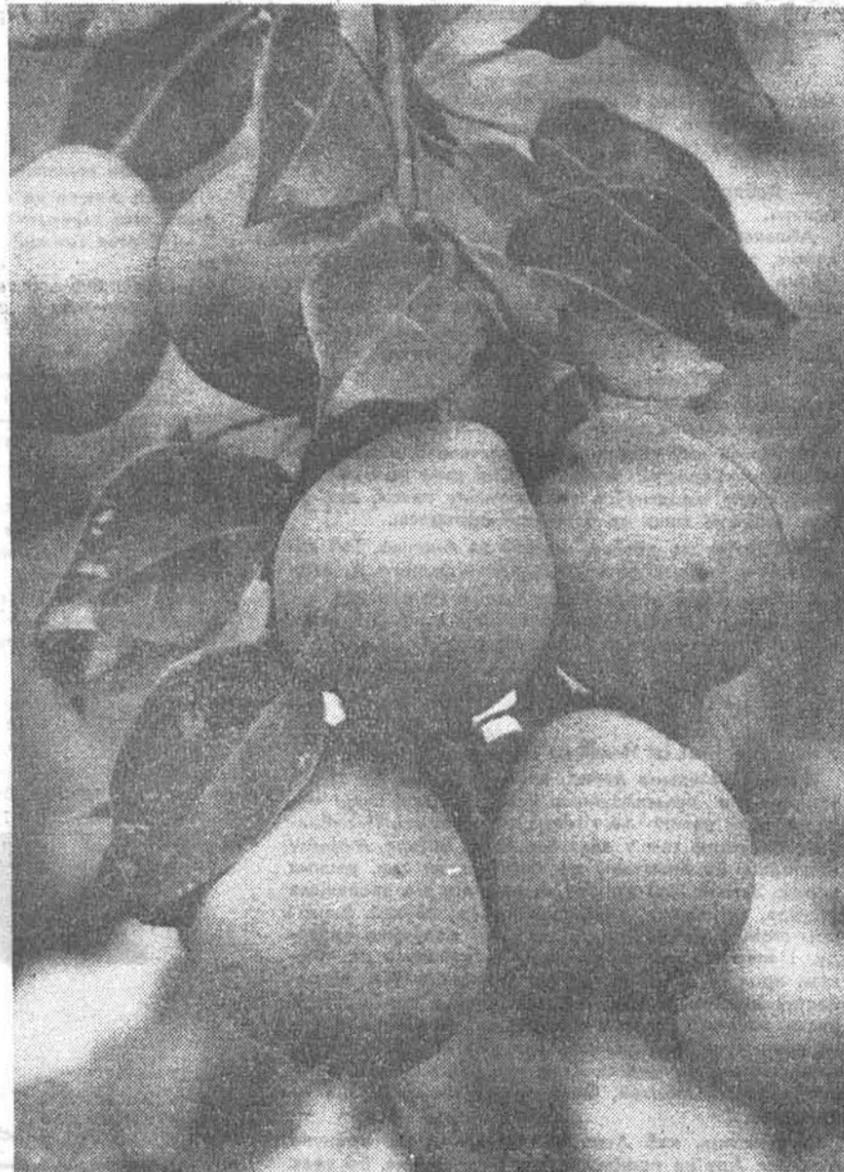
І проста не верыцца, што якраз пра Блока, аўтара «Вольных думак», «На полі Куліковым», «Расіі», «Асенняга дня», «Коршуна» і многіх іншых вялікіх твораў, дзе прырода — неад'емная частка гістарычнага «пейзажу» радзімы, — што іменна пра Блока напісана чорным па белым: «праставатае захапленне «прыродай» з пераважнай слабасцю да розчых выклічкаў (дарэчы, і яны не проціпаказаны паззіі — былі б на месцы).

Праўда, Блок (не кажучы ўжо пра Фета) не зведаў «цяжкага вопыту паходаў, блакад». І Пушкін не зведаў. І Багдановіч. Але ці значыць гэта, што таленавіты Пысін, Русецкі, альбо Барадулін, якія перажылі вайну, тым самым, аўтаматычным, так сказаць, шляхам узносяцца над Блокам ці Багдановічам? Але ж акрамя паняцця «вопыт» і «біяграфія» ёсць яшчэ і паняцце «генія», зразуметага як агромністая сваёй інтэнсіўнасцю, глыбінёй і странасцю самастойная духоўная работа сэрца і розуму, цалкам скіраваная на самыя неадкладныя, «трывожна-балючыя» турботы людзей і свету, народа і чалавецтва.

Бедныя нашы паэты, колькі мы іх павучаем, папярэджваем, выхоўваем! А тут яшчэ Мікола Ароцка са сваёй парадай-перасцярогай: глядзіце, не апускайцеся да Блока, да ўзроўню яго «праставатага захаплення» і «прымітыўнага дысанансу».

Не «пускаяюцца». Не часта, не заўсёды «пускаяюцца». І тут ужо сапраўды скажам — «на жаль».

Рыгор БЯРОЗКІН.

БЭРЫ СЛУЦКІЯ.

Фота Ул. КРУКА.

БУДЗЕМ ЗНАЁМЫ:

Людміла ПЯТРУЛЬ

Сёлага Людміла Пятруль скончыла тэатральна-мастацкі інстытут. Працуе мастаком на Баранавіцкім баваўняным камбінаце.

З прыемнасцю прадстаўляем яе нашым чытачам — з першай спробай п'яра.

ПЕСНЯ

Звозяць сена ў канцы лета,
Гумны набіваюць,
Аж у прыцемках кабеты
На вазы сядваюць.
Рукі звязваюць вузламі
На каленях вострых,
Прыпадаюць галасамі
Да альтоў калёсных:

Запрагайма, запрагайма
Кони вараныя,
Даганяйма, даганяйма
Леты маладыя.

Месяц рогам зачэпіўся
За край небасхілу,
У рацэ вады напіўся
І паплыў да млыну.
Там на крылах пераскочыў
На пярэну зорну.
Лёс жаночы днём і ноччу
Мелюць часу жорны:

Гналі, гналі і дагналі
У Варшаве на мосце.
Вярніцеся, мае леты,
Хоць да мяне ў госці.

З-пад хусток сівыя косы
Сцежкамі старымі
Палягаюць на пакосы —
Туманы за імі.
Ёсць і голас маёй бабкі
У познім суквецці,
Яшчэ чысты, ды ўжо слабы,
Як за кустам вецер:

Не вернецца, не гукайце,
Бо няма да кога.
Трэба было шанаваці
Як здароўя свойга.

Я ў малінік хаваюся
ад навальніцы,

Каб пярун не знайшоў,
праязджаючы

На срэбранай калясніцы.
А маліна мядовая мажа
Вочы і вусны мокрыя,
Пакуль пярун

залатымі бляшкамі
Грыміць над зялёнымі
кроквамі.

На руках і нагах
Аголеных
Сляды шыпоў малінавага
колера,

Калі яны яшчэ загояцца!
А ў малінік заглядае
Сонца.

ЖАРАБЯТКА

Каля Нёмана луг роўны,
як далоні,
А на ім пасуцца спутаныя коні,
А на ім пастух куляецца

цыбаты,
Лёгка лётае па лузе жарабятка,
Ды адна кабылка з поўным

вымам
Выбрыквае ножкамі рабымі.
Жарабятка ж вараное, вараное
Усё лётае па лузе, як дурное.
Над яго, над аксамітнымі

слядамі
Трасе лета залатымі павадамі.
Жарабятка вараное, супыніся,
Маёй хвалі халадку хадзі

напіся.
Жарабятка, не ўцякай ад мяне
ў травы,—
Стогне Нёман яму ўслед
павольны, млявы.

НЕ НА ЖАРТАЧКІ дождж разышоўся—цярэбіць і цярэбіць.

— Затое вясной раз пакрапіла.
— Во і навука, Ракеты прыдумалі, у космас лятаюць. Што б машыну такую зрабіць, каб хмарамі ўпраўляла. Трэба дождж—націснуў інопку: калі ласка. Лішні пайшоў ці не ў час сабраўся—адвёў яго.

— Дабяруцца і да гэтага. Мусіць, не так проста пакуль.

Аблакаціўшыся на стол, даяркі расселіся перад акном, з якога кожны вечар выглядаюць статак. Сёння яны пазбягаліся раней. Думалася—золь, дык прыгоняць кароў загадзя. Ажно—не, няма.

— Не відаць нашага Спірыдона, — пазягнула Анюта. — Строгі. Вытрымлівае распарадак.

— Гэта не Галень табе. У Галеня даўно б раўла жывёла ў хлявах. Прыпячэ троху ці замурзавецца неба—прэ скарэй дамоў, — азвалася Марына.

Па-мужчынску спаважна яна дастала з кішэні кофты пачак «Северу», закурыла. Сіні дым колцамі паплыў угару, пацягнуўся на сярэдзіну пакоя, дзе вісела воблака яшчэ ад ранейшай папяросы.

— Смаліш ты, дзеўка, мудрэй за Ананію. Той адну канчае—другую прыпальвае,—змеціла Анюта.

— Чым дзіце ні цешылася б, абы не плакала.

— Забава забаве—розніца. Баба ты—не жожа.

Колькі можна глытаць гэтую атруту?

— А табе які клопат?—насупіла Марына бровы.

— Мне ўсё роўна—куры. Іншым коліць вочы.

— Каму?

— Ёсць людзі.

— Чхала я на іх! Няхай не глядзяць.

Курыць Марына даўно, аж ад вайны. Да гэтага занятку яна прыахоцілася ў Нямеччыне, куды маладзенькай уляклі яе гітлераўскія службы. Парабкавала дзяўчына там у аднаго рыжлага баўэра. Марыну напачатку ён прыставіў да такіх жа, як сам, рыжых кароў. Затым, калі з'ехалі на лячэнне яго хваравітая і сухая, як шчэпка, фраў, зрабіў і пакаёўкай. Яшчэ і пры жонцы веселун-баўэр не даваў дзяўчыне праходу. Цяпер жа проста вчмурэў—чапляўся на кожным кроку. А нешта, як не адбівалася тая, абграбастаў яе, зацягнуў у апачывальню і сільнічаў. У вёску, наўздзіў сяльчан, Марына вярнулася не адна—на руцэ падгопваў рыжаныкі гадаванец Іванка. Другім, не меншым чудам, якое таксама кінулася ў вочы і ўразіла людзей, было якраз тое, што яна—курыць.

Не сказаць, каб Анюціна заўвага дужа кранула Марыну. Але не праляцела яна і бяследна, бо неяк адразу Марына сцялася, скаманела. Паніклі, адчуваючы сябе вінаватымі перад ёй, і астатнія.

Праз акно, што пазірала на вёску, скрозь праглядаўся шырокі, быццам пляц, брыгадны двор, акружаны пабудовамі: права аборы цясніліся, злева, пад шыферным дахам, цямнелі гаражы, справа—свірны. Сярод двара, бліжэй да абора, стаяла брыгадзірская, дзе праводзіліся разнарадкі. Вечарамі, скончыўшы работу, сюды ішлі мужчыны, каб пасядзець кампаніяй за даўжэзным, ад сцяны да сцяны, сталом альбо—пры цёплым надвор'і—прыладкавацца пад брыгадзірскай на лаўцы і пагамніць, пасмяяцца, пакурыць ці проста памаўчаць, паслухаць іншых.

У брыгадзірскую, было бачна, бежкам спяшалі яе сталыя наведнікі. Сцякаліся па адным, па двое. Ад гаражоў цэлым гуртам прапаршывалі камбайнёры—яны ад самага абеду, ледзь задажджыла, скончылі работу і, прыгнаўшы камбайны, корпаліся дасюль ля іх. Першым, што атаман, мажны, вышэйшы за ўсіх на галаву, размашыста, але няўпэўнена, відаць, ужо разгавеўся, праставаў Хвёдар Гляк.

— Унь, Поля, залётка твай пайшоў,—тыцнула пальцам у шыбу Марына.

— Хто? Што ты вярзеш!—падхапілася і пачырванела Паліна, якая ўвесь час маўчала.

— Гляк, хто ж.

— Які ён мой?

— Не прыбядняйся. Хвёдар даўно з цябе вачэй не спускае.

— А я пры чым? Яму ж не забароніш глядзець.

— Ты не зводнічай, Марына, і не сватай замужнюю жанчыну за нейкага валацугу. У Полі свой, законны чалавек ёсць,—ускінула Анюта. Ёй не так хацелася заступіцца за Паліну, як за свайго стрыечнага брата Рамана.

— Раман? — бліснулі Марыніны вочы.

— Вядома—не чорт лысы.

— Дык з Рамана пясак даўно сыплецца. Куды яму да Полі. Палюбойся—яна ж як ружа!

— Які ён ёсць, а з Хвёдарам не зраўняеш.

— Канечне. Бот лапцю на пара.

— Раман—хвігура ў калгасе: бухгалтар!

— Хіба што бухгалтар. Толькі радасць ад гэтага якая? За ўсё жыццё нават на дзіцёнку духу не себраў. Ходзіць вунь Поля ні дзеўкай, ні бабай. Ты даўно б, каб твой Андрэй мух лавіў, знайшла б другога,—пад дружны смяшок даярак адрэзала Марына.

— Але на Хвёдара не паквапілася б.

— Чаму? Няўжо Хвёдар бліжэй мужчына? Якраз не адпіхнула б.

— П'яніца горкі твой Хвёдар. Кожны дзень пад градусамі,—жадаючы пакінуць у спакой Рамана, вывернула Анюта.—На ліха такі каму. Быў бы харошы, не выгнала б жонка, не стала б разводзіцца. Што сабака пабіты, прыджгаў ён са сваёй Калымы.

— Не ведаеш—не плявузгай,—змянілася ў твары Марына. — Не жонка пакінула, а ён жонку. Сам разказваў рыжому майму. І пісьмы паказваў ад яе. Упрошвала тая, каб дараваў ёй і дазволіў прыехаць. Але Хвёдар—ні блізка, Куды там. Далячка яна яму. Добрая цаца была. Зноўхалася з адным начальнікам. Мужык з хаты і ў рэйс,—шафёрам працеваў на Калыме, а палкобойнік—на парог. Аднойчы, ці то машына сапсавалася, ці то што, Хвёдар заявіўся не ў час. Саўгель дамоў і—накрыў галубкоў. Не біў ён, не журыў яе. Сабраў свае манаткі—і аухфідэрэзі! Ну, і запіў.

— Было б з чаго,—чмыкнула Анюта.—Падумаеш—

жонка пачмурыла трохі, дык з-за гэтага ў гарэлцы мокнуць.

— Прыгожа, міленькая, спяваеш!—пыхнула Марына дымам.—А ўспомні вайну і свайго палоннага татарына, якога ўзяла да сябе. Не забылася? Успомні, як вярнуўся з Берліна твой Андрэй і, даведаўшыся пра ўсё, адышоў да сваіх бацькоў. Чаго ты бегала да Цыгановай сажалкі тапіцца? Горка табе стала?

Далей Анюта не слухала ўжо. Ускочыла, затараторыла, што заведзеная.

— Статак гоняць!—як збавенне, прыспеў нечы голас.

— Штурхаючыся, навіперадкі, абы не чуць крыку, даяркі сыпанулі з дзяжуркі.

Апошній выходзіла Анюта.

— Будзе і заўтра дождж,—жадаючы перапыніць яе, заўважыла Паліна.—Чорная карова ўперадзе.

Сваячаница нават і вухам не павяла на гэта; як зачала, так і цягнула—крычала, на чым свет, кляла Марыну, збіраючыся, пэўна, далячы ёй і на ўсё сабе ўзвініць яе. Аднак Марына маўчала. Адно пасмейвалася.

Астала Анюта, хоць і не сунялася зусім,—голос усё не заціхаў. Праўда, Марыну больш не чапала, лютвала ўжо на кароў, якія то не так стаялі, то не гэтак паварочваліся.

Ад прыкрасці ў Паліны замуціла ў грудзях. «Слаўная сябровачка,—варухнулася крыўда на Марыну.—Такую кашу заварыла. Для чаго, спытаць, Гляка пры-

Леанід

КАЛОДЗЕЖНЫ

АПАВЯДАННЕ

Мал. А. САПЕТНІ.

аўсяны

клала і на хваробу чапала Анюту? Наламала дроў. Цаляла па кані, а папала па аглоблях. Цяпер хопіць звону».

Не цямячы, што робіць, Паліна прыкладвала апарат пад маладзенькую Рабіну. Але тут жа зняла і падсела даіць рукамі.

Забуйшыся на ўсё, Паліна не прыкмеціла, як даяркі паканчалі работу і паразбягаліся па адной з фермы.

Падышла Марына.

— Скора ты?—спытала яна, выбіраючы са жмутка гароховых ніці, якіх нацягала з адкошанай адвяхоркам для кароў зеляніны, тонкія стручкі.

— Не.

— Ворушыся,—пачакаю.

— Ідзі. Я затрымаюся.

Паліна не жадала ні з кім заставацца. Ёй хацелася пабыць адной.—Можна пакрыўдзілася?—дапытвалася сяброўка.

— Ат. Хто цябе не ведае.

— Чаго ж надзёмлася, як мыш на крупы?

— Так. Ці мала чаго.

Марына шпурнула ў яслі абшчыканя гароховыя і дастала папяросу.

— Даруй, калі што. Не было ў мяне думкі рабіць табе зла. Быццам чорт пацягнуў за язык. Анюта карціла падкалоць. Не люблю я яе, жмінду. І Рамана не люблю. На адну калодку яны роблены. Нікога для іх няма харошага. Толькі сябе людзьмі лічаць. Астатніх гатовы ў лыжцы вады ператапіць. Колькі твой мужычок, Раманка, табе насаліў? Ён жыццё тваё скелечыў. Не паглядзеў на цябе па-чалавечы, слова ласкавага не сказаў. А ты церпіш, мірышыся.

— Не сіліцца ж мне.

— Плюнь на яго.

— Лёгка сказаць.

— Ну і дурніца! Я даўно на зло яму загуляла б з Хвёдарам.

— Што ты! На ліха я каму.

— Не загаворвай зубы. Хвёдар уцюрюўся ў цябе, як Гальнёва Мурза ў клёцкі.

Паліна ўспыхнула, зардзелася чырванню.

— Ох, Марына, Марына! Дзе твой сорам.

— Быў, ды свінні з'елі!—павярнулася сяброўка.

Паліна ўправілася з работай і, не затрымліваючыся больш, заспяшалася дамоў.

Непагадзь не ўляглася. Праўда, дождж паспакойней—лупцаваў не такі часты. Затое ўсхадзіўся вецер. «Разгоніць—можна». Паліна глянула на неба, але не заўважыла ніводнага зорачкі, ніводнага светлага лапічка: ад краю да краю хмары шчыльна затулілі яго. «Хоць наўрад—не падобна». На самы лоб нацягнула яна хустку, узяла ў жакетцы каўнерык і шпарка па-чала на лужах.

Ля кузні пад вярбой нехта стаяў. Здалёк можна было б і не заўважыць яго, калі б не іскры ад папяросы.

«Няўжо Марына? Чаго яна?»

Праз некалькі крокаў убачыла, што постаць не Марыніна—вышэйшая. «Хто б гэта?» Тут жа мільгнула здагадка і ёкнула сэрца—«Гляк!».

Паліна збочыла, збіраючыся абмінуць.

— Доўга ж ты,—у шырокай, як балахон, вайскавай накідцы выйшоў наперад Хвёдар.

— А табе што?

— Правесці хацеў цябе.
— Абыдуся без праважатых.
Жанчына паддала хады.
— Чакай. Куды так разагналася?
— Дамоў.
— Пойдзем разам.
Патрапляючы ў крок, Хвёдар прыстроіўся побач.
— Нейкая ты калочая, Полечка, сёння.
— Як заўсёды.
— Не скажы. Раней ласкавейшай была.
— Гледзячы з кім.
— Са мной.
— Табе здалася. Чаго мне перад табой малявацца?
— Хоць бы за прыхільнасць маю.
— Я не ганяюся за ёй. Можаш не растранвацца дарэмна.

Хвёдар зрабіў яшчэ некалькі закідаў. І зноў—водгук той жа. Хутка красамоўства і смеласць пакінулі яго. Апусціўшы галаву, ён моўчкі тупаў у сваіх вя-

лізных ботах. Паліна ўжо зашкадвала, што крута абышлася з ім. Для яе, прызнацца, усё ж прыемна было слухаць няхітрыя словы заляцання. Ёй ніхто не гаварыў іх, а калі і гаварыў, дык даўно—не памятае. Вецер на нейкі час аслаб. З вуліцы донеслася гатанне гусей, на якіх, відаць, забыліся гаспадары і не ўпусцілі ў хлёў. Было чуваць, як у некага жаласліва, просячыся ў сухое, пад дажджом мэнчыў сабака.

— Хадзі да мяне пад крыло,—раскінуў Хвёдар плашч.

— Не цукерка—не растуна.

— Давай, давай,—бы дзіце, схпіў ён за руку.

Паліна не вельмі ўпіралася—падалася яго волі.

— Даўно б так. Навошта ж мокнуць.

Цяжкая Хвёдарова рука легла на плячо, потым спаўзла ніжэй і моцна абхапіла стан. Паліна і тут змаўчала і не вырывалася.

— Зноў ад цябе, хоць закусвай, гарэлкай чхое,—папракнула яна.—Сап'ешся, даражаныкі.

— Я магу кінуць піць.

— Калі? Як рак на гары свісне?

— Як ты загадаеш.

— Не маю права. Знайдзі незамужнюю. Дзевак, слава богу, хапае.

— На ліха мне хто. Можна, я цябе люблю!

Хвёдар абхапіў Паліну і, колючыся шчэццем, прынік да яе вуснаў.

— Пусці! Сярод вуліцы! Здурэў!

Вострымі локцямі штурхнула яго ў грудзі, вывернула з абдымкаў.

— Пастой!—Ён памкнуўся наўздагон. — Пачакай!

Але Паліна не азірнулася. Куляй уляцела ў сваё веснічкі і затупацела на ганку.

Ад збытку вільгаці капуста, бурачкі, памідоры ўвачавідку рушылі ў рост, забуялі. Асабліва разлапушыўся, дружна ўзняў на дзібелых ножках шабурскія лісткі-парасоны гурэчнік; распоўзся далёка ў бакі, месцамі нат дасягнуў загарадзі і ўзбраўся на частекол. З аглядкаю, каб не пацерці квольных парасткаў, Паліна пераступала з грады на граду і ў падол збірала гуркі. За час дажджоў іх павялілася столькі, што адгробу няма: як крок—так падол. Куды толькі дзьяць? Дзежачка ўжо засолена. Цяпер во на бочку навібірала—цэлюю гару насыпала пад сенцамі на мурагу, а яшчэ палову не агледзіла. З другой паловы тэксама столькі, калі не больш, будзе. І ўсе—адзін пад адзін, не тое, што ў спіку—заморкі. Разгорнеш гурэчнік—ляжаць, бы парасяткі: тоўсценкія, крамяныя, з прыліплым да бакоў камячкі зямлі, у кропельках расы. Проста заглядзенне!

Паўдзённае сонца пякло няшчадна. Ад сырой, угрэтай зямлі ішла густая парнасць і нерухома вісела над гарадам. П'янка, ажно біла ў нос, пахла кропам і патрывожанай глухой мятай.

Налаташыўшы падол, Паліна выцерла тыльным бокам рукі і лоб.

— Гурочкі выбіраеш?— знячэўку застаў яе Глякэў голас.

— Цьфу, цьфу! — спуджана падскочыла яна. Перавішы праз загарадзь, Хвёдар тросся ад нястрымнага смеху, выскаляў белыя зубы.
— Напалохалася?— супакоіўся ён.
— Няўжо ж не. Гэта ж гаркнуў так.
— Можна табе памагчы?
— Сама ўпраўлюся. Ідзі ўжо, куды ідзеш.
— А я на цябе паглядзець хачу.
— Тут не кіно.

— Не гасцінная ты, Поля. Гоніш. Што б пачаставаць чалавека гурочкамі.

— Свае павінен мець.
— Хто ж мне іх вырасіць? Быў пасеяў, дык не ўзышлі, а якія ўзышлі — суседскія куры павыдзіралі.

— Во, бедненькі! Тады адарву.
Паліна выбрала з дзесятка самых зялёных у пухірках гуркоў і паднесла да загарадзі, спынілася насупраць у цяньку вішні.

— Дзякуй. Слаўныя гурочкі! — Хвёдар схапіў яе за рукі. — А гаспадыня яшчэ лепшая — што памідора! Мне б гаку! Не хацеў бы і гуркоў тых!

— Звар'яцеў! — спалохана, ці не бачыў хто, азірнулася па баках Паліна. — Апамятайся! — Яна вырвалася і скокнула ў грады. — Змывайся, пакуль суседзі не заўважылі.

— Зараз, — пасур'эзнаў Гляк. — Дай толькі каву пару слоў.

— Што яшчэ?
— Слухай, Поля! Прыйдзі сёння вечарам да мяне ў госці.

— Больш нічога не прыдумаў? Не хапала плётак?
— Ну, за вёску выйдзі, на Лысую Гару.

Паліна кінула позірк на Ананьеву хату:
— Цішэй ты, рупар! Пачуюць вунь!

— Дык прыйдзеш?
— Прыбягу, як міленькая.

— Прыйдзі!
— Адчапіся, смала!
— Я буду чакаць.

Дзе б ні была, што б ні рабіла: ці то дома шчыравала, ці то на ферме ўвіхалася, Паліна думала пра Хвёдара. «За гаку ён прымае мяне, — злавала на

Гучна ляскаючы, Паліна перамяла посуд, пасаставіла ў буфеткі і спешна пстрыкнула выключальнікам. У святле поўні, што паўз кусты бэзу зазірала праз шыбы, распранулася.

У хаце было мясечна, хоць збірай іголкі. Нябачны пад столлю, нудна пішчаў камар, быццам скардзіўся на адзіноту. У мыцельніку ці пад прыпекам, ледзь заціх рып маснічын, завёў сваю песню цвыркун.

Здаецца і не плакала, а падушка стала мокрай. Паліна перавярнула яе на другі бок і павярнулася сама на спіну. Ляжала з расплюшчанымі вачыма, кусала губы.

«Не магу, не магу больш!» Як ніколі, злым і нелюдзімым бачыўся Раман. «Няўжо я любіла і люблю яго? — спытала ў сябе і з жахам прызналася: — Не, не!»

За Рамана яна выйшла маладзенькай — толькі семнаццаць мінула. Раман амаль на два дзесяці быў старэйшы за яе. Яго тады камісавалі з арміі, дзе ён служыў старшыняй. Зухаваты, пры медалях, былы вайсковец прытка ўлёг за ёй. Дзяўчына ўсяляк старанілася такога кавалера і не думала пра замужства. Але павярнулася так, што з-за Раманавых залётаў і злых языкоў у вачах людзей яна зрабілася нікчэмнай. Раман нібыта чакаў гэтага, заслаў сваю, маўляў, хто цябе возьме такую, табе цяпер, хочаш-няхочаш, адна дарога — за мяне ісці...

Перад вачыма ўзнік Хвёдар, прыглянуўся ўсмешліва, у павалоцы стоенага смутку, Хвёдаравы вочы.

«Якія яны добрыя ў яго. Не тое, што ў Рамана. Раман заўсёды спадыльба зыркае». Падумалася пра спатканне, Зарупіла: ісці ці не ісці на Лысую Гару? «Пайду! Што будзе, таму не мінаваць».

Рашуча Паліна адкінула коўдру, адзедлася, падбегла да вакна, таўкнула створкі. Прарэзлівы віск іржавых петляў разарваў цішыню. Спалохана Паліна адскочыла прэч і ўпала на пожак, навастрыла слых, ці не пачуецца на гарышчы кашаль, ці не загрыміць прыстаўленая да сцяны драбінка. Не, здаецца, спакойна.

Калі апынулася на прызьбе, асцярожна прычыніла форткі, паўслухалася, затым дробным поступам павыйшла на падворак, праз варотцы выбралася ў гарод і па бульбе падалася на паплавы.

Перавяла дыханне ўжо на мякы. Але па-ранейшаму кідала наўкола позірк і на ўсякі выпадак трымалася ценю грушдзічак, якія раслі ўздоўж.

Хвёдара ўгледзела здалёк. Яго постаць маячыла ўзад-уперад на самай гары. Часам Хвёдар заміраў — узіраўся.

Зачуўшы крокі, ён спыніўся: ці не здалося? А як згледзеў, шпарка падаўся насупрач.

— Прышла! — Хвёдар узяў Паліныны рукі ў свае. — А мне верылася і не верылася.

Паліна ўздыхнула.
— Нягодніца я.
— Не гані вяду пад гару. — Гляк прытуліў яе да сябе. — Ты плачаш?
— Не.

Яна перасмыкнула губамі і ражком каснічка выцерла шчокі.
— Не трэба, Поля! Чуеш?
— Ладна — не буду.
— Усміхніся.
— Блазан!
— Вось і малайчына.

Хвёдар падняў Паліну і закружыў у паветры.
— Ой, хопіць!.. Упадзі!
На гары ён апусціў яе.

— Ненармальны!
Са смехам апраўляючы сукенку, яна азірнулася.
— Лепшага месца ты не знайшоў? На самую маю каўку ўсцягнуў. Як на далоні бачны з вёскі.

— Ну і што? Няхай глядзяць, каму ахвотэ. Я зараз сам закрыву, каб усе, увесь свет чуў і бачыў нас!
— Ох, разумнік! А пра мяне падумаў? Я ж не дзяўчынка.

— Баішся.
— Баюся.
Паліна павярнулася:
— Пойдзем адсюль.

Выпала буйная і пякучая раса. Нават праз абутак яна студзіла ступні.

З-пад ног, піскнуўшы, нехта выскачыў. Паліна войкнула, прытулілася да Хвёдара. Той засмяяўся.

— Зайца спудзілі — спаў. Ён заўсёды, калі напапохаецца, дзіцём ускрыквае.

Ля сцяны аўса, у затулку аleshніка, на дзяцельнай пожні спыніліся. Хвёдар зняў пінжак і разаслаў. Паліна селі, прыхінуліся адзін да аднаго. Знябытая па ласцы, Паліна абвіла Хвёдара рукамі і абсунулася на зямлю...

— Харошая ты, Поля!
— Яно і відаць — цаца.

— Праўда, харошая. Раман твой толькі не бачыць, — прамовіў Хвёдар і прапанаваў: — Выходзь за мяне! Век не пакрыўджу. Паглядзіш.

— Быстранькі ты! Не-е-е, — працягнула Паліна. — Як можна! Гэта ж страшна падумаць.

— А не думай. Выходзь і ўсё.
— Не.

Неўпрыкмет поўня схавалася за небакрай. Пачало днець. Шырэй і шырэй браўся ўсход чырванню. Цемрадзь раздзела, раставала, як дым. У вёсцы, ачынуўшыся, лопнуў крыльлем і хрыпла кукарэчню певень. За ім — другі. А праз мінуту зычныя крыкі паляцелі з кожнага двара. Быццам асведаміўшыся, ці ўсе цэлы, ці не сцягнуў каго тхор і, даўшы знак, што раніца на падыходзе, п'явуны ўціхамірыліся; зноў забыліся ўжо ў нядоўгай дрэме.

Над зямлёй прайшоўся світалыны ветрык. Атрасаючы з мяцёлак расу, захісталася ад краю, ажыло аўсянае поле.

— Чуеш — музыка! — ўслухалася Паліна.
— Авёс звяніць!

— А я нават не здагадалася, што ён можа звяніць!
Пакуль не ўлёгся ветрык, абое, узняўшыся на локаткі, слухалі чароўны шум.

Расставаліся пад гарой ужо са святлом.
Паліну ані не турбавала, што муж недзе сплахпіўся яе. Не палохала і тое, што будзе пасля. Паціху яна крочыла поплавам, ішла, куды глядзелі вочы.

На ферму прыбегла, не заходзячы дамоў. Сонца ўжо ўзнялося над аборамамі. Той-сёй з даярак упраўіўся падаць сваіх кароў, а астатнія заканчвалі даенне. Са зманай пугай Спірыдон тоўкся ў кароўніку, незадаволенна бурчаў, лаяў Паліну — заспала сёння; што сабе думае: на цэлую гадзіну статак затрымала. Забачыўшы яе, ён падляцеў каршуком, усчаў адчытаваць: куды гэта вартэ!

Падбегла Марына. Папытала, чаму запознілася; Паліна махнула рукой — потым раскажу, і папрасіла пасабіць.

Калі дадойвала апошняю карову, хтось спыніўся побач, хапіў за плячо. Паліна ўзняла вочы — Раман! Тонкія, бяскроўныя губы яго трэсліся, твар павярнуўся чырвонымі плямамі.

— Чаму не начавала дома? — дрыготкім голасам папытаў ён.
— На ферме была: Зорка аб'елася — бакі ёй расцірала, — насуперак волі, недарэчы зманіла яна.

— Брэшаш! Цябе, ідучы з рыбы, Ананья бачыў пад Лысай Гарой з Глякам.

Ён учапіўся ёй за валасы і сухім кашчавым кулаком гваздануў па галаве. У ваччу пайшлі жоўтыя, зялёныя кругі.

Баронячыся, Паліна знячэўку пацэлвала яму пад дых. Раман ікнуў, адхіснуўся, наўзніч упаў, патыліцай выцяўся аб сцяну.

«Які ж ён лёгкі і кволы», — падумалася раптоўна. Стала шкада яго. Яна памкнулася, каб дапамагчы яму. Але той падхапіўся сам. Раман быў страшны, злым, нават лютым яна бачыла яго часта, а такім — ніколі.

Муж схапіў нейкі дубец. Паліна кінулася прэч. Выбегла з кароўніка і пусцілася да брыгадзірскай.

Напаўдарозе Раман нагнаў яе, пачаў біць. Збегліся людзі. Адно, трымаючыся ў баку, ганьбілі Паліну і паддавалі жару Раману. Другія, наадварот, стаялі гарой за яе. Той-сёй кінуўся, каб адняць яе ў Рамана.

Ад гаражоў прыскочыў Хвёдар. Расштурхнуў на тоўп, засланіў сабой Паліну.

— Адвядзі — удару! — прасіеў Раман.
— Паспрабуй!
Хвёдар узняў яго за пелькі, трахануў — той адляцеў крокаў за пяць.

Знеякавеўшы, Раман больш не палез. Зразумеў: не па сіле нарваўся.

— Знявечу, заб'ю, гадаўка! — пагражаў ён здалёк Паліне.
— Крані хоць пальцамі! — сказаў Гляк.
Раман сумеўся.

— Не паказвайся, шкура, дахаты. Больш табе няма чаго рабіць там.

— А ты б хацеў, дык яна не пойдзе.
— Можна да сябе возьмеш?
— А што? Згодзіцца — вазьму.

— На здароўечка! Вядзі. Толькі няхай свае транты прыхопіць, пакуль я не выкінуў.

— Яна табе пакіне іх, — не стрывала Марына. — Напхаеш сукенку саломай і будзеш любавяцца.

Паліна маўчала. Стаяла ля Гляка і, здавалася, нічога не чула і не разумела.

— Паглядзіце на гэтую поскудзь! — запырскала слоней Анюта. — Назбродвала, а ёй хоць бы хны. І не пакаецца. Быццам так і трэба. Нават бельмаў бессаромных не апусціць.

— Заткніся, т-ты! — праз зубы выдавала Марына. — Чыё б цябе мычала, а таё — маўчала.

Баючыся лішняга напамінку пра татарына, Анюта глытнула слону і змоўкла.
— Пойдзем, Поля, — прамовіў нарэшце Хвёдар. Ён узяў яе пад локаткі, і яны рушылі. Людзі расступіліся, давалі ім дарогу.

— Палагея!.. Паліна!.. — апамятаўся Раман. — Ідзі дамоў! Не дуры! Чуеш?
Але Паліна не азірнулася.

ЗВОН

яго ўсякі раз. — Бач, удумаў што!»

Але дома, калі гусцелі за вокнамі пацёмкі, яе ахапіў неспакой. Не заўважаючы ні таго, што рабіла, ні Рамана, яна, быццам сонная, бразгала талеркамі.

— Паліна! Ці не аглухла ты? — утаропіўся муж.

Паджары, сутулаваты, з прылізанымі ад ілба да шышаватай патыліцы рэдзенькімі валасамі, ён выцягнуў далёка на хату худыя ногі; сядзеў за сталом на заўсёдным месцы і барабаніў вузлаватымі ў сусветках пальцамі.

— Палагея! — павысіў Раман голас. Жонка нарэшце схамянулася, няўцяма паглядзела на яго.

— Што з гуркамі рабіць будзем, пытаю?
— Адаць трэба, у каго не ўрадзіліся.

— Так, за будзь здароў?
— Куды ж дзяваць?
— Прадай.

— Каму? Сорамна са сваіх грошы браць.
— На базар адвядзі.
— Мне ж ад кароў не адлучыцца.

— Выбярэш час. Раненька падаі і газуй. Работы зараз ля тваіх кароў не так многа, не зіма, — шумна вудзячы лыжкай шчаўе, гаварыў Раман. — Я сам павёз бы, каб не гэтае бухгалтэрства. Зранку да вечара гарбееш над лічылнікамі. Кожны дзень адно і тое ж: дзебеды, крэдзеды. Галава ажно трэскаецца. Апрыкрала ўжо. Ні пад дожджыкам не памокнеш, ні пад сонцам не палячэшся. Як прыкаваны, тырчыш у чатырох сценах. Мілае дзела — пратрэсціся.

— Ладна, — змірэчна прамовіла жанчына. — Уп-равіцца б к паўдзённю на ферму.

— Дарога невялікая. Дзесяць раз туды і назад злятаеш.

Залпам ён выпіў два кубкі сырадою, устаў і, сярдзіта сапучы, забіраўся на гарышча, дзе з вясны і амаль да белых мух спачывае на тапчане пад ватняй коўдрай і старэнкім, з'едзеным моллю кажухом.

— Заўтра каб прадала гуркі, а то зьянуць, выпшы-каюцца — нічога за іх не возьмеш, — голасам, які не цярэў парэчанняў, напамніў Раман з сянец. — Ды, глядзі, не прадзешаші.

— Ды, глядзі, не прадзешаші.

ІДЗЕ ПАДПІСКА НА ГАЗЕТЫ І ЧАСОПІСЫ НА 1972 год
ЦІ ВЫПІСАЛІ ВЫ ўжо ШТОТЫДНЁВІК
«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»?

ВОСЬ УЖО больш дзесяці гадоў, як у Беларусі прыкметна ажывілася развіццё скульптуры малых форм, прызначанай упрыгожваць жылло, інтэр'еры ўстановаў. Папулярнасць гэтай скульптуры абумоўлена і поспехамі жыллёвага будаўніцтва, і ростам дабрабыту народа, і ўзмацненнем увагі мас да эстэтыкі быту.

Як вядома, дробная пластыка мае і агульнае з іншымі відамі скульптуры, і пэўны асаблівасці. Як і іншыя віды скульптуры, яна — разнастайная па тэматыцы, шматгранна адлюстроўвае свет. Адрозненні ж пачынаюцца ўжо ў характары яе сувязей з матэрыялам, тэхнікай яе апрацоўкі. А калі ўлічыць, што скульптура малых форм прызначана ўпрыгожваць жылло, тады зразумела, чаму яна ў значна большай ступені, чым, скажам, станковая пластыка, ужывае ўмоўныя, стылізаваныя формы і размаляўку — яны актыўна памагаюць ёй набываць адзінства стылю з іншым абсталяваннем памяшкання. Да таго ж творы дробнай пластыкі — пераважна серыйныя, шматтыражныя. Адсюль — патрабаванне эканамічнасці вытворчасці. Восць чаму да гэтай скульптуры павінен быць асаблівы падыход.

Сённяшняя беларуская малая скульптура — вырабы з розных матэрыялаў: фарфору, металу, фаянсу, дрэва, шкла. Гэта і ўзоры серыйнай, масавай вытворчасці, і унікальныя, адзінаковыя творы. Яны прадаюцца ў салонах Мастацкага фонду БССР і фірменных магазінах сувеніраў.

Здавалася б, варта аналізаваць творы дробнай пластыкі, зыходзячы з сістэматызацыі іх па прамысловых прадпрыемствах, у ліку якіх Мінскі фарфарава завод, керамічная майстэрня камбіната Мастацкага фонду БССР, Брэсцкая і Івянцкая фабрыкі мастацкіх вырабаў, шклозаводы «Нёман» і імя Дзяржынскага і інш. Сістэматызацыя па прадпрыемствах дыктуецца і спосабамі выканання твораў і матэрыялам. Але ўсё больш пашыраецца кола майстроў нашай малой скульптуры за лік самавукаў і прафесіяналаў, не звязаных з прадпрыемствамі. Таму мэтазгодней грунтоўна ў аналізе на экспанатах рэспубліканскіх мастацкіх выставак, дзе з трыццаці гадоў дробная пластыка займае пачэснае месца.

Па характары яна падзяляецца на станковую і дэкаратыўную з яўнай перавагай апошняй. Гэтая перавага намяцілася яшчэ ў канцы п'ятнаццятых гадоў. Па змесце ж скульптура малых форм — творы на сучасную, гістарычную, фальклорную, аніمالістычную тэмы. Калі ўлічыць, што ў прафесійнай станковай скульптуры аніمالістычны жанр занябданы, то можна абгрунтавана гаварыць аб дапаўненні дробнай пластыкай вобразаў, створаных вялікай скульптурай.

УЖО ВІСТАЎКА 1965 года паказала дабратворныя змены ў малой скульптуры. У жанравую скульптуру малых форм на месца ўмоўна-прыгожых і статычных фігурак казачных герояў і танцоўшчыц прыйшлі вобразы, падказаныя сучасным жыццём. Новыя тэмы ў творах Л. Багданава «Сяброўкі», «Франціха», «Гандлярка», «Пастух са статкам»,

«Дзед і ўнучка», М. Заборава «Манюня з алоўкамі» і іншых захапілі глядача лірычнасцю, мяккім гумарам, пазытыўным успрыманням жыцця. Мастакі імкнуліся расшырыць добра знаёмыя тыповыя рысы людзей розных прафесій, узростаў, характараў. Бясспрэчна, ад першых рэчаў было рана чакаць выдатнай мастацкай якасці, але прывабнасць іх — відавочная.

«Франціха» Л. Багданава перадае жыццёлюбства і разам з тым вузкасць інтарэсаў дзяўчыны, якая да самабыцця захапляецца модай. Яе

утылітарных якасцяў. Яны зручныя ў абыходжанні, добра глядзяцца ў побыце памяшканні. Невялікія памерам і абагульненыя па формах, стылізаваныя лялькі адпавядаюць маштабам сучаснага жылля і добра камбінуюцца з іншымі бытавымі прадметамі, не патрабуючы музейных умоў для агляду.

Фарфаравае лялькі праклалі шлях на кніжныя паліцы кватэр і драўляным цацкам-сувенірам. Шырыня тэматыкі, разнастайнасць кампазіцыйных вырашэнняў і прывабліва мудрая наіўнасць вобразаў паставіла

пра тое, што перад намі толькі забаўныя героі мінулага. Натуральна, што ў такой сітуацыі яны не спыняюцца на цёмных баках іх побыту, не адзначаюць непаспяхі працы колішніх саматульнікаў. Цёпла малююць яны і сучаснікаў у іх штодзённых клопатах. Жартаўлівыя інтанацыі размоў гэтых мастакоў асабліва стасуюцца да бытавога жанру. Герцаўныя тэмы, манументальныя вырашэнні ім не ўласцівыя.

Тут можна чакаць прызнання: маўляў, сам жанр цацкі-сувеніра арыентуе на жарт, забаву. Гэта і так, і не так. Справа ў тым, што назва «цацкі» распаўсюджваецца на сувеніры ўмоўна. Яны прызначаны для дарослых і не служаць для гульні. Ад першаасновы — народнай цацкі — у іх засталіся толькі ўмоўныя прыёмы выканання ды сапраўды невычэрпны аптымізм вобразаў. М. і У. Басалыгі ўсе фігуры расстаўляюць на плітусах, чаго звычайна не рабілі раней саматульнікі-цацачнікі.

Своеасабліва перададзены каларыт народнага жыцця, звычай і абрадаў у «Сватах». Сяляне — у вышытых кашулях, як гэта здаўна прынята абрадам. Бытавыя дэталі тут арганічныя. Жадаючы звярнуць увагу на ўрачыстасць абрадаў, мастак акцэнтуюць строгія вертыкалі застылых фігур. Гэта ўязваецца з тэхнікай тачэння з дрэва. Аўтар уносіць эмацыянальную разрадку ў сітуацыю, надаючы наіўна-дабрадушны выраз позам персанажаў. Круглыя вочы, рукі-палачкі, цыліндрычнай формы целы і шарападобныя галовы параюноўваюць людзей з лялькамі. Твор успрымаецца як своеасаблівы жарт. Умоўная форма гарманіруе з падкрэслена гумарыстычнай мімікай.

Апрача Басалыгаў, малю і іншых майстроў тачэння па дрэве. Цікавыя творы В. Гапака — «Народныя музыканты», «Спявачка», «Грыбнікі», «Касец», «Суворайка», «Чырвоная коніца», М. Рыбалкінай — «Дзяўчына са скакалкай», «Чырвоная шапачка», «Снягурка», «Аленка», «Царэўна Несмяяна», «Марозка», «Кветачка-сямікветачка», «Машачка». Як можна бачыць, у М. Рыбалкінай пераважае казачная тэматыка рускага фальклору. Яе цацкі, на жаль, не заўсёды глыбокія па задуме і не заўсёды арганічныя па вырашэнні.

У цэлым жа сучасная беларуская тачаная цацка цікавая не толькі з пазнавальнага, утылітарнага, але і з чыста мастацкага боку. Яна ўносіць істотна новае ў пластыку малой скульптуры, шырока скарыстоўваючы магчымасці ажурна форм. Калі фарфаравае скульптура цяпер часцей — кампактныя аб'екты аб'ёмы з вельмі абагульненымі сілуэтамі, без прасветаў паміж асобнымі часткамі, то ў тачаных вырабах — шмат прасветаў, мантаж многіх дэталей. Калі тулава робіцца маналітным, дык рукі, ногі, розныя дэталі прыклеіваюцца пазней і дапаўняюць ажурна агульны сілуэт. У некаторых выпадках, як у лялькі «Аленка» М. Рыбалкінай, скарыстоўваецца прыёмы лялек-матрошак. Але вуглаватасцю контура

I. ЯПАТАМЦАВА

ВЯЛІКІЯ ЗАДАЧЫ МАЛОЙ СКУЛЬПТУРЫ

грубаватыя манеры сведчаць нават аб няразвітым гусце. Але, нягледзячы на ​​негатыўныя моманты ў характарыстыцы натуре, у аўтара няма сарказму. Ён, жартуючы, нібыта вучыць. Таму зместу твора не супярэчыць яго радасны тон, энергічны рытм форм і ліній умела акрэсленых дэталей. Прыгожыя колеры робяць фігурку прыкметнай у інтэр'еры, куды яна здольная ўвайсці арганічна. А вось «Гандлярка». Маняхромнасць размаляўкі. Маналітнасць формы. Адсюль — каштоўныя рысы дэкаратыўнасці. Грубаватасць натуре зноў-такі нагадвае, што варта больш клапаціцца пра культуру. Дарэчы, вялікай скульптуры такія павучальныя ноткі не ўласцівыя, і гэта падкрэслівае своеасаблівае мовы малых форм.

І ў самім роспісе керамічнай скульптуры намяціўся якасна новы падыход до колеру. Раней размалявалі скульптуру ў натуральныя колеры. Цяпер размаляўка стала вызначачна не так натуральна, як агульна мастацкай задумай. Нярэдка яна — умоўная, падкрэслена дэкаратыўная. Цяпер форма і дэкор не дублююць сваё прызначэнне, а дапаўняюць адно аднаго. Колер дагаворвае тое, чаго не дагаварыла форма. І наадварот. Ад гэтага іх узаемная сувязь — унутрана неабходная і трывалая. Так, жадаючы актыўна скарыстаць колер, скульптар абагульняе форму і згладжае паверхню, каб рысунак чытаўся. Натуральна, без роспісу такая форма выглядала б непаўнацэннай. Л. Багданаў скупую форму добра ажыўляе трапнымі мазкамі роспісу.

НЕКАТОРЫЯ мастакі часта настолькі адыходзяць ад дэкаратыўнага, што скульптура пачынае нагадваць драўляныя матрошак. Так з'явіліся дэкаратыўныя лялькі для дарослых, досыць-такі папулярныя. Гэта — новае ў сучаснай малой скульптуры. Прывабнасць гэтых лялек — у добрых мастацкіх і

многія з іх у рад з лепшымі дасягненнямі дэкаратыўнага мастацтва.

Точаныя цацкі М. і У. Басалыгаў неаднаразова атрымлівалі высокую ацэнку ў рэспубліцы і за яе межамі. Сувеніры па іх узорах выпускае Брэсцкая фабрыка мастацкіх вырабаў.

М. і У. Басалыгі развіваюць традыцыі народнага беларускага мастацтва. У ім яны чэрпаюць тэматыку твораў, на яго абапіраюцца ў інтэрпрэтацыі матываў сучаснага жыцця. Ураджэнцы Слуцка, якая здаўна славіцца мастацкімі рамёствамі, М. і У. Басалыгі дасканала валодаюць арнамантам. Добра ведаюць і мясцовы побыт, звычкі, касцюмы, тыпы людзей. Яны паспяхова афармляюць у народным стылі кнігі, сувенірныя паштоўкі, бытавыя рэчы. Дыяпазон іх творчасці спрыяльна адбіўся на выглядзе точаных цацак, у якіх лёгка і свабодна спалучаецца немудрагелістая форма з народным роспісам, этнаграфічна дакладная перадача ўсіх асаблівасцей аблічча і бытавога акружэння людзей з мастацкай выразнасцю формы. М. і У. Басалыгі скарыстоўваюць гумарыстычныя штрыхі ў характарыстыцы персанажаў. Перад намі прохадзяць тыпы сялян, якія быццам сыхлі са старадаўняй любоўю: «Дзядуля і бабуля», «Сваты», «Музыкі». Вобразы сучасных гараджан і вясцоўцаў трактаваны гратэска, дасціпна і разам з тым праўдзіва: «Зорка Венера», «Сямейка», «Прыгажуні», «Хай заўжды будзе сонца». Добра, што мастакі не замыкаюцца ў рамках мінулага, не ідэалізуюць патрыярхальшчыну, успрымаючы мінулае вачыма сучаснікаў і мякка жартуючы з тых, хто сёння сустракаецца часцей у казках ды спектаклях.

У серыі цацак, якія адлюстроўваюць прадстаўнікоў старадаўняга рамства — ганчара, бондара, ткачы, — аўтары не пакідаюць думкі

НА ПАРАДКУ ДНЯ — НАРОДНАЯ КАЗКА

Вывучэнне народных казак — адна з важных галін фальклорыстыкі, якая мае свае даўнія традыцыі і немалыя здабыткі. Да казак звярталіся прадстаўнікі самых розных навук: фальклорысты, мовазнаўцы, гісторыкі, філосафы, і ўсе яны знаходзілі каштоўны матэрыял для сваіх даследаванняў. Казкі жылі і сусветную літаратуру, даўшы пачатак навіле, аповесці, раману, яны выхоўвалі многіх паленні чалавечцаў, узбуджалі фантазію людзей, спрыялі прагрэсу грамадства.

Тэарэтычным і практычным пытанням савецкага назназнаўства была прысвечана рабочая нарада фальклорыстаў, складаная Інстытутам рускай літаратуры (Пушкінскім домам) АН СССР, Башкірскім дзяржаўным універсітэтам і Уфійскім інстытутам гісторыі мовы і літаратуры Башкірскага філіяла АН СССР. У нарадзе ўдзельнічалі вядомыя вучоныя-фальклорысты: дырэктар Інстытута рускай літаратуры АН СССР, член-карэспандэнт АН СССР В. Базаў, загад-

чык кафедры фальклору МДУ прафесар М. Краўцова, дактары навук В. Яўсееў (Петразавадск), А. Кірзэў (Уфа), Л. Шаптаеў (Ленінград), Г. Сухабрус (Кіеў), Л. Бараг (Уфа) і іншыя даследчыні народнай творчасці.

Ва ўступным слове В. Базаў падкрэсліў, што казка — найбольш філасофскі жанр народнай творчасці, яна фарміруе светапогляд і эмацыянальны свет чалавеча, яго эстэтычныя густы. Фальклор уласцівы як вялікая адрыцц, так і вялікая памылкі, і таму складаны і супярэчлівы фальклорны працэс патрабуе гістарычнага падыходу. У сувязі з гэтым В. Базаў закранае пытанні метадалогіі. Паспяхова пераадоленне вульгарна-сацыялагічных канцэпцый не дае падставу адмаўляць разумнага сацыялагізму наогул. Гісторыка-параўнальны метада — асноўны метада нашай фальклорыстыкі — павінен быць накіраваны не толькі ў мінулае, але і ў сучаснае. Зараз на Захадзе ў вялікай меры структуралізм, які знахо-

дзіць прыхільнікаў і ў нашай фальклорыстыцы. Але структуралізм па сваёй метадалогіі бывае розны. Структуралізм можа быць прыняты намі толькі як адзін з шматлікіх спосабаў даследавання, калі ён не прычыць метадалогічным асновам нашай навуцы.

Вылучаючы асноўныя напругі, па якіх неабходна весці работу, В. Базаў заклікае шырокі распрацоўваць праблему «Ад казкі да рамана».

Многа важных і цікавых праблем, якія зараз у цэнтры увагі фальклорыстаў, было ўзнята ў дакладах і паведамленнях. Перш за ўсё гэта пытанне азначэння жанру казкі, паставленае ў дакладзе М. Краўцова. Існуючы зараз азначэнні казкі не даюць магчымасці дакладна вылучыць гэты жанр, таму што засяроджваюць увагу на другародных з'явах і фактах, уласцівых розным жанрам. На думку Краўцова, вызначэнне жанру казкі павінна ісці ў напрамку вылучэння адрозненняў казкі ад эпасу, а таксама яе адрозненняў ад іншых апавядальных твораў.

Некалькі дакладаў на нарадзе было прысвечана праблеме ўзаемадзеяння казкі і іншых жанраў фальклору. На фальклорным матэрыяле розных народаў даследчыні В. Яўсееў, Э. Кірзэў, Л. Шаптаеў паказалі, што двухбаковы працэс ўзаемадзеяння казкі і эпасу мае самыя разнастайныя формы. Найбольш вядомыя прыклады пераходу эпічных твораў у казкі, што можна назіраць і ў беларускім фальклору, дзе

ёсць вялікая група казак на былінных сюжэтах. Разам з тым і казкі аналізілі свой уплыў на эпас. Напрыклад, вядомы казачны сюжэт «Хітрал навук» ў каральскім фальклоры распрацаваны як эпічная песня, якая дапаўняе біяграфію героя. Апрача запэўчэння казачных сюжэтаў, у эпічнай творчасці шырока выкарыстоўваецца і казачная пэтыяка.

Параўнальнае вывучэнне казак розных народаў было тэмай дакладаў Д. Яшына і Л. Барага. Аналізуючы сюжэтны склад усходнеславянскіх казак, Л. Бараг унёс некаторыя ўдакладненні ў жанравую характарыстыку ўкраінскіх казак, дзе запісы казак аб жывёлках складалі прыкладна 14 працэнтаў. Па словах дакладчыка, вылучаецца значна большае адзінства ў сюжэтных адносінах у усходнеславянскіх казках, чым аб гэтым пісалі раней.

Прафесар А. Маскаеў і фальклорыст Н. Зарыпаў у сваіх дакладах спыніліся на сучасным стане казачнай традыцыі. Абапіраючыся на апошнія запісы мардоўскіх і башкірскіх казак, яны сцвярдзілі, што казка яшчэ займае вядома месца ў духоўным жыцці народа, захоўвае выхаваўчы функцыі і не страціла перспектывы развіцця.

Праблема спецыфікі мастацкага вобраза чарадзейнай казкі была адной з асноўных у дакладзе фальклорыста М. Ноўкава, пра фарміраванне нацыянальных асаблівасцей беларускіх казак ішла размова ў малым дакладзе. Шэраг зместовых дакладаў, насычаных багатым фальклорным матэрыя-

лам, быў прысвечаны башкірскім казкам.

На нарадзе была арганізавана выстаўка літаратуры па казачнаму асцяжэнню. Удзельнікі нарады з задавальненнем прысутнічалі на канцэрце, дзе майстры мастацтва выконвалі башкірскія народныя песні і танцы.

Уфійская рабочая нарада цінавал не толькі паставленымі ў дакладзе навуковымі праблемамі, але і рашэннямі, якія, бясспрэчна, будуць спрыяць далейшаму разгортванню фальклорных даследаванняў. На гэтай нарадзе было прынятае рашэнне склікаць усесаюзную канферэнцыю па вывучэнні народных казак восенню 1973 года ў Мінску. Палярадыне акрэслены асноўныя праблемы, якія будуць абмеркаваны. Гэта: казка як жанр фальклору, параўнальна-гістарычнае вывучэнне казкі і іх нацыянальныя своеасаблівасці, пэтыяка казкі, адлюстраванне народнага светапогляду ў казках, асаблівасці казачнай тыпацыі. Вырашана таксама разгарнуць работу па складанні Паказальніка сюжэтаў усходнеславянскіх казак, у якой прымуць ўдзел вучоныя Ленінграда, Кіева, Мінска, Уфы. Мяркуюцца выканаць гэту калектыўную працу да 1975 года.

Акцыяўленне рашэнняў уфійскай рабочай нарады па фальклору патрабуе ад даследчыкаў беларускай народнай вуснапазычнай творчасці актыўнага ўдзелу ў галіне вывучэння і публікацыі казачнага эпасу — гэтага неацэннага скарбу народнай мудрасці і паэтычнага генія.

К. КАВАШНИКАУ

РАДАСЦЬ ПЕРШААДКРЫЦЦЯ

Біяграфія Васіля Сіманенкі кароткая. Ён нарадзіўся ў 1935 годзе на Палтаўшчыне. Скончыў Кіеўскі дзяржаўны ўніверсітэт, працаваў у газетах. Пры жыцці паэта выйшлі два зборнікі вершаў: «Тыша і грім» (1962) і «Земле тяжіння» (1964).

Першая кніга В. Сіманенкі была выпушчана невялікім тыражом, але яна выходзіць за рамкі звычайнай літаратурнай з'явы. Свежасцю і шчырасцю пачуццяў і думак веяла з яе старонак. Глыбока бачыць і адлюстроўваць жыццё са ўсёй яго складанасцю, быць працаўніком сярод працаўнікоў, замагаром за лепшыя ідэалы чалавечтва — такіх сур'ёзных мэты ставіў перад сабой паэт на пачатку свайго творчага шляху. Па вершах, якія склалі зборнік «Тыша і грім», натрабавальныя чытачы ўжо вызначылі, што ў маладую ўкраінскую паэзію прыйшоў дастойны яе прадстаўнік. У перыяд агульнага захвалення фармальнымі пошукамі і практыкаваннямі В. Сіманенка вярнуў маладой украінскай паэзіі неацэнненую паслядоўную думку, і чытач палюбіў яго творы за мэтанакіраванасцю.

Грамадзянскай лірыцы В. Сіманенкі ўласцівы мудры абагульняючы погляд на мінулае, сучаснасць і будучыню.

З пачуццём хвалявання і вялікай задаволенасці працаваў я над перакладамі вершаў Васіля Сіманенкі. Буду надзвычай рады, калі чытачы «Літаратуры і мастацтва», назнаміжшыся з ім, спазнаюць сапраўднае мастацкае задавальненне, адчуваюць непайторную радасць паэтычнага першаадкрыцця.

Мікола ФЕДЗЮКОВІЧ.

Васіль СІМАНЕНКА

ЛЮБОУ

Шумяць нямой самотаю лясы,
Калі вачэрні змрок іх ахінае
І нанач ад людскіх вачэй хавае
Прынады іхняй велічнай красы.
Звіняць жывою радасцю лясы,
Калі зара на небакраі грае,
Калі заслоны сонца падымае
З іх чыстага, першароднага красы.
Здаецца мне, паўсюдна так бывае,
Было і будзе так ва ўсе часы:
Любоў — як сонца — свету адкрывае
Цнатлівасць чалавечага красы.

Таму ўвесь свет заўсёды бласлаўляе
І сонца, што ўстае, і сэрца, што кахае.

МАНАЛОГ ГЕРАСТРАТА

Нашто мяне судзілі так зацята!
Ліхіх людзі, ваш нікчэмны суд
Не абяззброіў славы Герастрата —
Я існую, я гора вам нясу...

Ад забыцця не ўратаваўся дойлід,
Ператварыўся цесля ў лебяду.
Я з іхняга нябыту выйсці здолеў
І ў неўміручасце па зямлі іду.
Клянціце, вар'якейце ад агіды
І спадыбля глядзіце — як ваўкі...
Ля ног маіх, забойцы Артэміды,
Пакорна распласталіся вякі.

Над вамі — я, і нам не разлучыцца.
Мне вашы камяніцы — да каменя.
Вы ўсе — нішто. Перада мной,
злачынцам,
Хістаецца ваш сцяг — нібыта ценя.

Над светам, мітуслівым і кудлатым,
Якому думаць часу нестае,
Я сціснуў у руцэ шалёны атам
І чую, як наўкол прыціхлі ўсе.

Не спіце — хай гады ляцяць, як знічкі...
Запомніце: я з кожным днём мацней,

Гатовы разбураць усё і нішчыць,
Каб слава не пакінула мяне.

Развялі нас крутыя дарогі,
І няма ні жалбы, ні нуды.
Толькі часам, як промень дрогкі
З-за аблокаў, мільгнеш мне ты.
І парой ажывуць сяргод ночы
У сумятні паздоў і аўто
Косы белыя, шэрыя вочы
І блакітнае паліто...

Вось і ўсё. Дарага закрычала.
Прамігнулі нема літары.
Цень твой пахіснуўся ля прычала
І згарэў у полымі зары.
За далёкім сінім небакраем
Ластаўкамі ззяюць дні мае...
Толькі там, дзе ценя твой дагарае,
Кожным ранкам сонейка ўстае.

КРОПЛЯ У МОРЫ

На свеце ісцін нямала,
Згадзіцца з думкай такой:
Каб мора не высыхала,
Мала кроплі адной.

Але для стыхіі вольнай
У час штормавага вятроў
Кроплі адной даволі,
Каб выйшла яно з берагоў.

Людзі часта жывуць пасля смерці:
Дуба ўрэжа, ды — там і тут
Ходзіць, п'е і да ўлады рвецца
І нярэдка вяршыць свой суд.
Шчэршыць зубы, дае парады
І бясконца рыпіць пяром.
Бо, нібыта, наўкол — беспарадак
І распуста, маўляў, кругом.
Не стамляецца спаць і жорці,
За падзеямі ледзь бяжыць...

Далібог, не страшна памерці,
Страшна мёртвым на свеце жыць!

драўляная «Аленка» істотна адрозніваецца ад аналагічных ляльчых фігур у кераміцы.

Шырока вядомы тэракатавыя статуэткі В. Пушкарэ.

Знаўца беларускага фальклору, народнага побыту, ён, як і Басалыгі, настойліва шукае шляхі адлюстравання своеасаблівага ўкладу жыцця, звычайна і знешняга аблічча жыхароў Беларусі. Жаданне даць канцэнтравана гэтых рыс звярнула яго ўвагу на сродкі графікі.

Аўтар гаворыць у асноўным аб фальклорных і літаратурных героях: «Лявон», «Лявоніха», «Тарас на Парнасе», «Сымон-музыка». Любіць таксама паказаць камічных дзядоў, бабулек, якія ўспрымаюцца як увасабленне невычэрпнага жыццёлагаства.

У кераміцы В. Пушкарэ — паўнаважасць аб'ёму, дакладная прарысаванасць контураў. Як і многія іншыя керамісты, ён працуе ў аб'ёмна-рэльефнай манеры, стылізуе форму ў духу народных гліняных лялек. Удаля спалучае масіўную частку асноўнага аб'ёму з нешматслоўнымі, дакладнымі дэталямі, добра вычарыстоўваючы колер абпаленай гліны. Вялікія чырвона-карычневыя паверхні цёл амаль усюды не крануты пэндзлем. Скупа ўжытым белым ангомам даюцца народныя арнаменты на адзенні і сівых валасы. Недахопы твораў В. Пушкарэ — некаторая стэрэатыпнасць вобразных вырашэнняў, якія часам паўтараюцца ад працы да працы. Гэта стала прыкметна пасля выстаўкі «На варце міру» (1968), калі аўтар прадставіў серыю на ваенную і сучасную тэму: «Марскі воўк», «Дзяцінства нашых бацькоў», «Савецкі волат», «Беларусь — маці партызанская», «Як родная мяне маці праводзіла», «Чыронаармеец».

У СУЧАСНАЙ бытавой пластыцы кампазіцыі манументальна-дэкаратыўнага плана рэзка вылучаюцца як па тэматыцы, так і па кампазіцыйных вырашэннях. Яны нічога агульнага не маюць з лялькамі, далёкія ад гумару. Але таксама добра адпавядаюць спецыфіцы скульптурнага ўзбраення жыцця. Часцей за ўсё яны звязаны з традыцыйнай адлюстраваннем адкрытага цела. Многія скульптуры бываюць значных памераў, так што іншы раз іх цяжка аднесці да малых, камерных. Яны рэзка адрозніваюцца ад колішніх аналагічных твораў, якія выконваліся ў акадэмічнай манеры.

У гэтым плане актыўна працуе Н. Якавенка. Вядомы яе аднафігурныя і шматфігурныя кампазіцыі з тэракоты, шмоту, таніраванага гіпсу: «Мары», «Адпачынак», «Дзяўчына, якая сядзіць» і іншыя. Работы Н. Якавенкі не вельмі разнастайныя па жыццёвых матывах, адлюстроўваюць адну або некалькі жаночых фігур. Пераважае спакойны стан — адпачынак, роздум. Нягледзячы на адсутнасць вострых сюжэтаў, творы вылучаюцца ўнутранай стрыманасцю, сілай, пластычнай прыгажосцю. Н. Якавенка не утрымлівае жывых форм, як цацачнікі, але, дзякуючы востраму пачуццю дэ-

каратыўнасці, умею падмеціць графічную вастрыню сілуэта. Калі-нікалі яна паказвае і людзей у хуткім руху, звяртаючы ўвагу на рытмічнае чаргаванне форм і ліній, размеркаванне скульптурных мас у асяроддзі святла і паветра.

Тыповае для Н. Якавенкі вырашэнне — «Адпачынак». Дзяўчына ў свабоднай позе. Стройнае фігура прыгожа выгнулася. Адкрытае цела пясціцца ў промнях цёплага сонца. Стройнае гармонія фізічнага і духоўнага ў чалавеку. У напружанасці форм, строгай заканамернасці іх членення — унутраная энергія.

Работы Н. Якавенкі з шмоту часта бываюць таніраваны ў прыгожыя блакітныя тоны, якія ўзмацняюць адчуванне прыгажосці пластычнай формы. У яе скульптуры няма плінтусаў. Мадэлі разлічаны на ўстаноўку проста на сталё або шафе. У гэтым — свой вялікі сэнс. Лаканічная па сілуэце, прыгожая па колеры і фактуры рэч надае мэблі нечаканыя акцэнты.

Скульптурны рэльеф стаў шырока ўжывацца ў афармленні кватэр, бо не патрабуе спецыяльнай плошчы стала або паліцы. У ліку твораў, якія запамініліся глядачам апошніх выставак, — дэкаратыўныя пластычныя з шмоту, керамікі, дрэва, металу В. Гаўрылава «Сябры», Л. Багданова «Карусель», В. Нямцова «Славяне» (дэкаратыўны трыпціх), В. Куртава «Маці», Н. Рыжыкава «Елачка» і «Жачына», дэкаратыўнае панно С. Катковай «Лета», дэкаратыўныя пластычны У. Кузняцова і Я. Шыбінева «Танец», «Паўлін» і «Алена».

У працы над «Танцам» У. Кузняцоў і Я. Шыбінеў правільна выкарысталі магчымасць мадэлі. Яны адлюстравалі рытм руху танцоўшчага чалавека, амаль нічога не дадаючы ад сябе, і гэтага аказалася дастаткова, каб атрымаць яркую і запамінальную кампазіцыю.

У рэльефе В. Нямцова «Славяне» для надання дэкаратыўнасці форме мастак абагульніў абрысы фігур, выразна выявіў грубаваты «старажытны» контур і дапоўніў паўаб'ёмную фігуру графічным рысункам па паверхні. У выніку скульптурная аснова атрымала арыгінальнае дапоўненне, стала больш выразнай.

Відазмяняючы прыёмы і матэрыялы, усе аўтары не пераходзяць межы свайго галоўнага задання: плоскаснае адлюстраванне для гладкай сцяны невялікага памяшкання ствараецца максімальна скупымі і выразнымі сродкамі, у стылі сучаснага ўзбраення інтэр'ераў.

У анімалістычнай скульптуры працуюць мастакі па шкле, менш — керамісты і іншыя.

ВЯДОМА, адно дзесяцігоддзе — не, такі ўжо вялікі тэрмін, каб можна было патрабаваць ад мастакоў, у большасці маладых, стварэння ва ўсіх адносінах дасканалых твораў. Але ўсё ж зробленае сведчыць, што патрабаванасць да сябе, цесная сувязь з жыццём, творчы кантакт з мастакамі ўсёй краіны памогучы моладзі працаваць яшчэ больш плённа.

ТВОРЧАЕ ЖЫЦЦЁ АКТЫВІЗУЕЦЦА

— Вялікае свята самадзейнага мастацтва вобласці адбылося ў мінулыя нідзелю, — расказаў карэспандэнту начальнік Магілёўскага ўпраўлення культуры П. Давыдаў. — Гэта быў канцэрт пераможцаў абласнога тэлевізійнага агляду-конкурсу, прысвечанага 50-годдзю Краіны Саветаў. У ім удзельнічала больш палісот артыстаў-аматараў. Канцэрт — своеасаблівае генеральнае рэпетыцыя выступлення самадзейных калектываў Магілёўшчыны — удзельнікаў адборачнага туру Усесаюзнага тэлевізійнага фестывяля народнай творчасці, прысвечанага 50-годдзю ўтварэння СССР.

Другая не менш важная падзея — аглед сельскай мастацкай самадзейнасці вобласці. Яго мы прысвячаем таксама паўвекавому юбілею савецкай дзяржавы. Мэта

агляду — актывізаваць работу самадзейных калектываў на вёсцы, спрыяць іх творчаму росту, узбагаціць іх рэпертуар, адшукаць новыя таленты. Першы тур агляду аматарскіх калектываў сельскіх клубаў і дамоў культуры завяршаецца. Папярэднія вынікі радуецца нас. Відаць, не знойдзеш раёна, дзе за час агляду не нарадзіліся б новыя гурткі. Нагадаю некалькі прыкладаў. У Быхаўскім раёне ў шасці клубах пачалі працаваць новыя харавыя калектывы. У Бабруйскім раёне створаны новы хор у саўгасе «Піант», вакальны ансамбль даярак — у саўгасе «Доўгаўскі» Клічаўскага раёна, танцавальныя гурткі — у Восаўскім і Валярскім сельскіх клубах Бабруйскага і Крычаўскага раёнаў. Калектывы гэтых падрыхтавалі змястоўныя канцэртныя праграмы. Яны з по-

пехам удзельнічалі ў мясцовых аглядах, многія з іх зававалі права выступіць на раённых аглядах.

Вядома, што на вёсцы цяжка знайсці кваліфікаванага кіраўніка мастацкай самадзейнасці. Мы шчыра ўдзячны тым музычным школам, якія актыўна памагаюць сельскай мастацкай самадзейнасці. Напрыклад, усе педагогі Менцэлаўскай музычнай школы — даўнія і шчырыя сябры аматарскіх калектываў на вёсцы. Ажывілі работу многіх сельскіх гурткоў выкладчыкі Асіповіцкай, Глускай, Бялыніцкай і іншых музычных школ вобласці.

Наш абласны Дом народнай творчасці нямала робіць, каб сваімі сіламі падрыхтаваць кіраўнікоў сельскіх калектываў мастацкай самадзейнасці. Зараз тут працуе двухгадовая студыя кіраўнікоў лічэльных тэатраў.

Адбыўся выпуск слухачоў дзесяцімесячных курсаў па падрыхтоўцы кіраўнікоў сельскай мастацкай самадзейнасці. Калгасы пасылаюць на курсы сваіх людзей, поўнасна аплачваюць усе выдаткі за іх вучобу. Закончылі курсы 24 харавікі.

Працуюць у нас і месячныя курсы павышэння кваліфікацыі сельскіх работнікаў культуры — загадчыкаў клубаў, дамоў культуры, метадыстаў.

Агляд сельскай мастацкай самадзейнасці паказвае, што актывізуецца творчае жыццё і ў калектывах, якія працуюць у нас даўно. У свой час з поспехам выступаў у

Мінску на аглядах вакальны ансамбль Клінскага сельскага клуба Хоцімскага раёна. Яго кіраўнік Кацярына Міронаўна Лавушчанка прыкладае нямала намаганняў, каб трымаць калектыв на добрым творчым узроўні.

Некалькі слоў пра рэпертуар. Змены тут адбыліся адчувальныя. Рэпертуар хору, вакальных ансамбляў, салістаў узбагаціўся творами беларускіх кампазітараў і мясцовых аўтараў. Песню аб родным краі, напрыклад, напісаў дырэктар Абідавіцкага сельскага Дома культуры Быхаўскага раёна Васіль Шустыкаў. А. Качельсон на словы В. Сандамірскага напісала «Песню пра Глуску». Віктар Балаханаў — кіраўнік народнага хору Слаўгарадскага раённага Дома культуры — вялікі энтузіяст народнай песні. Ён запісаў у сваім раёне нямала цікавых фальклорных твораў. Некаторыя з іх, як «Ой, у гуслі ўдарылі», «Крынічанька», «Па масточку», увайшлі ў рэпертуар сельскіх хораў.

У гэтым кароткім інтэр'ю я расказаў пра нашу самадзейнасць. Але вядома, што работа клубных устаноў разнастайная. У нагляднай агітацыі, лекцыях і дакладах, тэматычных вечарах шырока адлюстравана знамянальная падзея ў жыцці братніх народаў — 50-годдзе СССР.

Праўленне Саюза пісьменнікаў БССР выказвае глыбокае спачуванне пісьменніку Пятру Андрэевічу Харкову з прычыны напатакушага яго гора — смерці бацькі.

Міністэрства культуры БССР выказвае спачуванне заслужанай артыстцы БССР М. Адамеіка з прычыны напатакушага яе вялікага гора — смерці сына.

Міністэрства культуры БССР выказвае глыбокае спачуванне рэдактару Упраўлення па справах мастацтваў П. Харкову з прычыны напатакушага яго вялікага гора — смерці бацькі.

Саюз пісьменнікаў БССР выказвае глыбокае спачуванне пісьменніку Міхаілу Шумяву з прычыны напатакушага яго гора — смерці бацькі.

ЗАРАЗ у «вольным свеце», дзе белыя амерыканцы прыгнатыя чорных, англічане — Ірландцаў, Ізраільчане-ашкеназі — Ізраільчан-сефардаў, дзе ў кожным закутку буйе расіскае чартападох, — нястомна лямантуюць пра «нацыянальны антаганізм» у СССР. Пра нейкі там прыніт, нейкае бяспраўе беларусаў, яўрэяў і каго толькі хочаш. Трубіць праз дзесяткі радыёстанцыяў, звягаюць у тысячах часопісаў і газет. Псуваюць тоны паперы на хлуслівыя даследаванні неіснуючых нацыянальных праблем. Карацей кажучы, антыкамуністы, белаэмігранты, сянiсты — усе яны імкнуцца замінаваць і ўзарваць дружбу савецкіх народаў.

«Мінёры» гэтыя валтузяцца са сваёй нацыяналістычнай узрыўчаткай ужо не

дзена маўчаннем і, па-трэцяе, дыперашыя татальная антысавецкая барацьба сянiзму прымушае нас ведаць працiўніка.

Разглядаючы ўзнікненне сянiзму, аўтар адзначае, што «патрэбна рашуча адінуць сентэнцыі сянiсцкіх ідэолагаў і іх падгалоскаў у розных краінах аб тым, што сянiзм ёсць адна з яўрэйскіх працоўных мас на антысемітызм і пагромы, што гэта рэакцыя на спрадвечнае праследванне яўрэяў у хрысціянскіх еўрапейскіх дзяржавах». Ідэалагічны карэнні сянiзму пачалі расці і спляліся не толькі ў біблейскім шавінізме, але і ў філасофіі Фрыдрыха Ніцше. Мы ведаем, што готы чалавечаненавісцікую філасофію ўзялі на ўзбраенне фашысты, аднак, падкрэслівае аўтар, «першымі за філасофію Ніцше ўхапіліся сянiсты». «Што ж прыцягнула іх у светапоглядзе гэтага філосафа, — пытае аўтар. І адказвае: прыцягнулі нанавісць да «духу рэвалюцыі», да народнага мас, да сацыялізма; драпежніцкія прычынны антыгуманізму, антыдэмакратызму, цынiчнага амаралізму; валонтарызм, які ў імкненні да ўлады, да панавання над іншымі людзьмі ўгледзеў рухаючую пружыну гістарычнага развіцця; нястрымны індывідуалізм («культ «звышчалавека») як асноўны маральны прынцып для «касты панюў»; прапаведзь драпежніцкай агрэсіі, якая не зважае на нормы права і маралі».

АКТУАЛЬНА, ПЕРАКАНАЎЧА, ЦІКАВА

адзі, а больш чым пяцьдзесят гадоў. Як жа яны дзейнічалі і дзейнічаюць? Як адрозніць нацыянальнае ад нацыяналістычнага, як распазнаць шавініста і правакатара пад маскай народнага абаронцы? На гэтыя і многія іншыя пытанні, дае пераканаўчыя і ясныя адказы кніжка А. Малашкі «Валунічы нацыяналізм — ідэалогія і палітыка імперыялізму».

Актualityнасць нацыянальнага пытання ў сучасных умовах аўтар справядліва тлумачыць тым, што «міжнародная імперыялістычная рэакцыя ставіць цяпер перад сабой задачу — даць камуністам бой у галіне нацыянальнага пытання і выкарыстаць нацыяналізм як адзіна сродка для разлажэння сусветнай сацыялістычнай сістэмы, расколу камуністычнага руху, раз'яднання трох асноўных патокаў сусветнага рэвалюцыйнага працэсу і падпарадкавання слабаразвітых краін панаванню манополі». Таму зразумела, што актуальнай з'яўляецца і сама кніжка.

Вось чаму сянiзм і фашызм маюць столькі падабенства — яны карміліся сакамі адной втрэтай філасофіі. Вось чаму заканамерна, што зараз, напрыклад, на старонках адной амерыканскай сянiсцкай газеты разам выступаюць сянiст Марк Вейнбаўм і антысеміт Юрка Віцьбіч — беларускі прыслужнік Гітлера, які ў час вайны сваёй ісанінай заўзята падтрымліваў звырны фашысцкі лозунг «юдэи капут». Абодва яны — антыкамуністы.

Сянiзм, з дакументальнай дакладнасцю пазнавае нам аўтар, дзякуючы магутнасці яўрэйскай буржуазіі, быў у дарэвалюцыйнай Расіі «з'явай вельмі шматслайнай і разгалінаванай». Яўрэйскі капітал і сянiзм, нягледзячы на пагромы і абмежаванні, раслі і квітнелі на расійскай глебе, у тым ліку і ў Беларусі. Капітал, які ён і быў, рэвалюцыя ліквідавала. А барацьба бальшавікоў з сянiзмам, варожасць якога да новага ладу праявілася з першых дзён рэвалюцыі, занятулася на цэлыя дзесяці гадоў.

Аўтар яе — гісторык. А гісторыя, гаворачы словам Карамзіна, ёсць «дополненне, і з'яўленне настоящего і пример будущего». Вось чаму ў кнізе філасофія падыход да ідэалагічнага пытання грунтоўна падмацоўваецца мноствам цікавых фактаў, якія дапаўняюць і высвятляюць гавіну сучаснай ідэалагічнай барацьбы і служыць урокам на будучае.

У першых двух раздзелах кнігі аўтар вядзе размову аб марксісцка-ленінскім вучэнні па нацыянальным пытанні і аб імперыялізме, яе галоўнай крыніцы ідэалогіі і палітыкі рэвалюцыйнага нацыяналізму і шавінізму. Яны вызначаюцца амі тэзісаў і лаганічнасцю. Спынімся на самым большым раздзеле, які займае трэцюю частку кнігі, — «Рэакцыяная сутнасць сянiзму».

Разглядаючы сянiсцкае руху ў нашай краіне да рэвалюцыі і ў савецкі час А. Малашка нездарма прысвiціў столькі ўвагі. Па-першае, гэта самы пераспрацаваны, самы «цямны» момант гісторыі, які да апошняга часу міналі савецкія даследчыкі; па-другое, сянiзм актыўна дзейнічаў у Беларусі, што таксама аб-

мі людзьмі ўгледзеў рухаючую пружыну гістарычнага развіцця; нястрымны індывідуалізм («культ «звышчалавека») як асноўны маральны прынцып для «касты панюў»; прапаведзь драпежніцкай агрэсіі, якая не зважае на нормы права і маралі».

Не драмалі яны і ўнутры краіны. Ставячы задачу ажыццявіць «яўрэйскі Кастрычніцкі» яны імкнуліся падпарадкаваць свайму ўплыву ключавыя галіны эканомікі, стварыць «аўтаномнае яўрэйскае грамадства», яўрэйскія Саветы і г. д. Беларусь, згодна з іх задумай, павінна была «стаць цэнтрам не толькі беларускай, але і яўрэйскай культуры» (газета «Млот» за 17 кастрычніка 1924 года). На Усебеларускай канферэнцыі ЯКН, якая адбылася ў студзені 1921 года, было прынята рашэнне пакрыць усю БССР сеткай прафтэхвучылішч і курсаў для дарослага яўрэйскага насельніцтва. У Мінску планавалася адкрыць яўрэйскі (!) універсітэт.

У 20-я гады сянiсты ў Беларусі дзейнічалі таксама і ў падполлі. Падрыўную антысавецкую работу вядлі сянiсцка-сацыялістычная партыя, «Цірэ-цыён» (маладзёжная арганізацыя), аб'яднанне «Гэхалуц», арганізацыя скаўтаў «Гашамер Гацаір».

Сянiзм у нашай краіне ўрэшце пацярпеў крах. Яўрэйскія масы былі вырваны з пад яго ўплыву. Аднак гэта не азначае, што сянiсты адмовіліся ад антысавецкай і антыкамуністычнай барацьбы. Яна не спынялася ніколі — мяняла толькі формы. Зараз, напрыклад, сянiсты вядуць татальнае наступленне супраць Краіны Саветаў. Разабрацца ў іх стратэгічных мэтах і ў прыёмах падрыўной работы нам дапамагае кніжка А. Малашкі.

най рэвалюцыі», аб асобай місці ў ёй яўрэйскага пралетарыяту патрэбны былі як «дымавая заслона», каб беспераходна праводзіць па ўсёй краіне збор сродкаў для каланізацыі Палесціны і падтрымкі антысавецкага руху».

З цікавасцю мы чытаем старонкі аб тым, як створаная ў 1919 годзе ў Гомелі так званая Яўрэйская камуністычная партыя імкнулася ажыццявіць чужымі рукамі тое, што завяшчаў сянiстам Тэадор Герцль: «Па-першае, яна патрабавала падтрымаць яе дзейнасць у Палесціне, дзе сянiсты стваралі «яўрэйскі ачаг» і дзе дзейнічалі арганізацыі скаістаў. Для гэтай мэты ЯКП спрабавала паэксплуатаваць ідэю сусветнай рэвалюцыі. У праграмных дакументах гэтай партыі, у яе друку, адозвах і лістоўках развіталася канцэпцыя аб тым, што адраджэнне Усходу магчыма толькі шляхам яго каланізацыі. Узед яўрэйскіх рабочых у Палесціну яны спрабавалі прадставіць як фактар «абуджэння Усходу і прыцягнення яго да камуністычнай культуры». Маўляў, толькі ў саюзе з яўрэйскімі пралетарскімі масамі арабы здолеець ператварыць Месапатамію, Сірыю і Палесціну ў «райскі куток» і адрадыць гэтыя краіны як культурныя цэнтры, вырнуць ім буйную веліч». Больш таго, сянiсты, перапрацуючы ў камуністычную вопратку, ішлі, так сказаць, па глабальны падман — прапаноўвалі Камінтэрну заняцца адборам яўрэйскіх «ударнікаў», спецыялістаў у розных галінах прамысловасці, каб стварыць з іх «сацыялістычны працоўны калектыў у Палесціне».

У 20-я гады сянiсты ў Беларусі дзейнічалі таксама і ў падполлі. Падрыўную антысавецкую работу вядлі сянiсцка-сацыялістычная партыя, «Цірэ-цыён» (маладзёжная арганізацыя), аб'яднанне «Гэхалуц», арганізацыя скаўтаў «Гашамер Гацаір».

Сянiзм у нашай краіне ўрэшце пацярпеў крах. Яўрэйскія масы былі вырваны з пад яго ўплыву. Аднак гэта не азначае, што сянiсты адмовіліся ад антысавецкай і антыкамуністычнай барацьбы. Яна не спынялася ніколі — мяняла толькі формы. Зараз, напрыклад, сянiсты вядуць татальнае наступленне супраць Краіны Саветаў. Разабрацца ў іх стратэгічных мэтах і ў прыёмах падрыўной работы нам дапамагае кніжка А. Малашкі.

Ул. БЯГУН.

АПОВЕСЦЬ І. Сяркова «Мы — хлопцы жывучыя» (прэцяг кнігі «Мы з Санькам у тыле ворага») адзначана першай прэміяй на ўсесаюзным конкурсе па дзіцячай літаратуры. Гэта яшчэ раз пацвердзіла, што ў беларускую дзіцячую літаратуру прыйшоў таленавіты пісьменнік.

Кніжка І. Сяркова — твор аб мужнасці і гераізме трынаццацігадовых падлеткаў і іх бацькоў, аб верным сяброўстве і першым каханні, аб пастапенні душы і загартоўцы характару.

Аповесць «Мы — хлопцы жывучыя» вылучаецца прайдзівацю, тонкай псіхалагічнай дэкладнацю характараў герояў, нацыянальным каларытам і гумарам.

Па-сапраўднаму выхоўвае тая дзіцячая кніжка, дзе аўтар не павучае юнага чытача, а ў поўную меру сваіх пачуццяў жыве ў створанай ім рэчаіснасці. Ме-

таксама не да гуляў, ён незвычайна маўклівы, засяроджаны — думае пра жыццё...

Так, час суровы, і хочаш не хочаш, трэба падмяняць дарослых. У гарачым імкненні дапамагчы старэйшым, у сваёй самаахварнасці хлопчыкі ўзвышаюцца да сапраўднага гераізму. Але ні на адну хвіліну не губляюць яны дзіцячай непасрэднасці і гарэзлівасці. Ім цікава паглядзець на збіты нямецкі самалёт, а калі замест яго яны знаходзяць спалоханага стрыгунка, дык і гэта вельмі добра: можна песьціць яго і даглядаць. Цікава высачыць таямнічага ваўкалака (можна толькі парадавацца, як арганічна ўвайшоў займальна-прыгодніцкі элемент у тканіну аповесці) і першымі абвясціць на ўсё сяло вялікую радасць. Вельмі хочацца ўволю пад'есці, і усім па-дзіцячы яны марыць: «Вось было б добра, каб

І ВЫДУЖАЛІ ХЛОПЦЫ...

навіта гэтым вылучаецца аповесць І. Сяркова. Аўтар сам перажыў тыя пакуты, якія выпалі на долю яго герояў. Яго твор поўніцца чыстым, свежым, народным светаўспрыманнем, усведамленнем таго, што ў грамадзе, разам з усім народам, лягчай перажыць нягоды ваеннага ліхалецця, цяжкасці пасляваенных дзён. Сама назва «Мы — хлопцы жывучыя» сведчыць аб глыбокім, невычэрпным аптымізме, якім прасякнута кожная старонка аповесці.

паднялася адна дошка і ў дзірку з гарышча зваліўся на печ мяшок з такімі булкамі, якія прыносіла калісцы да вайны маці з горада».

Лёс Вані і Санькі — гэта лёс многіх савецкіх дзяцей, маленства якіх было апалена вайной, якім не па гадах рана прыйшлося стацьце. Але Санька і Ваня не з тых, хто вешае нос: няма мукі і бульбы — сыдзе і боб, няма добрых штаноў — зносяць і перашытыя з нямецкай адзежыны.

Распрацоўваючы асновы тэорыі савецкай дзіцячай літаратуры, А. Макаранка пісаў: «У нашай кнізе павінна быць вельмі многа энергіі, смеху, гарэзлівасці — усё гэта цудоўныя дзіцячыя якасці, якія сведчаць аб сіле характару, яго мажорнасці, яго устойлівасці і калектыўнасці. Наша кніжка павінна быць ярка жыццярэднай». Менавіта такой энергічнай; вясёлай, жыццярэднай атрымалася кніжка І. Сяркова, хаця гутарка ў ёй часта вядзецца аб рэчах не толькі невясёлых, а нават трагічных у сваёй сутнасці.

Сябры растуць на нашых ваках: зноў ходзяць у школу, без прычыны задзіраюць дзядуц, не разумеючы яшчэ, што так абуджаецца першае пачуццё, рыхтуюцца да ўступлення ў камсамол...

Логіка дзіцячых характараў, жывых і абаяльных, не парушана. Героям аповесці заўсёды вершы і развітаешся з імі, як з лепшымі сябрамі.

Заслугай аўтара трэба лічыць той факт, што ён не проста стварыў вобразы станючых герояў-аднагодкаў чытача, а здолеў даць узор стойкасці, штодзённага сапраўднага гераізму, сяброўскай вернасці. У гэтым сэнсе героі І. Сяркова — прыклад для сучасных дзяцей.

Вось памёр дзядзька Андрэй, той самы, што ўсё глітэў свой кадык і любіў вучоныя словы. Памёр ад сыпняку ў гарадской балніцы, і трэба прывезці яго адтуль, і няма каму гэта зрабіць. Цётчыны дзеці малыя і хворыя, і выходзіць, што трынаццацігадовы Іван — адзін мужчына на ўсю радню. Знясілены ад кашлю і голаду, хлопчык тузае лейцы, квалае і не падкаванае жараб'я коўзаецца ад натугі. А на двары ноч, завіруха...

З вялікім тактам і пачуццём меры расказаў пісьменнік і пра першае каханне, без якога цяжка ўявіць юнацтва. Звычайна аўтары кніг для дзяцей ствараюць аб'ект гэтае пытанне або гавораць аб каханні вельмі асцярожна, нібы баючыся, што іх не так зразумеюць. Але вядома, што дзецям можна гаварыць пра ўсё, справа толькі ў тым, як гаварыць.

Дарослую адказнасць адчувае Іван перад цёткай, якая з малымі дзецьмі засталася без хаты. І хоць наперадзе Сож, і невядома, як прыйдзеца пілаваць і цягнуць на сабе тыя бярвенцы, але ён не можа адступіцца ў сваёй рашучасці памагчы цётцы...

Характары дарослых выпісаны таксама ярка і жыва. Асабліва ўдаўся вобраз бабі Матроны Яўсееўны, чалавека вялікай душы, разумнай, працавітай, разважлівай кабеты, якая ніколі не траціць пачуцця ўласнай годнасці, надзеі на лепшае.

Санькава маці атрымала пахаронку, вялікае гора не можа праліцца слязамі, калючы камень перасеў у горле. Саньку

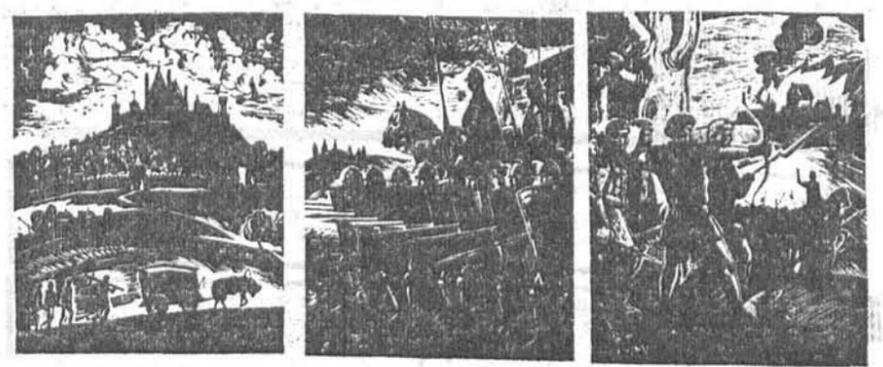
Адзіны папрок, які можна зрабіць аўтару — гэта не вельмі пераканаўчы вобраз бацькі Івана і крыху згладжаная, не дужа арыгінальная канцоўка аповесці.

І. Сяркоў. «Мы — хлопцы жывучыя». Мінск, выдавецтва «Беларусь», 1971.

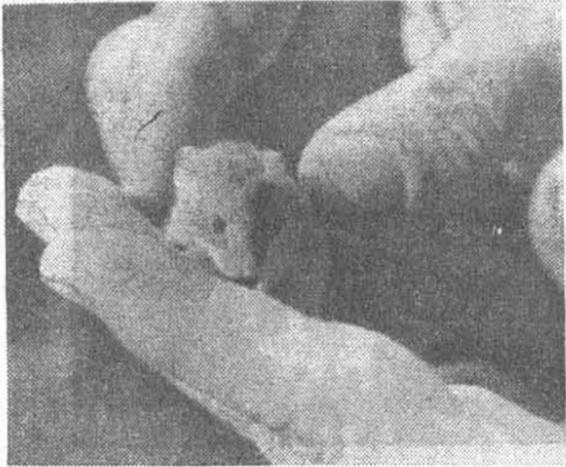
П. ЛЯВОНАВА, Т. КУЦАНАВА.

МАЛЮНКІ КНІЖНАЙ ГРАФІКІ

Малюнкi мастака Г. Грана да кнігі «Хрыстос прыземліўся ў Гародні». Ул. Караткевіч, якая выходзіць у выдавецтве «Беларусь».

БОЛЬШ ЧЫМ ЦЯРПЛІВАСЦЬ

Неўзабаве аныдзе на экраны знаёмае з дзяцінства мышаня Пін—герой назі В. Біяніні, па матывах японскага аўтара «Летапіс» здымаецца на экраны фільм-назіна «Прыгоды мышанці» — так будзе называцца гэтая стужка. Аўтар сцэнарыя, рэжысёр і аператар — Віктар Шаталаў, анаёмы ўжо нам па фільмах «Першыя ноты», «Вакол свету на сваім караблі», «Цёплы летні дождж» і іншых. Мастак і стваральнік «натуры» — Ю. Папоў, кансультант — В. Янушэўскі.

Фільм гэты незвычайны. Незвычайны ўжо таму, што герой яго — жывое мышаня, якое трапляе ў розныя нечаканыя абставіны і павінна адпаведным чынам слэб паводзіць. Мышаня-артыст. Але як кіраваць ім? Здымаць у натуральных умовах, аразумела, немагчыма. Таму трэба будаваць акарыумы, вальеры і іншыя канструкцыі, якія нават не маюць назваў. Усё гэта неабходна для таго, каб мышаня адчувала слэб як на волі. А калі трэба цярпліваці і настойліваці, каб зняць эпізод, які потым толькі мілгане на экране.

Так склаўся лёс мышанці, што яму давалася павунаць па бэльмым сьцеце. Спачатку ўсё было добра. У яго былі маці, браты, сёстры. Яго любілі, яно спала ва ўтульным цёплым гняздэчку. І раптам... Бура, бура! Мышаня, канечне ж, не ведала, што караблік, на які яно трапіла, панясло яго па ўсім сьцеце... Хто мог падумаць, што свет

тані вялікі і ў ім столькі хітравых, злосных зьяроў? Сустрэча са змяёй — які жах! Яна ледзь не скапіла яго. Выратаваў толькі чуд, як і тады, калі давалася трапіць на вочы рыжэй лісы альбо ў чыяліную норку.

Вельмі страшны і жорсткі свет, у які трапіў маленькі, не прыстасаваны да жыцця зьярок. І хто ведае, што было б, калі б не сустрэўся чалавек. Дзеці выратавалі мышаня, пабудавалі яму домік.

Такі сюжэт фільма. Мы ў павільёне стужкі, здымаецца пачатак фільма. Прыгоні, ціхі, сонечны дзень, калі мышы (героі стужкі) — усурыйскія мышкі-малюткі) чакаюць папаўнення сямейства, робяць свае гнёзды. На здымкі гэтага эпізода давалася затраціць больш месца (за плане — адзін здымачны дзень). Трэба было пераканаць мышэй менавіта ў гэты час віць гнёзды. А як? Чаго толькі не рабілі! Каб умовы былі бліжэй да натуральных, устанавілі вентылятары — ветры, электрычныя лямпачкі — сонца і т. д. і т. д. Нарэшце мышы залі гняздо. Але жара, калі аператар (ён жа рэжысёр і сцэнарыст) спаў. Давалася ўсё разбурыць. Вядома, цяжка здымаць фільм, калі ў ім дзейнічаюць сапраўдныя артысты і ўсё наокал сапраўднае. Але каб зняць фільм са звычайным не дрэсіраваным мышанем, трэба мець больш чым цярпліваці, больш чым нервы і быць больш чым улюбёным у тое, што робіш.

І. ПІСЬМЕННАЯ.

ШТО ПІШУЦЬ ПРА НАС

ВЕРШЫ БАГДАНОВІЧА ПА-ПОЛЬСКУ

У часопісе «Літаратура на свеце», які нядаўна пачаў выдавацца ў Варшаве з мэтай прапаганды ў краіне лепшых дасягненняў сучаснай культуры, змешчана нізка вершай Максіма Багдановіча. Вершы «Пагоня» і «Дзед» пераклаў Тадэвуш Хрусьцялёўскі, «Вадзянік» і «Белым кокетом адзета каліна» — Ян Гушча.

БЕЛАРУСКІ МАЙСТАР ЭКСПРЫСА

Так называе польскі часопіс «Пшыянь» наша мастака Яўгена Ціхановіча. У артыкуле з гэтай назвай Андзей Кемпа піша: «Разнастайнасць пластычнай тэхнікі і дакладнасць штрыха сталі прычынай вялікай папулярнасці экспрысаў Я. Ціхановіча, якія былі аздобай міжнародных выставак у Японіі і Венгрыі, не гаворачы ўжо аб шматлікіх выстаўках на тэрыторыі Савецкага Саюза... Для яго неабавязка беларускі фальклор, гістарычнае мінулае краіны і дынаміка яе сучаснага развіцця».

ДАСКАНАЛІЯ МУЗЫКАНТЫ

Выступленне беларускага ансамбля «Песняры» на фестывалі песні ў Сонаце атрымала шырокі рэзананс і вельмі добрыя водгукі ў прэсе. «Сенсацыйны аказіяс беларускі калектыв «Песняры», — адзначае часопіс «Пшыянь». — Сваім выступленнем ён прадэманстравалі рэдкую гармонію галасоў, вялікія магчымасці, вакальную культуру і значную разнастайнасць стыляў, з якіх, на нашу думку, яшчэ не зрабіў выбару... Беларускае група была прыемнай неспадзяванкай».

Часопіс «Панарама»: «Беларускі ансамбль «Песняры» прадэманстравалі нам цікавую музыку, у стварэнні якой асноўным элементам натхнення быў родны фальклор».

Аглядальнік славацкага часопіса «Свет сацыялізма» М. Сячкоўскі: «Мне асабіста вельмі спадабалася савецкая вакальная група «Песняры»».

«БЕЛАРУСІЯ—БЯЛА БАЛАДА»

ТРЫ ДНІ У БАЛГАРЫІ

У канцы жніўня — пачатку верасня гэтага года мне давалася быць удзельнікам чарговай сустрэчы-сімпозіума перакладчыкаў балгарскай мастацкай літаратуры, якая праводзілася ў Балгарыі — у Варне і Сафіі. Саюз пісьменнікаў Балгарыі запрасіў на сустрэчу калі п'яцідзесяці перакладчыкаў і славістаў з 18 краін свету. Акрамя прадстаўнікоў Савецкага Саюза і сацыялістычных краін, на сімпозіуме былі перакладчыкі балгарскай літаратуры з Францыі, Японіі, ЗША, Фінляндыі, Нідэрландаў, Нарвегіі, Сірыі, АРЕ, Ірака і іншых краін.

Асноўнай тэмай такой прадстаўнічай сустрэчы было шырока і падрабязна азнаёміць ўсіх гасцей з апошнімі дасягненнямі балгарскай мастацкай літаратуры ва ўсіх яе жанрах, даць уяўленне аб асноўных кірунках літаратурнага працэсу ў сучаснай Балгарыі, супаставіць гэтыя кірункі са з'явамі ў суседніх літаратурах балканскіх краін і ў літаратурах іншых краін сацыялізма. Трэба адзначыць, што арганізатары сімпозіума вельмі ўдала расплывалі рабочы час: акрамя лекцый, гутарак, інтэрв'ю і сустрэч, была магчымасць канкрэтнага знаёмства з усімі навінкамі сучаснай балгарскай мастацкай літаратуры, пра якія гаварылася на пасяджэннях.

Тры найбольш значныя, важныя падзеі вызначалі напрамак грамадскага і літаратурна-мастацкага жыцця ў Балгарыі ў апошні час: XXIV з'езд КПСС, X з'езд Камуністычнай партыі Балгарыі і святкаванне 80-годдзя з дня першага з'езда балгарскіх камуністаў. І таму адна з асноўных праблем сучаснай балгарскай прозы, лагіі, драматургіі, літаратурнай крытыкі — гэта выразнае асэнсаванне і адлюстраванне сучаснасці, стварэнне яркага, шматграннага вобраза сучасніка, будаўніка новай Балгарыі. Актыўна працавалі ў гэтым напрамку такія вядомыя балгарскія пісьменнікі, як Камен Калчаў, Андрэй

Гуляшкі, Стаян Ц. Даскалоў, Ілія Волан, Генча Стоеў, Колю Геаргіеў, Дзэко Фучаджыеў, Серафім Северняк, Донча Цончаў, Радаслаў Міхайлаў і іншыя. У кожнага з іх, вядома, свае тэмы, свая творчая індывідуальнасць. Калі Стаян Ц. Даскалоў, Ілія Волан, Радаслаў Міхайлаў аддаюць перавагу «традыцыйнай» сельскай тэме, дык у цэнтры новых кніг Генчы Стоева, Серафіма Северняка, Донча Цончава — вобраз сучаснага рабочага, праблемы станаўлення яго характару, яго духоўны свет, яго ўзаемаадносіны з грамадствам. Духоўнае жыццё сучаснай інтэлігенцыі, фарміраванне яе ідэйнага светапогляду ў сутыкненні розных плыняў і напрамкаў — усё гэта выяўляе Андрэй Гуляшкі ў новай кнізе «Рамантычная аповесць». Новая кніжка Колю Геаргіева «Магчымыя і немагчымыя прызнанні» расказвае пра ўдзел балгарскай моладзі ў рэвалюцыйнай барацьбе і ў антыфашысцкім супраціўленні ў гады вайны. Прычым, з'явам і падзеям недалёкага мінулага выносіцца прынцыповая сучасная ацэнка.

Такі прынцыпова сучасны падыход да з'яў мінулага характэрны для многіх навінак сучаснай балгарскай прозы, тэматычна не звязаных з нашай сучаснасцю непасрэдна. Тут варта перш за ўсё адзначыць апошнія раманы таленавітага балгарскага пісьменніка Эміліяна Станева «Легенда пра Сібіна, прэслаўскага князя» і «Антыхрыст». У звароце да падзей сярэднявечча мы адчуваем неспакойнае біццё ўсхваляванага сэрца сучасніка. Суворы прысуд мінуламу выносіцца вядомы і беларускаму чытачу прэзвішч Івайла Пятроў у выдатнай кнізе «Перад тым, як нарадзіцца». Сілаі гумару і сатыры Івайла Пятроў рашуча адмаўляе ўсё

старае ў сяле, усё дзікае і антыгуманістычнае, палемізуючы са спрабамі ідэалізацыі сельскага патрыярхальнага побыту і нормаў.

Прыкметна ўзрос за апошнія гады і мастацкі ўзровень балгарскай прозы, больш разнастайнымі сталі і яе жанры. Многа гаварылася на сімпозіуме аб праблемах, узятых у кнізе Багаміла Райнава «Чорны раман». У гэтым белетрызаваным крытычным даследаванні эса аналізуецца прычыны папулярнасці так званых «паліцэйскага рамана» на Захадзе. Пісьменнік паказвае, як у залежнасці ад попыту чытачоў трансфармуецца і «тэхналогія» стварэння такіх раманаў-дэжэктываў, пазбаўленых гуманістычных тэндэнцый, зробленых так, каб выклікаць у чытачоў пачуццё няўпэўненасці, разгубленасці, жаху перад нечаканасцямі імклівага жыцця. Багаміл Райнаў пераканаўча даказвае залежнасць аўтараў «чорнай серыі» ад тых, хто плаціць, каму выгадныя тыя настроі і пачуццё, што ўнікаюць пасля прачытання гэтых «творцаў». Як бы ні імкнуліся аўтары «чорнай серыі» сваёй сваю тэндэнцыйнасць, іх «паліцэйскія раманы» застаюцца люстрам сучаснай буржуазнай рэчаіснасці.

Аднак жанр сам па сабе існуе і адыгрывае сваю станоўчую функцыю, калі ён служыць ідэям гуманізму, ідэям міру і прагрэсу, калі асноўная яго мэта — выхаванне моладзі. У кнізе Б. Райнава гаворыцца і пра поспехі гэтага жанру ў сучасных літаратурах сацыялістычных краін, у прыватнасці, у Балгарыі. Літаратурна-крытычнае даследаванне Б. Райнава грунтуецца на плённым вопыце пісьменніка: у Савецкім Саюзе добра вядомы яго прыгодніцкія раманы «Пан Нікто» і «Нама нічога лепшага, чым дрэннае надвор'е». Удзельнікі сімпозіума мелі магчымасць пазнаёміцца з яго новымі раманамі-дэжэктывамі «Вялікі сум» і «Бразільская мелодыя». Як і новая аповесць Паўла Вежына-

КАЛІ Я ўпершыню сустрэўся з беларускай сталіцай?

Гэта адбылося далёка ад Беларусі, у тыя гады, калі мы, басаногія хлопчыкі, чыталі пры святле газойкі паведамленні з Усходняга фронту. Тады мы пачулі назву беларускай сталіцы, якая і імёны Брэста і Баранавіч, Магілёва і Бабруйска, Гомеля і Віцебска — бяспрэчна, ваенныя камюніке давалі нам самыя грываўлыя веды па географіі. З ваенных паведамленняў пачулі мы ўпершыню і пра групоўку арміі «Цэнтр», якой трэба было самым кароткім шляхам прайсці ад фашысцкай Германіі да Масквы і захапіць савецкую сталіцу...

З Беларуссю я сустрэўся і на палях Дабруджы. Я ведаю, як радуецца мае прыяцелі — старшыні гаспадарак і партыйныя сакратары, калі прыбывае новы трактар «Беларусь» альбо які-небудзь з сямейства тых вялікіх грузавікоў, якія не баяцца ніякіх сум'яты. «Дайце мне «МАЗ» — гаварыў Сава, шафёр з вёскі Даліна, — і я магу ехаць на Паўночны полюс».

Але толькі калі я сам прыехаў на беларускую зямлю, калі ўдыхнуў паветра гэтай краіны, калі пакаштаваў яе хлеба, адчуў, што давалася зрабіць беларускаму народу ўчора і што ён яшчэ зробіць заўтра. Менавіта адчуў, таму што, мне здаецца, зразумеў той ці іншы народ — гэта самае галоўнае ў знаёмстве з ім. Можна і не вывучаць тоўстыя тамы акадэмічных выданняў пра яго гісторыю і фальклор, калі адчуеш сваім сэрцам, які ён...

Субота. 21 чэрвеня. Самая кароткая ноч... Не ведаю, ці бывала яшчэ такое супадзенне дат. Не разгортаў старыя календары, каб убачыць, калі яшчэ 22 чэрвеня выпадала зноў не нядзелю...

Да заўтра было яшчэ цэлых дваццаці і чатыры гадзіны, за гэты час я мог прайсці з аднаго ў другі канец беларускай сталіцы і паспрабаваць узяць, што было. І што магло быць. Таму што ўспаміны ёсць успаміны, і калі трэба вярнуцца да іх, мы заўсёды свядома ці несвядома робім гэта, таму што думаем пра заўтрашні дзень.

Гавораць, што той дваццаць першы дзень чэрвеня быў цёплым — пачалося лета. І сёння, пэўна, будзе цёпла, хаця зараз, у раннія гадзіны, дзьме востры ветрык і пад крыштальнае неба наўрад ці адважыцца хто выйсці вольна, у адной калюшы. Лета, здаецца, позніцца. І наогул, можа не будзе лета, які ў мінулы год. Год неспакойнага сонца — гэта хутчэй сучаснае, але і не тлумачэнне.

А раптам перамясцілася зямная васьць? Якраз на гэту тэму мы гутарылі ўчора вечарам з дзяжурнай у гасцініцы. Дачка яе сястры замужам за балгарынам, і цётка Тамара вязала пінеткі для немалюпкі. Яна вязала і ўпарта гаварыла, што вольна зямлі перамясцілася ад тых выбухаў, што адбываюцца ў падземных тунелях пустыні Невада. Гэтыя выбухі добра адчуваюць сейсмографы... Мы доўга гаварылі з цёткай Тамарай, я імкнуўся растлумачыць ёй па-навуковаму, што ад таго, што прымушае дрыжаць сейсмограф, яшчэ не можа перамясціцца зям-

Стэфан ПАПТОНЕЎ

СУБОТА. ДВАЦЦАЦЬ ПЕРШАГА ЧЭРВЕНЯ

УРЫВАК З КНИГІ «БЕЛАРУСІЯ — БЯЛА БАЛАДА»

ная вольна. Але яна стаяла на сваім і даводзіла, што вольна зямлі ўсё-такі перамясцілася. І размова, якую мы пачалі ўчора вечарам, так і засталася няскончанай.

Цяпер, калі я выходжу з гасцініцы, Паркаваў магістраль яшчэ пустая.

На другім баку вуліцы пачыналася плошча з аўтастанцыяй. Пасажыры, што стаялі перад вялікім аўтобусам, былі вясёлыя і бесклапотныя. Таму што гэтыя пасажыры ехалі ў піянерскі лагер. Маці давалі апошнія парады. Не трэба многа бегач, каб не пацець. Нельга піць халоднай вады, бо забаліць горла. А калі ўспяееш, адразу пераапрапіся ў сухое. Самыя доўгія парады тычыліся ежы. Трэба з'ядаць усё, што даюць. Начальнік лагера будзе сачыць за тым, як хто есць, і калі дома мы атрымаем пісьмо, я не прыеду да цябе ў наступную суботу на спатканне...

Я слухаў гэтыя матчыны настаўленні дзецям, што адпраўляліся ў лясы пад Мічскам, дзе былі піянерскія лагеры, і думаў пра дзяцей, што згубілі сваіх бацькоў на дарогах вайны. Іх маці і бацькі не прыязджалі наведваць іх ажно да канца вайны, альбо наогул ніколі не прыйшлі і не прыйдуць на спатканне... Я не мог не падумаць пра гэтых дзяцей, бо сёння была субота, дваццаць першага чэрвеня, і адкуль толькі такое супадзенне дат і дзён... Мой сябра В. расказваў мне, напрыклад, што тады, дваццаць першага чэрвеня, ён быў у піянерскім лагерах. І што ўжо на пяты дзень вайны гэты лагер апынуўся на акупіраванай тэрыторыі. І што разам з выхавальнікамі яны прабіраліся праз лясы і непраходныя балоты, пакулі не апынуліся за лінію фронту. І не заўсёды была магчымасць пад'есці, і не заўсёды можа было пераапрапіцца ў сухое. І што бацькі многіх наогул не прыйшлі на спатканне — і пасля вайны.

Было ўжо каля дзесяці, калі я наблізіўся да Ленінскага праспекта, да таго перакрыжвання, дзе знаходзіцца мінскі ГУМ. Потым я пайшоў да кансерватарыі — пэўна, для яе няма дзён адпачынку, таму што з адчыненых вокнаў даносіліся гукі піяніна, габоя, віяланчэлі... Мне здаецца, што я ўбачыў усё, што

КАПЕЙКА, што нейкі синара за капейку павесіўся. Не ведаю, ці было такое, але што праз капейку можна траціць у складанае становішча, бывае. Нешта падобнае адбылося і са мною.

Я не лічу слабе скларам. Капейку ж сваю, мазалём і потам заробленую, шаную. Перад ёй і шапку адміу, не пагрэбую, пакланюся, з зямлі падніму, калі дзе ўбачу. Бо капейка да капейкі, глядзіш — 1 рубель. А рубель — гэта ўжо грошы...

Надаўна ўвечары прыйшоў я ў гасцраном, проста так прыйшоў. Стаю, разглядваю розную там гасцраномію ў бутэльках. Тут штурхаюць мяне двое. Адзін знаёмы — Сенья, другі — незнаёмы. Па рублёўцы дастаюць, трасуць перад маім носам: шукаюць трэцяга. Чалавек я кампанейскі, кладу свой рубель. Бяром паўліт-роўку, заходзім у двор, каб за пустымі скрынямі ўмясціцца. Ды праганяюць дружынікі.

Што ж, ідзем да Сеньі. Ён якраз жыве ў гэтым доме, на другім паверсе, над самым гасцраномам. Паўлітру выпіваем. Мала. Купляем яшчэ дзве — мала. Вытрасваем ішэнні, наспрабавем на бутэльку аблычнага.

Іду ў магазін я. Купляю бутэльку, бяру рэшту тры капейкі па капейцы. Пакуль ха-дзіў, сябрукі заснулі, улегліся на канапе, абняліся і спяць.

Я стаўлю бутэльку на стол, кладу туды ж дзве капейкі рэшту — усё дзельна смеленна. Дастаю кашалёк, каб схваць сваю капейку,

а яна з пальцаў — і коціцца сабе на падлозе. Нагінаюся, каб схпіць, а яна — пад канапу...

Не, думаю, не пакіну тут сваю кроўную капейку, мазалём заробленую. Так-сяк адегуваю канапу разам з сябрукамі. Ляжыць мая капеечка, блішчыць. Толькі збіраюся ўзяць яе, а Сенья ў сне нагой як таўханае, ды па капейцы! Яна і правалілася ў ічыліну паміж маснічынамі.

Васіль ХОМЧАНКА

«Ах ты, нягодніца, — гавару я. — Ад свайго законнага гаспадара ўцякаеш. Не выйдзе, падлогу ўзламаю, дастану».

Знаходжу тапор, узломваю дошку. Ляжыць капеечка, ляжыць і нібы крычыць: «Тут я, тут!» Прасоўваю руку, датыкаюся да яе, а яна слізгае далей пад нейкую жалезіну. Узрываю другую маснічыну. Там нейкія балты, прэнтгі, і ўсё гэта замуравана бетоном.

Стукаю нагой па жалезе — не варушыцца. Тапаром — не бяра.

На двары знаходжу лом. Прыношу. Сябрукі спяць.

Стаю з ломам. Намер рашучы — дастаю капейку, не пакіну. Яна — мая, кроўная.

Плюю на далоні, размахваюся ломам:

— Гэх-х! Гэх-х!

Замест балтоў — дзірка ў падлозе. Нагінаюся, гляджу ў гэту дзірку, капейку сваю хачу ўбачыць і раптам бачу гасцраном. Віннагарэлачны аддзел. На паліцы бухнулася бронзавая люстра, а з разбітых бутэлек цякуць каньяк і гарэлка. Шум, гам, крык. Пакупікі і прадаўцы галовы задралі, на дзірку глядзяць, а я на іх цікую ў дзірку. Спіртны дух так шыбае знізу, што аж мае сябрукі прачынаюцца.

Не паспяваюць ачмацца, як прыбягаюць: дырэктар магазіна, прадавец і міліцыянер.

— Зразумела, — кажа міліцыянер. — Тапор — раз, лом — два, пралом у падлозе — тры. Рыхтавалі крадзеж у магазіне.

— Люстру сарвалі са столі, — кажа дырэктар. — Яна разбіла пятнаццаць бутэлек.

— Дваццаць, — прапраўляе прадаўчына. — Ды яшчэ мяне па спіне люстра ўдарыла.

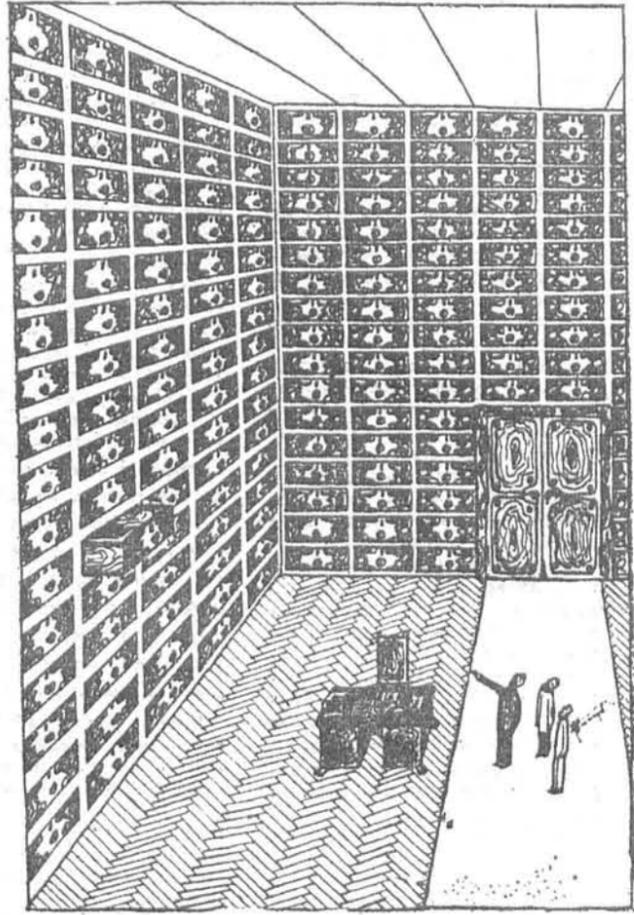
— Трыццаць бутэлек каньяку рабіта, — падводзіць канчатковы вынік дырэктар.

Мяне відунь у міліцыю, сябрукоў — таксама.

Сябрукоў назўтра адпускаюць, а на мяне следства заводзяць. Судзіць будучы за замаха на крадзеж дзяржаўнай маёмасці. Магазін мне іск працявіў на пяцьсот чатыры рублі і алну капейку.

Вось што нарабіла адна капейка. А я ж яе так шанавалі, не паганарыўся, як іншыя, на валені перад ёю стаць!

У КАБІНЕЦЕ ПІСЬМЕННІКА

— А цяпер я пішу для той шуфляды ў шостым радзе!
Мал. Ежы ПЫРКО.
(Польшча).

Алесь ЛІХАЧ

МІМАХОДЗЬ

Калі дзверы ў кабінет былі адчынены асабліва шырока, усе ведалі, што гаспадара няма.

□ Даўно не голены падхалім падышоў да люстра і, не пазнаўшы сябе, лісліва ўсміхнуўся.

□ Некаторыя людзі толькі тады прыслухоўваюцца ўважліва да вашых слоў, калі вы іх шэпчаце каму-небудзь на вуха.

□ Лічыць сабе настолькі вялікім крытыкам, што нават з жонкай гаворыць ад імя грамадскасці.

Марцін КОУЗКІ

ФРАЗЫ

Некаторыя лічаць сваёй сталлю дах над галавой.

□ Можна заплюшчыць вочы і на тое, чаго не бачыш.

□ Крывізану прасторы ўбачыў у люстэрка смеху.

□ Што ні кажы, а «дробны жулік» большая абраза, чым проста «жулік».

□ — Блага нам, шэрым, — паспа-чуваў зайцу воўк.

□ Не, ён не стаіць на месцы: ён блытаецца пад нагамі.

В. КАВАЛЬ

ЯК ВЯРНУЦЬ КАХАННЕ

стаю я на сваім...

— Я цябе шкадаваць буду, на руках насіць буду, — абяцае. — Вярніся толькі.

І вась-вось заплача.

— Ну што ж, — адказваю. — Калі так, то даводзь на справе: нясе мяне дадому!

І што вы думаеце? Бяра і пласе. А я лудоў так шэсьць ваку. Аж сагнецца, небарака, крэйка. А галоўнае, упасціць байца.

Вось так ён мяне разоў з дзясць дадому прыносіў. Як засумую па гэтых «вечачках» ды «сонейку», так і давай яго кідаць. А прычына заўсёды знойдзецца. Ці доўга паспрачацца? Паспрачаліся на тым тыдні, я за свой клунак — і

да дзвярэй.

— Бывай, — кажу. — Іду назаўсёды.

— Ідзі, — спакойна адказвае Трахім.

Я ад здзіўлення ледзь клунак з рук не выпусціла. Што за штука? Такого яшчэ не было.

— Дык ты мяне гоніш? — пытаю. — Жонку сваю з дому выганяеш? Ну, добра ж, ты мяне яшчэ папросіш!

І грукнула дзвярыма.

На гэты раз я вырашыла яму добра адпомсціць.

Адышла з кіламетр ад хаты, каб яму далей мяне назад несці было. І спынілася. Стаю, выгладваю. Будзе ведаць, як жонку выганяць!

Ды вась ліха, нешта доўга не кідаць майго Трахіма. Можна затрымаўся дзе. Паўгадзіны прайшло... Пачалі ногі мёрзнуць: зіма. А Трахіма ўсё няма...

Думаю, можа далёка зайшла, не знойдзе яшчэ. Вярнулася бліжэй да хаты — не ідзе. Да самага двара падышла, стала супраць акон. Калі, напэўна, убачыў мяне — выйшаў.

— Вярніся, — просіць.

І неяк так лена просіць, не так, як заўсёды.

Я заўпарцілася:

— Не, не вярнуся, — кажу.

Пачухаў Трахім патыліцу.

— Ну, то правільна зробіш, — гаворыць. — І не вяртайся.

І пасунуўся назад у хату.

Я — за ім.

— Значыцца, так ты мяне кахаш? — накінула на яго. — Жонка з дому невядома куды пайшла, а табе і гора мала!

— Мала! — адказвае Трахім. — Стаміўся я, Наталка, цябе на руках насіць. Як ты сабе хочаш, а мне ўжо абрыдла...

Слухаю я — і вушам сваім не веру. Не мой муж! Як быццам падманлілі. А можа другую папыхаў? Давялося ўласнымі нагамі падавацца да хаты.

— Галава ў цябе, — пытаюся, — не баліць?

— Што там галава! — адказвае. — У мяне душа баліць!

Наліла яму чарку.

— На, — кажу, — выпі. Ад душы памагае.

А ён (вы бачылі?) адсунуў чарку.

— Дзякую, — кажа. — Не хачу.

І што гэта за дзіва такое? Давай я ля яго і сядзі так прыпадаць. Якімі толькі словамі яго не называла: і «галубочкам» і «саколікам».

Гляджу, стаў пакрысе адыходзіць.

І ў мяне як быццам камень з душы зваліўся. Бо калі б і сапраўды разлюбіў? Што тады? Як вярнуць каханне?

З таго часу я больш не кідала свайго Трахіма.

З украінскай мовы пераклаў А. ПАУЛЮКАВЕЦ.

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісатэляў БССР Мінск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦІ-КП Беларусі.

Адрас рэдакцыі: Мінск, вул. Захарова, 19.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-44-04, аддзела літаратуры — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 33-24-62, аддзела выўленчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, аддзела публіцыстыкі — 33-24-62, аддзела культуры — 33-21-53, выдавецтва — 33-22-19, бухгалтэрыі — 33-15-87.

Рукпісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Л. Я. ПРОКША.

Рэдакцыйная калегія: З. І. АЗГУР, В. М. АЛАДАУ, А. Ц. БАЖКО (намеснік галоўнага рэдактара), Б. І. БУР'ЯН, А. І. БУТАКОУ, А. С. ГРАЧАНИКАУ, К. Л. ГУБАРЭВІЧ, І. М. ДАБРАЛЮБАУ, В. У. ІВАШЫН, А. С. КАЗЛОУСКІ, П. М. МАКАЛЬ, У. П. МЕХАУ (адказны сакратар), Р. К. САБАЛЕНКА, І. А. САНКОВА, М. Г. ТКАЧОУ, Ю. М. ЧУРКО, Р. Р. ШЫРМА.